

İqtisadi və Siyasi Elmlər Jurnalı

№ 1 (10) 2018

Bakı-2018

İQTİSADI VƏ SİYASİ ELMLƏR JURNALI

Jurnalın təsisçiləri və həmrədaktorları:

Laçın Vəzir oğlu Abışlı
İkram İsmayıl oğlu Cəbrayilov

Jurnal Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində mətbu nəşr kimi № 4022 qeydiyyat nömrəsi ilə 01.12.2015-ci il tarixində qeydiyyatda alınmışdır.

Jurnal ISSN 2518-7082 (Print), ISSN 2519-4925 (Online) nömrələri ilə Beynəlxalq Standart Seriya Nömrəsi mərkəzində qeydiyyatda alınmışdır.

Jurnal Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin 31 mart 2017-ci il tarixli (Protokol № 06-R) qərarı ilə “Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlərin siyahısına” iqtisad elmləri və siyasi elmlər üzrə daxil edilmişdir.

Tel: (+994 12) 539-60-57, (+994 12) 510-48-53

Web: www.maarif.az

E-mail: journal@maarif.az; abishli@gmail.com; c.ikram84@gmail.com

Jurnal rüblük dövriliklə nəşr olunur. Elmi məqalələr azərbaycan, rus, ingilis, o cümlədən Redaksiya şurasının tövsiyə etdiyi digər dillərdə çap edilir. Elmi məqalələr yalnız nüfuzlu təşkilat və alimlərin rəyləri nəzərə alınmaqla, Redaksiya şurasının qərarı ilə çap edilir.

İşçi qrup:

Qalib Qafarlı, Fərhad Aydınlı, Vəfa Cəlilqızı, Aytəkin Orucova

REDAKSİYA ŞURASI

prof. Məhərrəmov Amil (Sədr)
akademik, i.e.d. Nuriyev Əli

Bakı Dövlət Universiteti
AMEA

prof. t.e.d. Abbasbəyli Ağalar
prof. i.e.d. Bekçi İsmail
prof. i.e.d. Çekmaryov Vasiliy
prof. f.e.f.d. Əhmədov Əli
prof. i.e.d. Əhmədov Nazim
prof. i.e.d. Əliyev Tərbiz
prof. t.e.d. Həsənalıyev Zeynal
prof. s.e.d. Hüseynova Hicran
prof. s.e.d. Məmmədov Hikmət
prof. f.r.e.d. Orucov Elşar
prof. i.e.d. Rüstəmbəyov Hacıağa
prof. i.e.d. Rüstəmov Ağarza
prof. i.e.d. Sadıxov Rahim
prof. s.e.n. Ştol Vladimir

Bakı Dövlət Universiteti
Nevşehir Universiteti, Türkiyə
Kostroma Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Naxçıvan Dövlət Universiteti
AMEA
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Naxçıvan Dövlət Universiteti
Bakı Biznes Universiteti
MDB ölkələri İnstitutu

dos. i.f.d. Abışlı Laçın
dos. h.e.f.d. Babazadə Mehriban
dos. i.f.d. Cəbrayılöv İkrəm
dos. i.f.d. Eyyubov Kamran
dos. i.f.d. Əhmədova Sədaqət
dos. i.f.d. Əliyev Vüqar
dos. s.e.f.d. Güləliyeva Afət
dos. f.e.f.d. İbadov Nazim
dos. i.f.d. İbadov Sabir
dos. s.e.f.d. Məmmədov Kərəm
dos. s.e.f.d. Qaraşova Səbinə
dos. i.f.d. Qarayev Fərhad
dos. f.e.f.d. Əfəndiyev Məcid
dos. i.f.d. Sarıyev Kutais
dos. i.f.d. Şamilova Hürü
dos. f.e.f.d. Şirinov Azər
dos. s.e.f.d. Talıbov Rza

Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti

i.f.d. Xasıyeva Leyla
s.e.f.d. İbrahimov Əlimusa
s.e.f.d. Hüseynov Fərhad
s.e.f.d. İsmayılzadə Xəyyam
s.e.f.d. Rzayev Oqtay

Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti
Bakı Dövlət Universiteti

EDITORIAL BOARD

prof. Maharramov Amil (Chief)	Baku State University
acad. Nuriyev Ali	National Academy of Sciences of Azerbaijan
prof. Abbasbeyli Aghalar	Baku State University
prof. Bekchi Ismail	Nevshehir University, Turkey
prof. Chekmarev Vasiliy	Kostroma State University
prof. Ahmadov Ali	Baku State University
prof. Ahmadov Nazim	Nakhchivan State University
prof. Aliyev Tarbiz	National Academy of Sciences of Azerbaijan
prof. Hasanaliyev Zeinal	Baku State University
prof. Huseynova Hijran	Baku State University
prof. Mammadov Hikmat	Baku State University
prof. Orudzhev Elshar	Baku State University
prof. Rustambeyov Hajiaga	Baku State University
prof. Rustamov Agarza	Nakhchivan State University
prof. Sadykhov Rahim	Baku Business University
prof. Stoll Vladimir	Institute of the CIS Countries
assistant prof. Abishli Lachin	Baku State University
assistant prof. Babazade Mehriban	Baku State University
assistant prof. Jabrailov İkrām	Baku State University
assistant prof. Eyyubov Kamran	Baku State University
assistant prof. Akhmedova Sedaget	Baku State University
assistant prof. Aliyev Vugar	Baku State University
assistant prof. Gulaliyeva Afet	Baku State University
assistant prof. Ibadov Nazim	Baku State University
assistant prof. Ibadov Sabir	Baku State University
assistant prof. Mammadov Karam	Baku State University
assistant prof. Garashova Sabina	Baku State University
assistant prof. Karaev Farhad	Baku State University
assistant prof. Afendiyev Majid	Baku State University
assistant prof. Sariev Kutaisi	Baku State University
assistant prof. Shamilova Huru	Baku State University
assistant prof. Shirinov Azer	Baku State University
assistant prof. Talibov Reza	Baku State University
PhD Khasiyeva Leila	Baku State University
PhD Ibrahimov Alimusa	Baku State University
PhD Huseynov Farhad	Baku State University
PhD Ismailzade Khayyam	Baku State University
PhD Rzayev Oktay	Baku State University

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

проф. д.э.н. Магerrамов Амиль (Пред.) акад. НАНАР д.э.н. Нуриев Али	Бакинский Государственный Университет НАН АР
проф. д.и.н. Аббасбейли Агалар проф. д.э.н. Бекчи Исмаил проф. д.э.н. Чекмарев Василий проф. д.ф.ф.н. Ахмедов Али проф. д.э.н. Ахмедов Назим проф. д.э.н. Алиев Тарбиз проф. д.и.н. Гасаналиев Зейнал проф. д.п.н. Гусейнова Хиджран проф. д.п.н. Мамедов Хикмет проф. д.ф.м.н. Эльшар Оруджев проф. д.э.н. Рустамбеков Гаджиага проф. д.э.н. Рустамов Агарза проф. д.э.н. Садыгов Рахим проф. д.п.н. Штоль Владимир	Бакинский Государственный Университет Университет Невшехир, Турция Костромской Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Нахичеванский Государственный Университет НАН АР Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Нахичеванский Государственный Университет Бакинский Университет Бизнеса Институт Стран СНГ
доц. д.ф.э. Абишли Лачин доц. д.ф.ю.н. Бабазаде Мехрибан доц. д.ф.э. Джабраилов Икрам доц. д.ф.э. Эюбов Камран доц. д.ф.э. Ахмедова Седагет доц. д.ф.э. Алиев Вугар доц. д.ф.п.н. Гюльалиева Афет доц. д.ф.ф.н. Ибадов Назим доц. д.ф.э. Ибадов Сабир доц. д.ф.п.н. Мамедов Карам доц. д.ф.п.н. Гарашова Сабина доц. д.ф.э. Караев Фархад доц. д.ф.ф.н. Ефендиев Меджид доц. д.ф.э. Сариев Кутаис доц. д.ф.э. Шамилова Хуру доц. д.ф.ф.н. Ширинов Азер доц. д.ф.п.н. Талыбов Реза	Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет
д.ф.э. Хасиева Лейла д.ф.п.н. Ибрагимов Алимуса д.ф.п.н. Гусейнов Фархад д.ф.п.н. Исмаилзаде Хайям д.ф.п.н. Рзаев Октай	Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет Бакинский Государственный Университет

MÜNDƏRİCAT

İQTİSADİYYAT BÖLMƏSİ

DAVAMLI İNKİŞAF VƏ MALİYYƏ AMİLİNİN QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ <i>Tuncay Rəcəbov</i>	8
DÖVLƏTİN İQTİSADI SİYASƏTİ İQTİSADI İNKİŞAFIN ƏSASIDIR <i>Ümmhəbibə Qələndərova</i>	18
ÖLKƏNİN MAKROİQTİSADI HƏDƏFLƏRİ VƏ PRİORİTETLƏRİ PRİZMASINDA NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFI <i>Sədaqət Əhmədova, Cavadxan Qasimov, Əkbər Hüseynov</i>	27

SİYASƏT BÖLMƏSİ

РЕГИОНАЛЬНАЯ СИСТЕМА БЕЗОПАСНОСТИ НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ: СТАНОВЛЕНИЕ И ТЕКУЩАЯ ПОЛИТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА <i>Джаннатхан Эйвазов</i>	37
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ И ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТЬЮ АЗЕРБАЙДЖАНА, КАК ЗАЛОГ УСПЕХА ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ <i>Эмин Гаджинский</i>	59
KİBER TERRORİZM VƏ MÜTƏŞƏKKİL CİNAYƏTKARLIQLA MÜBARİZƏ PROBLEMİ BEYNƏLXALQ VƏ MİLLİ MÜSTƏVİDƏ <i>Akif Marifli</i>	70
ВЛИЯНИЕ КОНФЛИКТОВ В ГРУЗИИ НА ГЕОПОЛИТИЧЕСКУЮ СИТУАЦИЮ РЕГИОНА <i>Самира Билалова</i>	83
К ВОПРОСУ О КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ. ОРГАНИЗАЦИЯ ДОГОВОРА О КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ <i>Фархад Гусейнов</i>	94

CONTENTS ENGLISH VERSION

SECTION OF ECONOMICS

MUTUAL RELTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND FINANCIAL FACTOR <i>Tuncay Rajabov</i>	106
ECONOMIC POLICY OF THE GOVERNMENT IS THE BASIS OF ECONOMIC DEVELOPMENT <i>Ummhabiba Galandarova</i>	115
MACROECONOMIC TARGETS OF THE COUNTRY AND ITS PRIORITIES PRISM SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC <i>Sadagat Ahmadova, Javadxhan Gasimov, Akbar Huseynov</i>	123

SECTION OF POLITICS

THE REGIONAL SECURITY SYSTEM IN THE POST-SOVIET SPACE: FORMATION AND PRESENT POLITICAL STRUCTURE <i>Jannatkhan Eyvazov</i>	131
THE INTERACTION OF THE LEGISLATIVE AND EXECUTIVE POWERS OF AZERBAIJAN AS A GUARANTEE OF SUCCESS IN FOREIGN POLICY <i>Emin Hajinski</i>	148
CHALLENGES IN COMBATING CYBERTERRORISM AND CYBERCRIMES AT THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LEVELS <i>Akif Marifli</i>	156
THE IMPACT OF THE CONFLICTS IN GEORGIA ON GEOPOLITICAL SITUATION OF THE REGION <i>Samira Bilalova</i>	168
ON COLLECTIVE SECURITY IN THE POST-SOVIET SPACE COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANISATION <i>Farhad Huseynov</i>	177

TUNCAY RƏCƏBOV

*Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
“Maliyyə” kafedrasının əyani doktorantı*

DAVAMLI İNKİŞAF VƏ MALİYYƏ AMİLİNİN QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ

XÜLASƏ

Məqalədə davamlı inkişaf və maliyyə amilinin qarşılıqlı əlaqələri araşdırılır. Qeyd edilir ki, davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində ümumrespublika miqyaslı tədbirlərlə yanaşı regional inkişafı əhatə edən proqramların da xüsusi bir əhəmiyyəti olmuşdur. Məqalədə vurğulanır ki, davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində maliyyə resurslarının formalaşması mənbələri də xüsusi önəmə malikdir. Burada xüsusi ilə diqqət verilməli olan məsələlər təbii ki, metodika məsələləridir. Sonda isə bildirilir ki, davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi maliyyə amilinin gücləndirilməsi, maliyyə resurslarının artırılması, iqtisadiyyatın diversifikasiyası, eləcə də regionlar üzrə inkişafın proporsional bölüşdürülməsindən asılıdır.

Açar sözlər: *maliyyə amili, davamlı inkişaf, resurslar, rifah*

İqtisadi inkişafın davamlı xarakter alması istənilən bir ölkə üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Belə ki, davamlı iqtisadi inkişaf hər bir vətəndaşın sosial rifah səviyyəsinə, eləcə də ölkə iqtisadiyyatına investisiyaların cəlb edilməsinə birbaşa təsir göstərir. Azərbaycan iqtisadiyyatının davamlı inkişafının əsasları Ümummilli Lider Heydər Əliyevin iqtisadi konsepsiyası üzərində bərqərar edilmişdir. 2003-cü ildən ölkəyə inamla rəhbərlik edən dövlət başçısı İlham Əliyevin elmi təmələ əsaslanan iqtisadi siyasəti respublikanın inkişafı prosesində dinamizmi və məqsədyönlülüüyü təmin etmiş, qarşıda duran vəzifələrin həllinə real imkanlar açmış, cəmiyyətin ümumi potensialının milli məqsədlər naminə səfərbər olunmasına etibarlı zəmin formalaşdırmışdır (4, s.136). Bütün bunlar milli iqtisadi siyasətin davamlı iqtisadi inkişaf fikirləri ətrafında formalaşmasına gətirin çıxarmışdır. Davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi məqsədi ilə

istər ölkə miqyaslı, istərsə də ayrı-ayrı regionları əhatə edən tədbirlər görülmüş, müvafiq hüquqi-normativ baza hazırlanmışdır.

Burada onu da vurğulamaq lazımdır ki, davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi və yoxsulluğun aradan qaldırılması kimi məsələlər qlobal miqyasda dövlətlərin siyasi rəhbərliklərini və eləcə də beynəlxalq təşkilatların idarə heyətlərini düşündürmüşdür. Azərbaycan da öz növbəsində qeyd edilən istiqamətdə beynəlxalq fəaliyyətlərdə fəallıq göstərmişdir. 2000-ci ilin sentyabrında Nyu-Yorkda BMT-nin təşkilatçılığı ilə 147 ölkənin başçısı Minilliyin sammitinə toplaşaraq, Minilliyin İnkişaf Məqsədlərini (MİM) əks etdirən birgə Bəyannamə imzalamış və bununla da yoxsulluğun azaldılması məsələlərini özlərinin 2015-ci ilə qədər öhdəlikləri kimi müəyyənləşdirmişlər. Bəyannamədə göstərilən vəzifələri həyata keçirmək üçün 18 hədəfi və 48 göstəricini özündə əks etdirən 8 qlobal məqsəd müəyyənləşdirilmişdir. Həmin qlobal məqsədlərdən birincisi məhz ifrat yoxsulluq və aclıq içində yaşayan dünya əhalisinin sayının yarıyadək azaldılmasını nəzərdə tutur. Minilliyin Bəyannaməsini Azərbaycan Respublikası adından xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev imzalamışdır. Minilliyin Bəyannaməsinə qoşulan bir ölkə kimi, Azərbaycan Respublikasında da bu öhdəliyin ölkə şəraitinə uyğun şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 20 fevral tarixli 854 nömrəli Fərmanı ilə “2003-2005-ci illər üçün Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı” təsdiq edilmişdir. Həmin Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi nəticəsində 2003-2005-ci illərdə Respublikada ümumi makroiqtisadi sabitlik qorunub saxlanılmış, dinamik iqtisadi artımın davamlılığı təmin edilmiş, inflyasiya və milli valyutanın məzənnəsi məqbul səviyyədə saxlanılmışdır. Bu isə ölkədə mövcud olan sosial problemlərin, o cümlədən yoxsulluq probleminin həlli istiqamətində təsirli tədbirlərin həyata keçirilməsinə imkan yaratmışdır. Belə ki, 2005-ci ildə yoxsulluq səviyyəsi 2002-ci ildəki 46,7%-dən 29,3%-ə enmişdir. Əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılması istiqamətində əldə olunan müsbət meylləri davam etdirmək məqsədilə “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı” (YADİDP) hazırlanmışdır.

Ölkəmizin iqtisadi və sosial həyatındakı müsbət meyllərin, əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılması və yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılması sahəsində tədbirlərin davam etdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 15 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə “2008-2015-ci

illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı” təsdiq olunmuşdur. Dövlət Proqramı özündə əsas 9 strateji məqsədi əks etdirir. Makroiqtisadi sabitliyi saxlamaq və qeyri-neft sektorunu tarazlı inkişaf etdirməklə davamlı iqtisadi artımın təmin edilməsi, əhalinin gəlir əldə etmək imkanlarının genişləndirilməsi, yaşlı əhalinin, aztəminatlı ailələrin və sosial cəhətdən xüsusilə həssas qrupların sosial riskinin azaldılması, qaçqınların və məcburi köçkünlərin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması tədbirlərinin davam etdirilməsi, təhsil və səhiyyə sahəsində xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, sosial infrastrukturun inkişaf etdirilməsi Dövlət Proqramının əsas strateji istiqamətlərindəndir (6, s.212).

Davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində ümumrespublika miqyaslı tədbirlərlə yanaşı regional inkişafı əhatə edən proqramların da xüsusi bir əhəmiyyəti olmuşdur. İlk proqram 2004-2008-ci illəri əhatə etmişdir. Azərbaycan Respublikasında makroiqtisadi sabitliyin və davamlı inkişafın təmin edilməsi tədbirləri birinci proqramda öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı" (2004-2008-ci illər) davamlı iqtisadi inkişafın proporsional bölünməsinə istiqamətlənmiş ilk addımlardan sayılır.

“Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı II Dövlət Proqramı" (2009-2013-ci illər) davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində tədbirlərin ardıcılığının davam etdirilməsinə səbəb olmuşdur. Hər iki proqramda nəzərdə tutulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəticəsində ölkədə qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafı, yeni müəssisələrin və iş yerlərinin yaradılması, regionlarda, eləcə də ulkə paytaxtında kommunal xidmət və sosial infrastruktur təminatının həcmının və keyfiyyətinin yüksəldilməsi, sahibkarlıq mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artırılması, yoxsulluğun azaldılması sahəsində əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı II Dövlət Proqramı" 2014-2018-ci illəri əhatə etməkdədir. Burada xüsusi ilə vurğulanır ki, iqtisadiyyatda maliyyə vasitəçisi rolunun dəstəklənməsi məqsədilə bank sisteminin likvidliyinin adekvat səviyyədə saxlanması siyasəti davam etdiriləcək və qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafı hesabına iqtisadiyyatın diversifikasiyasının təmin edilməsində, regional inkişafın sürətləndirilməsində, sahibkarlıq təşəbbüsünün genişləndirilməsində və bu əsasda yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılmasında bank sisteminin rolu

əhəmiyyətli dərəcədə artırılacaqdır.

Davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi öz aktuallığını Azərbaycan 2020 inkişaf strategiyasının hazırlanması zamanı da saxlamışdır. Konsepsiyanın başlıca strateji məqsədi mövcud imkan və resursları nəzərə almaqla, Azərbaycanda davamlı iqtisadi artım və yüksək sosial rifah, səmərəli dövlət idarəetməsi və qanunun aliliyi, insanların bütün hüquq və azadlıqlarının tam təmin olunması və vətəndaş cəmiyyətinin ölkənin ictimai həyatında fəal statusu ilə səciyyələnən inkişaf mərhələsinə nail olmaqdır. 2020-ci ildə Azərbaycan iqtisadi və siyasi cəhətdən inkişaf etmiş, rəqabətqabiliyyətli ölkə olacaqdır. Azərbaycanın ən ucqar kəndlərində belə, vətəndaşların rahat gündəlik həyatı üçün lazım olan bütün kommunikasiyalar (rabitə, internet, bank xidmətləri, kommunal xidmətlər, yollar və sair), səhiyyə və təhsil xidmətləri təmin ediləcəkdir. Azərbaycan əhalinin gəlirlərinin yüksək, işsizlik səviyyəsinin minimum həddə olduğu, inkişaf etmiş insan kapitalına, mühafizə edilən, sağlam ətraf mühitə və hər bir vətəndaşı üçün geniş imkanlara malik məkan olacaqdır. Konsepsiyada nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrası nəticəsində dövrün sonuna ölkədə adambaşına düşən ÜDM-in həcmi iki dəfə artaraq 13000 ABŞ dollarına çatacqdır. 2020-ci ilədək Azərbaycanın Dünya Bankının adambaşına düşən Ümumi Milli Gəlir təsnifatına görə “yuxarı orta gəlirli ölkələr” arasında tamhüquqlu ölkə olması və hazırda bu qrup ölkələr sırasında yer almanın əsas səbəbi olan karbohidrogen ixracından asılılığın aradan qaldırılması, habelə BMT-nin İnkişaf Proqramının İnsan İnkişafı ilə bağlı təsnifatına əsasən “yüksək insan inkişafı” ölkələri qrupunda yuxarı sıralara yüksəlməsi hədəflənir. Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişaf baxımından regionun lider dövlətindən beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sistemində yüksək rəqabətqabiliyyətli iştirakçı statusuna yüksəlməsi reallaşdırılacaqdır. Bu məqsədlə ölkənin əlverişli coğrafi mövqeyi, geniş potensialı nəzərə alınaraq, ölkənin regionun ticarət mərkəzinə çevrilməsi, qeyri neft sektoru üzrə adambaşına düşən ixrac həcmnin 1000 ABŞ dollarına çatdırılması planlaşdırılır. Göstərilən məqsədə çatmaq üçün bazar iqtisadiyyatı şəraitində sağlam rəqabəti təmin edən səmərəli dövlət tənzimləməsi, enerjiden səmərəli istifadə edən və yüksək əlavə dəyər yaradan ixrac yönümlü iqtisadiyyata transformasiya və sosial-iqtisadi sahələrin inkişafına kompleks yanaşma prinsipləri əsas tutulacaqdır. Konsepsiya çərçivəsində istehsal amillərinin ümumi məhsuldarlığının artımı nəticəsində ölkə iqtisadiyyatının səmərəliliyə əsaslanan iqtisadiyyata çevrilməsi və innovasiyaların üstünlüyü ilə səciyyələndirilən

mərhələyə keçidin təmin olunması hədəflənir (6). Bütün bunların nəticəsində müasir Azərbaycanın intensiv tərəqqisi fonunda regionların sosial-iqtisadi inkişafı davamlı xarakter daşıyır (4, s.8).

Ümumi müddəalarla yanaşı unutmək lazım deyildir ki, davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində maliyyə resurslarının formalaşması mənbələri də xüsusi önəm ərz edir. Burada xüsusi ilə diqqət verilməli olan məsələlər təbii ki, metodika məsələləridir. Azərbaycan iqtisadiyyatının maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi və proqnozlaşdırılması üçün metodikanın işlənməsi və onun əsasında bütövlükdə ölkənin və onun regionlarının maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi, maliyyə potensialının regionlar üzrə müəyyən olunması və bu potensialın aqrar sahənin inkişafına yönəldilməsi imkanlarının müəyyənləşdirilməsi məsələləri həll olunmalıdır.

İqtisadi cəhətdən dayanıqlı maliyyə potensialının formalaşması, öncül istiqamətlər üzrə onların səmərəli bölüşdürülməsi və istifadəsi ilə müəyyən olunur. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi sübut edir ki, maliyyə potensialının təşəkkülü məsələsi zəngin məzmunla malik olan mürəkkəb, sistemli bir problemdir. Bu problemin tərkib hissələri kimi hər şeydən əvvəl maliyyə resurslarının əmələgəlmə və reallaşma mexanizmlərinin aşkarlanması, maliyyə resurslarının strukturunun optimallaşdırılması vəzifələrinin müəyyən edilməsi və onların həlli istiqamətlərinin üzə çıxarılması çıxış edir. Maliyyə resurslarının formalaşması və ondan səmərəli istifadə olunması inkişafın (likvidlik və dayanıqlıq göstəricilərinin yüksək olması) və səmərəli integrasiyasının təmin olunmasının, ölkənin sosial-iqtisadi problemlərinin vaxtında həllinin əsas amilidir. Bu baxımdan qeyd olunan problemin bütövlükdə, həm də onun ayrı-ayrı tərkib hissələri üzrə həlli məsələsi daim diqqət mərkəzində durur.

2016-cı ildə maliyyə reurlarının qorunması və məqsədəuyğun bir şəkildə istifadə edilməsi üçün Mərkəzi Bank tərəfindən müvafiq tədbirlər görüldü. İlk növbədə onu qeyd etmək lazımdır ki, 2016-cı il üçün dünyanın maliyyə və əmtəə bazarlarında volatilliyin yüksək səviyyədə müşahidə edildiyi dövr olaraq xarakterizə edilir. Buna qlobal iqtisadi artım gözləntilərinin doğrulmaması, Avropa Birliyinin genişlənməsi və gələcək mövcudluğu baxımında ciddi narahatlıqlara səbəb olan “BREXİT” və paralel olaraq avro və funt sterlinqin risklər fonunda dəyər itirməsi, Federal Ehtiyat Sistemi (FES) tərəfindən bahalı pul siyasəti mesajına baxmayaraq ABŞ dollarının xüsusi ilə də ilin ilk yarısında gözlənilməli qədər möhkəm-

lənməməsi, neft istehsalçıları arasında fikir ayrılıqlarının tərəddüdlü enerji proqnozları ilə paralel şəkildə əmtəə bazarlarında dalğalanma səviyyəsini yüksəltməsi, dünya valyutalarından biri olan Yapon yeninin ilin ilk üç rübündə kəskin dəyər qazanması, ilin sonunda ABŞ seçkilərinin gözlənilməz nəticələri və yeni prezidentin iqtisadi baxışlarına biznesin şübhəli baxışları, noyabr ayında OPEC və qeyri-OPEC ölkələrinin hasilatın azaldılması razılığı, FES-in yenidən uçot dərəcəsini artırması kimi faktorlar səbəb oldu. Qeyd edək ki, 2016-cı il ərzində Türkiyədə dövlət çevrilişinə cəhd, Rusiya-Türkiyə münasibətlərinin pisləşməsi və sonradan siyasi və iqtisadi barışıqın əldə edilməsi, İranda uzun sürən embarqoların təsirlərinin aradan qaldırılması və iqtisadi böyümənin sürətlənməsi kimi hadisələr də bölgənin iqtisadi indikatorlarında təsirsiz olmayıb. Azərbaycan iqtisadiyyatı və “manat”ın məzənnəsinə təsiri baxımında yuxarıda sadalanan digər faktorlarla müqayisədə daha mühüm əhəmiyyətə malikdir. Beləki, ölkənin əsas valyuta gəlirləri neft ixracatından formalaşdığı üçün qiymətlərin azalması valyuta daxilolmalarını azaldan faktor olaraq tədiyyə balansında vəziyyəti “manat”ın zərərinə dəyişir. 7 Qeyd edək ki, 2016-cı ilin yanvar ayında neftin bir barelinin qiyməti son on ilin minimum həddinə, 26 ABŞ dolları səviyyəsində ucuzlaşdı. Baxmayaraq ki, 2015-ci ilin sonu ilə müqayisədə pul bazası 13.9% artıb, ancaq 2014-cü ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 31.8% və yaxud 3.68 milyard manat azdır. Məhdud manat kütləsi valyuta bazarlarında təzyiqi azaldan faktorlardan hesab edilsə də sonda iqtisadi aktivliyə də mənfi təsir edir. 2016-cı ilin noyabrında ölkə üzrə iqtisadiyyata kredit qoyuluşları 2015-ci ilin sonu ilə müqayisədə 5.5 milyard manat və yaxud 25.1% azalaraq 16.27 milyard manat⁷ olub. 2016-cı ilin fevral ayında uçot dərəcəsinin artırılması haqqında qərar qəbul edilib. Mərkəzi bank artım qərarını “Milli valyutaya olan etimadı gücləndirmək, manat depozitlərinin artmasını təşviq etmək, eləcə də pul bazarında formalaşmış konyunktura uyğun olaraq pul siyasəti alətlərinin təkmilləşdirilməsinə şərait yaratmaq üçün Mərkəzi Bankın İdarə Heyəti 15 fevral 2016-cı il tarixindən uçot dərəcəsini 5%, likvidlik əməliyyatları üzrə faiz dəhlizinin aşağı həddini 2%, yuxarı həddini isə 10% səviyyəsində müəyyən etmək barədə qərar qəbul etmişdir” 8 fikirləri ilə izah edib. Mart ayının əvvəlində edilən növbəti artımla uçot dərəcəsi 7% olub ki, sonradan “manat”ın mart-may möhkəmlənməsində bu addımın az da olsa təsiri qeyd edilməlidir. Uçot dərəcəsinin artırılmasında məqsədlərdən biri isə “manat”la əmanət və depozitlərə, istiqrazlara tətbiq edilən faiz dərəcələrini artırmaq və man-

ata güvəni təşviq etmək idi. Paralel olaraq valyutada əmanət, depozit və istiqrazlarda təklif edilən şərtlər zəiflədildi. Qeyd etmək lazımdır ki, ilk dəfə 13 iyun 2016-cı ildə Mərkəzi Bank depozit hərraclarının keçirilməsinə qərar verdi .

Bazar iqtisadiyyatının normal fəaliyyətinin təmin olunmasında mühüm amillərdən biri də maliyyə resurslarının mövcudluğudur. Bu bölmə ilə bağlı nəticələrimizi aşağıdakı kimi müddəaləşdirə bilərik.

Maliyyə sistemi tərəfindən həyata keçirilən maliyyə resurslarının akkumulyasiyası və yerləşdirilməsi prosesi, maliyyə bazarlarının funksional olması, fəaliyyət göstərməsi və maliyyə institutlarının fəaliyyəti ilə bilavasitə bağlıdır. Maliyyə institutlarının vəzifəsi, vəsaitlərin vəsait sahiblərindən borc alanlara keçməsinə daha effektiv təşkil etməsi olduğu halda, maliyyə bazarının vəzifəsi maliyyə resurslarının alıcıları və satıcıları arasında maliyyə aktivlərinin alqı-sarqısını və öhdəliklərinin təşkil olunmasıdır. Maliyyə-kredit institutları istehsal müəssisələri arasında vasitəçi olmaqla yanaşı maliyyə-kredit resurslarının dövriyyəsinin həyata keçirilməsində aparıcı rol oynayaraq, bütün kommersiya fəaliyyətinin katalizatoru kimi çıxış edirlər. Sığorta kompaniyaları, investisiya fondları, kommersiya bankları və bu resursların daha çox səmərə verən və krediti ödəmə qabiliyyəti yüksək olan iqtisadiyyat sahələrinə istiqamətlənməsinə imkan yaradır.

Maliyyə münasibətləri ilə bazar münasibətləri arasında qarşılıqlı əlaqə alqı-satqı prosesi və ekvivalent mübadilə zamanı maliyyə münasibətlərinin meydana gəlməsi fikri ilə əlaqədardır. Maliyyə münasibətləri isə birinci növbədə maliyyə əməliyyatları ilə bağlı olan və əslində onların əsasını təşkil edən ictimai-iqtisadi münasibətlərlə üzvi surətdə əlaqədardır. Həmin münasibətləri obyektiv surətdə yaradanlar ictimai həyatın müxtəlif dairələrində çalışan iştirakçılar – əməli fəaliyyət göstərənlər – onlar gündəlik, ardıcıl və qarşılıqlı əlaqələridir. Bazar iqtisadiyyatın sistemində maliyyə münasibətlərinin hədləri ictimai istehsalın çərçivəsindən kənara çıxır və ictimai həyatın digər sahələrini də əhatə edir. İctimai həyatın müəyyən tərəfinə müdaxilə edən və o dairədə özünəməxsus xüsusiyyətləri əks etdirən maliyyə münasibətləri, əksər hallarda özünü pul formasında təzahür etdirir.

Maliyyə münasibətlərinin mühüm əlamətlərindən biri kimi onu xatırlatmaq yerinə düşər ki, maliyyə münasibətləri əksər hallarda maliyyə resursları adlanan bir formanı qəbul edən – pul gəlirləri və yığımlarının formalaşması, yaranması ilə əlaqədardır. Onu da etiraf etməliyə ki, əməli

həyatımızda maliyyə sisteminin maliyyə resursları formasını qəbul edən pul vəsaitlərinin mütləq hərəkəti ilə müşayiət olunur və yerinə yetirilir. Deməli, maliyyə resursları maliyyə münasibətlərinin maddi daşıyıcısı rolunu oynayır. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində aparılan iqtisadi islahatların əsasən əlbəttə ki, iqtisadi stimullaşdırma sistemi təşkil edir. Bu islahatlar müəssisələrə iqtisadi azadlıq və maliyyə müstəqilliyi verməlidir və eyni zamanda onların məsuliyyəti də artmalıdır. Bazar mexanizminin real olaraq işə düşməsinin əsas vasitələrindən biri də ayrı-ayrı təsərrüfatların subyektlərin həqiqi bazara xas olan əmtəə-pul münasibətlərinə uyğunlaşdırılmasıdır. Hazırda respublikamızda bir sıra səhmdar cəmiyyətləri, icarə, kooperativ və s. müəssisələr yaradılmışdır. Əgər bu qurumlar maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətlərini bazara uyğunlaşdırma bilməsələr, onda lazımi məsələ nəticə əldə edə bilməyəcəklər. Bazar iqtisadiyyatının ən mühüm tələblərindən biri də geniş və tam nəzarət oluna bilən maliyyə bazarının mövcudluğudur. Maddi ehtiyatların alınib-satıldığı bazarlar iqtisadi ədəbiyyatda real aktivlər bazarı, pul vəsaitlərinin iqtisadi münasibətlərinin iştirakçıları arasında bölgüsünü təmin edən bazarlar isə maliyyə bazarları adlandırılır.

Maliyyə bazarı olduqca geniş anlayışlardır. Ona görə ki, o təkcə milli iqtisadiyyatın maliyyə tərəflərini deyil, həmçinin kredit münasibətlərini müxtəlif formalarını əhatə edir. Bütün bu müxtəlif formaları diqqətlə təhlil etsək ümumi şəkildə maliyyə bazarını iki yerə bölmək olar: birincisi, bank kreditləri bazarı, ikincisi, qiymətli kağızlar bazarı. Bank kreditləri bazarı kredit idarələri tərəfindən verilən ödənişli və qaytarılan ssudalar üzrə meydana çıxan münasibətləri əhatə edir. Bu ssudalar xüsusi sənədlərin tərtibindən asıl olmayaraq sərbəst surətdə satıla, alına və ödənilə bilər. Bank kreditlərinin inkişaf nəticəsində xeyli genişlənmiş və maliyyə bazarından qoparaq müstəqil fəaliyyət sahəsinə çevrilmişdir. Bu sahə ilə indi müstəqil maliyyə sahəsi olan bank işi sferası məşğul olur. Bazar iqtisadiyyatının formalaşması maliyyə bazarı olmadan səmərə verə bilməz. Buna görə də hazırda ölkədə maliyyə bazarının formalaşması olduqca zəruridir. Bunun üçün ilk növbədə lazımi hüquqi baza yaradılmalıdır. Bir tərəfdən daxili qanunvericilik sistemi işlənməli, sadə, keçici veksellər, investisiya və maliyyə şirkətləri, investisiya və çek fondları, diler və broker fondları haqqında müvafiq qanunvericilik aktların fond birjalarının iş qaydaları qiymətli kağızlarla işin lisenziyalaşdırılması qaydaları haqqında sənədlər qəbul olunmalıdır. Beləliklə, yekunda onu söyləmək lazımdır ki, davamlı iqtisadi

inkişafın təmin edilməsi maliyyə amilinin gücləndirilməsi, maliyyə resurlarının artırılması, iqtisadiyyatın diversifikasiyası, eləcə də regionlar üzrə inkişafın proporsional bölüşdürülməsindən asılıdır.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı, “Uçot faiz dərəcəsi”, baxış tarixi: 17.01.2017
http://www.cbar.az/infoblocks/corridor_percent
2. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı, “Faiz dəhlizinin parametrləri haqda”, 15.02.2015 <http://www.cbar.az/releases/2016/02/15/on-parameters-of-interest-rate-corridor/>
3. Atakişiyev M. Azərbaycan 2020: milli iqtisadi inkişaf və səmərəli yüksəlişin problemləri. // AZƏRBAYCANIN VERGİ JURNALI. 4/2012. İQTİSADİ SİYASƏT Səh.135-146
4. Abıyev V. 2009-cu ilin makroiqtisadi yekunları.//Banklar və biznes, 2009, №5(30), s.6-8
5. Qələndərli N. Müasir Azərbaycanın intensiv tərəqqisi fonunda regionların sosial-iqtisadi inkişafı davamlı xarakter daşıyır / N. Qələndərli // Yeni Azərbaycan.- 2015.- 10 iyul.- № 123.- S. 8
6. Şəkəreliyev A.DÖVLƏTİN İQTİSADİ SİYASƏTİ: DAYANIQLI VƏ DAVAMLİ İNKİŞAFIN TƏNTƏNƏSİ (MONOQRAFIYA) Bakı: «İqtisad Universiteti», 2011, 556 s.

ТУНДЖАЙ РАДЖАБОВ*Кафедра «Финансов» Азербайджанского государственного
экономического университета***ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ НЕПРЕРЫВНЫМ РАЗВИТИЕМ
И ФИНАНСОВЫМ ФАКТОРОМ****РЕЗЮМЕ**

В статье рассматривается взаимосвязь между устойчивым развитием и финансовым фактором. Было отмечено, что наряду с общенациональными мерами по обеспечению устойчивого экономического развития также особое значение имеют программы, охватывающие региональное развитие. В статье подчеркивается, что источники формирования финансовых ресурсов имеют особое значение для обеспечения устойчивого экономического развития. Особый интерес представляют проблемы методологии. Наконец, сообщается, что устойчивое экономическое развитие зависит от укрепления финансового фактора, увеличения финансовых ресурсов, диверсификации экономики и пропорционального развития регионального развития.

Ключевые слова: *финансовый фактор, устойчивое развитие, ресурсы, благосостояние*

ÜMMHƏBİBƏ MƏMMƏDTAĞI
İ.e.n., dosset Bakı Dövlət Universiteti

DÖVLƏTİN İQTİSADİ SİYASƏTİ İQTİSADİ İNKİŞAFIN ƏSASIDIR

XÜLASƏ

Tədqiqatın məqsədi – iqtisadi siyasətin mahiyyətini açmaq, iqtisadiyyatın inkişafında onun rolunu qiymətləndirmək.

Tədqiqatın metodologiyası – ümumiləşdirmə, təhlil və sintez, empirik yanaşma, tarixi məntiqi.

Tədqiqatın nəticələri – iqtisadi siyasət iqtisadi fəaliyyətin əsas ana xəttidir. İqtisadi siyasət daxili və xarici iqtisadi vəziyyətlə, iqtisadi fəaliyyətin səviyyəsi ilə müəyyən edilir.

Məqalədə dövlətin iqtisadi siyasətinin məzmunu açıqlanmışdır. İqtisadi siyasətin həyata keçirilməsi yolları araşdırılmışdır. Regionların sosial-iqtisadi inkişaf məsələlərinin təhlilinə geniş yer verilmişdir. 2004-2017-ci illər arasında Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafına dair bir çox göstəricilər nümayiş etdirilmişdir.

Açar sözlər: İqtisadi siyasət, regionlar, iqtisadi tədbirlər sistemi, islahatlar, inkişaf proqramları.

Dövlətin iqtisadi siyasəti dedikdə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində həyata keçirilən iqtisadi tədbirlər sisteminin məcmusu nəzərdə tutulur. Dövlətin iqtisadi siyasəti ümumi iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi kimi həm daxili və həm də xarici iqtisadi siyasət şəklində həyata keçirilir.

Dövlətin iqtisadi siyasətində iqtisadi fəaliyyətin əsas istiqamətləri, onun ana xətti müəyyən edilir. Əsas iqtisadi proseslər təhlil edilir, iqtisadi inkişafın məqsəd və vəzifələri, sosial-iqtisadi problemlər dəqiqləşdirilir. Beləliklə, iqtisadi siyasətdə hökumətin inkişaf kursu əks olunur. Burada dövlətin və xalqın mənafeyi, birliyi, mövqeyi, baxışları öz ifadəsini tapır. Aydındır ki, dövlətin iqtisadi siyasəti bir çox hallarda daxili və beynəlxalq şəraitlə bağlı olur. Bazarın vəziyyəti iqtisadi vəziyyətlə, iqtisadi fəallıqla, artım və tənəzzüllə, əmtəə və xidmətlərə olan tələblə uyğunlaşdırılır. Belə-

liklə bir çox hallarda iqtisadi siyasət sabitləşdirici siyasət kimi çıxış edir.

Məlumdur ki, iqtisadiyyatın inkişafı əsasən iqtisadi qanunauyğunluqlarla səciyyələnir. Bir çox iqtisadi hadisə və proseslər insanların istəyindən, iradəsindən asılı olmayaraq baş verir. Bu mənada insanlar iqtisadi proseslərə müdaxilə etməməlidir. Lakin bunlarla yanaşı əsas təsərrüfatçılıq subyektləri olan dövlət qurumları ayrı-ayrı sahələrin əlaqələndirilməsində, sosial problemlərin həll edilməsində, iqtisadi inkişafın əsas məqsədinin müəyyənləşməsində, ölkənin, xalqın mənafeələrinin gözlənilməsində əsas həlledici subyekt kimi çıxış edir.

Dövlət öz iqtisadi siyasətində daxili və xarici vəziyyəti əlaqələndirir, iqtisadi siyasətin sosial cəhətlərində, büdcə sisteminin formalaşdırılmasında əhalinin bütün təbəqələrinin tələbatlarının təmin edilməsi yollarını müəyyənləşdirir. Dövlət proqramlarının reallaşdırılmasında büdcə vəsaitinin və sərmayə qoyuluşlarının, kreditləşmələrin rolu problemləri də iqtisadi siyasətdə öz əksini tapmış olur. Bütün bunlar həm qısa müddəti və həm də uzun müddəti nəzərdə tutur. Aydın ki, dövlətin iqtisadi siyasəti qanunlarla, Prezident sərəncamları, hökumət qərarları və digər normativ aktlarla təmin edilir. Buradan da iqtisadiyyatın idarə edilməsində dövlətin rolu problemi zərurətə çevrilmiş olur.

Beləliklə, qəti qənaətə gəlmək olur ki, hər bir ölkədə makroiqtisadi sabitliyin dinamik saxlanması işində islahatların ardıcıl aparılması və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi idarəçiliyin ana xəttini təşkil edir.

İqtisadiyyatın dövlət tərəfindən idarə edilməsi ümumi idarəçiliyin tərkib hissəsi olmaqla sosial-iqtisadi inkişafa hərtərəfli zəmin yaratmış olur.

Aydın ki, hər bir iqtisadi siyasət iqtisadi inkişafın bütün amillərinin təhlilini nəzərdə tutur. Bu baxımdan, iqtisadi siyasətin maliyyə təminatının araşdırılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Burada zəruri daxili və xarici mənbələrin hansı birinin daha səmərəli olması dəqiqləşdirilir. Hətta iqtisadi siyasətin siyasi tərəfləri də nəzərə alınır.

İqtisadi inkişafın maliyyə təminatı məsələsində düzgün büdcə siyasətinin, büdcə sisteminin böyük rolu vardır. Dövlət büdcəsi maliyyə sisteminin tərkib hissəsi kimi ölkənin pul gəlirlərinin mərkəzləşdirilməsi, bölüşdürülməsi və istifadəsinin balansı hesab edilir. Odur ki, dövlət büdcəsinin hər bir elementinin tədqiqi, dəyişilməsi istiqamətinin müqayisəli şəkildə verilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadi inkişaf və sosial tərəqqinin qarşılıqlı vəhdəd halında götürülməsi ilə dövlət büdcəsinin ardıcıl olaraq artırılması da müşahidə edilir. Bu mənada 2018-ci il üçün

planlaşdırılmış dövlət büdcəsinin gəlirləri 2016-cı ildəkindən 15 faiz, 2017-ci ildəkindən isə 16,5 faiz artıqdır. 2018-ci cari təsərrüfat ili üçün ölkəmizin dövlət büdcəsinin gəlirləri 20127 milyon manat, xərcləri isə 20906 milyon manat nəzərdə tutulmuşdur. Büdcə kəsiri 779 milyon manat təşkil edir. Büdcə kəsiri büdcə gəlirlərinin 3,8 faizinə, ÜDM-in isə cəmi 1,1 faizinə bərabərdir. Qeyd etməliyik ki, hətta inkişaf etmiş sənaye ölkələrinin bir çoxunda büdcə kəsiri daha artıqdır.

2017-ci ildə Azərbaycanın ÜDM-i 69 milyard manata bərabər olmuşdur. 2018-ci il üçün nəzərdə tutulmuş büdcə gəlirləri ÜDM-in 29,2 faizini təşkil edir.

Keçən illərdə olduğu kimi 2018-ci ilin dövlət büdcəsi də sosial və investisiya yönümlü olması ilə səciyyələnir. Beləki, 2018-ci ilin dövlət büdcəsində sosial yönümlü xərclərin həcmi 7 milyard manat nəzərdə tutulmuşdur. Burada sosial təminat və təhsil xərcləri kifayət qədər artırılmışdır. 2018-ci ildə təhsil, səhiyyə, əhəlinin sosial müdafiəsi, sosial təminat kimi sahələrdə infrastruktur layihələrinin yerinə yetirilməsinə 4,9 milyard manat vəsait ayrılması nəzərdə tutulmuşdur (6).

Büdcə xərclərinin bölüşdürülməsində qanunauyğun olaraq sənaye tikintisinə, faydalı qazıntıların artırılmasına daha çox üstünlük verilmişdir. Son illərdə iqtisadiyyatda həyata keçirilən islahatlar və yeni sənaye sahələrinin yaradılması barədəki problemlər onu göstərir ki, ölkəmizin sənayeləşməsi və xüsusilə yüngül sənaye sahələrinin artırılması ən prioritet cəhətlərdən biridir.

Etiraf etməliyik ki, bizim respublikamızda gündəlik tələbat malları istehsal edən yüngül sənaye sahələri – ayaqqabı istehsalı, toxuculuq, parça, paltar, çit və yun parçalar, dəri emalı, pambıq corablar və onlarla bu kimi sahələrin məhsulları bu günkü tələblər səviyyəsində deyildir. Bütün bu kimi sahələrin yaradılması və yaxud yenidən qurulması üçün yeni texnoloji proseslərin tətbiqi tələb olunur. Belə yeni texnologiyaların mənimsənilməsi bu günkü insan üçün heç bir çətinlik törədə bilməz.

Odur ki, bu sahədə balanslaşdırılmış iqtisadi tədbirlər sisteminin sürətlənməsinə ciddi ehtiyac vardır. Məhz elə bu sahələrin geridə qalmasını nəzərdə tutan ölkə prezidenti İlham Əliyev göstərirdi ki, dərman vasitələrinin alınmasına ildə 211 milyon dollar, siqaret alınmasına - 160 milyon dollar, trikotaj malların alınmasına 100 milyon dollar, sabun – yuyucu vasitələrin alınmasına 100 milyon dollar vəsait ödənilir. “Ona görə də bu məsələyə mütləq baxmaq lazımdır” (9).

Bu mənada son dövrlərdə ölkəmizdə regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair dövlət proqramlarının hazırlanması və icrası böyük maraq doğurur. Beləki, respublikamızın sosial-iqtisadi inkişafının ümumi mənzərəsində infrastruktura sahələrinin yaradılması, inkişaf etdirilməsi, yenidən qurulması barədə dinamik iqtisadi siyasət yeridilir. Müasir istehsal infrastrukturuna malik sənaye parkları və sənaye məhəllələri yaradılması ön plana çəkilir. Ayrı-ayrı regionlarda məhəlli süd-yağ emalı zavodlarının, meyvə şirəsi hazırlanması mərkəzlərinin, meyvə -tərəvəzlərin, bostan məhsullarının saxlanılması, ambarlarının yaradılması problemləri günün ən vacib tələbatına çevrilmişdir. Bu məqsədlə dövlətin vahid iqtisadi siyasəti çərçivəsində ayrı-ayrı regionların inkişafı proqramları hazırlanır. Bu proqramlar iqtisadiyyatın planlaşdırılması barədə olan təcrübə və tarixi ənənələrin ən mütərəqqi cəhətlərini özündə əks etdirir. Bu mənada 2004-cü ildən 2018-ci ilədək qəbul edilmiş proqramların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsini qeyd etmək olar.

Bu proqramlar:

2004 -2008;

2009-2013;

2014-2018-ci illəri əhatə edir. Bu proqramlar regionların bütün sosial-iqtisadi tərəflərini özündə əks etdirir. Sənaye məhəllələri yaradılması eyni zamanda kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının sənaye üsulu ilə tamamlanması deməkdir. Aqrar kənd təsərrüfatı işçilərinin sənayeləşmə səviyyəsinin artması deməkdir. Təsərrüfatçılıq mədəniyyətinin artması deməkdir.

Bu mənada Mincəçevir yüngül sənaye parkının, Neftçala Sənaye məhəlləsinin fəaliyyətlərini, Masallı, Hacıqabul, Sabirabad sənaye məhəllələrinin tezliklə fəaliyyətə başlamalarını qeyd etmək olar. Bu kimi 28 rayonda 43 aqroparkın yaradılması nəzərdə tutulmuşdur (9).

Onu da qeyd etməliyik ki, bu proqramlar rəsmi sənədlərlə təsbit edilir. Beləki, 2013-cü ildə “Sənaye parkları haqqında nümunəvi əsasnamə” kimi rəsmi dövlət sənədi qəbul edilmişdir. Bu əsasnamə Prezidentin 2013-cü il 24 aprel tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Eləcə də, “Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün dövlət proqramı” yaradılması dövlətin iqtisadi siyasətinin dəqiq-ardıcıl həyata keçirilməsini göstərir.

Bu kimi dövlət proqramlarının icrasına 50 milyard manatdan artıq vəsait xərclənmişdir. 2004-2008-ci illəri əhatə edən birinci proqramın real-

laşmasına 16,0 milyard manat, 2009-2013-cü illər üçün nəzərdə tutulmuş ikinci inkişaf proqramının icrasına isə 34,7 milyard manat vəsait xərclənmişdir. Təkcə 2017-ci ildə xərclənən vəsaitin həcmi 4,5 milyard manat təşkil etmişdir. Onu da qeyd etməliyik ki, bu vəsaitlərin böyük bir qismi infrastruktur sahələrinin yaradılmasına sərf edilmişdir. Odur ki, bu vəsaitlərin dəyər şəklində qaytarılması nəzərdə tutulmur. Lakin həmin xərclərin gəlirlilik səviyyəsini şərti olaraq ən azı 50-60 faiz hesab etsək, belə halda nə qədər yeni dəyər yaradılması məlum olar. Son 14 ildə bütünlükdə ölkə iqtisadiyyatına 231 milyard dollar sərmayə yatırılmışdır. Həmin vəsaitin 50 faizə qədəri xarici sərmayələrdən ibarətdir. Təkcə 2017-ci ildə respublikamızın iqtisadiyyatına 14.6 milyard dollar sərmayə qoyulmuşdur. Yenicə başlamış 2018-ci ildə də milli iqtisadiyyatın inkişafına qoyulan vəsaitin həcmi 15 milyard dollar təşkil edəcəkdir (8).

Son illərin ən böyük fərəh verici cəhətlərindən biri də ondan ibarətdir ki, xarici ölkələrin bir çoxu bizim ölkəmizə sərmayə qoymaqdan çəkinmirlər. Bu isə ölkəmizdə olan siyasi sabitliyin və inamın yüksək olması ilə səciyyələnir. 2017-ci ildə Azərbaycana daha çox sərmayə qoyan ölkələrdən Birləşmiş Krallıq, Türkiyə, Malaziya, İsveçrə, Rusiya, İran, Yaponiya, ABŞ və Çexiya daha çox fərqlənilirlər. Bu kimi vəsaitlərdən səmərəli istifadə edilməsi nəticəsində 2017-ci ildə çox yüksək nailiyyətlər əldə edilmişdir. Ona görə də ölkə prezidenti İlham Əliyev dəfələrlə göstərmişdir ki, “2017-ci il dərin iqtisadi islahatlar ilidir” (8). ”Bunu mötəbər təşkilatlar da təsdiqləyir” (8). Son 15 ildə iqtisadi inkişaf 3.2 dəfə yüksəlmiş, ilbəil dinamik artım təmin edilmişdir. 2017-ci ildə də ÜDM-in həcmi artmış, qeyri-neft bölməsində 2,5 faiz, sənaye sahəsinin qeyri-neft sektorunda 3,6 faiz, kənd təsərrüfatında 4.1 faiz artım olmuşdur (8). 2017-ci ildə ölkənin ixracı 19 faiz, qeyri-neft sahələri üzrə olan ixracı isə 24 faiz artmışdır. Ticarət balansında müsbət saldo 6,2 milyard dollardır. Bu isə o deməkdir ki, Azərbaycan öz tələbatını əsasən daxili istehsal hesabına təmin edir.

Yüksək həcmdə vəsait tələb edən bir çox infrastruktur və sosial layihələr icra edilmişdir. Kənd yerlərində elektrik təchizatının yaxşılaşdırılması, ölkəmizdə “qazlaşdırma” işinin yüksəldilməsi, “avtomobil yollarının yeniləşdirilməsi”, “şərti olaraq 40 kənd yolu layihəsinin” icrasına başlanılması, “içməli su layihələri”nin icrası, “yeni məktəblər və xəstəxanalar” tikilməsi kimi yüzlərlə yüksək vəsait tələb edən layihələrin icrasını, “Xalçaçılığın inkişafını”, “Baramaçılığın sürətlə artırılmasını” sadalamaq olar.

Keçən 14 ildə 3100-dən artıq məktəb, 642 tibb müəssisəsi tikilmiş və yaxud təmir edilmişdir, 43 idman olimpiya kompleksi yaradılmışdır. Bütün bu layihələr çox böyük miqdarda vəsait hesabına başa gəlmişdir. Digər infrastruktur sahələri kimi bu sahələrdə də çəkilən xərclər dəyər şəklində geri qayıtmır, dəyər şəklində görünür. Lakin bütövlükdə cəmiyyətin sosial-iqtisadi, mədəni tələbatının ödənilməsi üçün, ümumi rifah halının yüksəldilməsi üçün maddi istehsal sahələri kimi həmin sahələrin də böyük rolu vardır.

Regionlarda sosial-iqtisadi inkişaf proqramlarının icrasında dövlətin rolu da prezident tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. İlham Əliyev göstərirdi ki, “Dövlət öz rolunu oynayıb və oynayacaq. Dövlət investisiya siyasəti nəticəsində bölgələrimizdə, demək olar ki, bütün infrastruktur layihələri icra edilib və icra edilir” (6). Prezidentin bu kimi fikirləri bir çox klassik iqtisadçıların iqtisadiyyatda dövlətin rolu barədəki müddəaları ilə üst-üstə düşür. Deməli iqtisadiyyatın inkişafı obyektiv iqtisadi qanunlara əsaslansa da, zəruri hallarda dövlət iqtisadiyyata qarışmalıdır. Nisbətən geridə qalmış, lakin cəmiyyət üçün faydalı olan sahələrin inkişafına yardım etməlidir.

Dövlətimizin investisiya sahəsindəki iqtisadi siyasətində dövlət ilə özəl bölmə arasındakı əməkdaşlığın inkişafına da böyük əhəmiyyət verilmişdir. Beləki, 2016-cı il 20 aprel tarixdə Dövlət başçısının imzaladığı fərmana əsasən investisiyaların cəlb edildiyi fəaliyyət sahələri, layihələrin həcmi barədə minimum məbləğ, inzibati ərazi vahidləri kimi cəhətlərin dəqiqləşdirilməsi göstərilmişdir.

Düzgün iqtisadi siyasət yeridilməsilə islahatların aparılması, genişlənməsi ölkə iqtisadiyyatına sərmayələr qoyulmasına böyük maraq yaratmışdı. İnvestisiya qoyuluşunun təşviqi məqsədilə 208 sahibkarlıq subyektinə 230 investisiya təşviqi sənədi verilibdir.

Ölkəmizdə özəl sahibkarlıq subyektlərinə dövlət hər cür dəstək verir. Bu isə onların fəaliyyətinə yeni vüsət vermiş olur. Ancaq 2017-ci ildə 1953 sahibkar tərəfindən təqdim edilmiş layihəyə dövlət 146 milyon manat güzəştli kredit vermişdir. Bundan əlavə, “pambıqçılığa 10 milyon manat, tütünçülüyə 1.6 milyon manat, zeytun və badam bağlarının salınmasına və zeytun yağı istehsalı zavodunun tikintisinə 10 milyon manat güzəştli kredit verilibdir” (9). Sahibkarların iqtisadi fəaliyyətini gücləndirmək məqsədilə 2018-ci ildə onlara 170 milyon manat güzəştli kredit verilməsi qərarlaşdırılıbdir (9).

Bütün bu kimi nailiyyətləri təhlil etdikdə belə bir inam hasil olur ki, respublikamızın siması kifayət qədər dəyişilmişdir.

Belə bir dəyişiklik artıq beynəlxalq miqyasda, beynəlxalq aləmdə də qəbul edilir, etiraf edilir.

Bu mənada ölkələrdə biznes mühiti vəziyyətinin “Doing Biznes -2017” hesabatında Azərbaycan Respublikası 190 ölkə arasında 8 pillə irəliləyərək 57-ci yerdə qərarlaşmışdır. Bununla yanaşı “Biznesin mürəkkəbliyi” adlanan indeksə görə də Respublikamız bir ildə 20 pillə irəliləmişdir. Burada əsasən dövlətin biznesə müdaxiləsi və biznesin inkişafı üçün yaradılan şərait nəzərdə tutulur.

Azərbaycan 2017-ci ildə 3 və daha artıq islahat aparan 29 ölkə sırasına daxildir. Fərhlə qeyd etmək olar ki, hər il keçirilən Davos Ümumdünya iqtisadi forumunda “Qlobal Rəqabətqabiliyyətlik Reyting”i göstəricilərinə görə də Azərbaycan 2017-ci ildə yüksək irəliləyişlərə nail olmuşdur.

Beləki, müasir tələblərlə səsələnən **“İnfrastruktur”, “Əmək bazarı effektivliyi”, “Texnoloji səviyyə”, “İnnovasiya potensialı”** kimi meyarlara görə MDB-nin bir çox dövlətlərini qabaqlamışdır. **Azərbaycan Respublikası “İnfrastruktur indeksi”nə görə - 137 dövlət arasında 51-ci, “Əmək bazarı effektivliyi”nə görə - 17-ci, “Texnoloji səviyyə” baxımından-56-cı, “İnnovasiya potensialı”na görə - 33-cü, “Şirkətlərin rəqabətqabiliyyətliyi”nə görə 40-cı, “İctimai institutlar” baxımından - 33-cü, “Əmtə və xidmətlər bazarının effektivliyi”nə görə - 31-ci yeri tutmuşdur.**

Beləliklə, respublikamız həmin reytingə görə 2016-cı ilə nisbətən 2 pillə irəliləyərək 35-ci yerdə qərarlaşmışdı.

“İntelektual mülkiyyətin qorunması” (innovasiya baxımından) göstəricisinə görə ölkəmiz 4,8 bal qazanaraq 2016-cı ildəki 71-ci yerdən 37-ci yerə qalxmışdır. Azərbaycan 2018-ci il üzrə “İnklüziv inkişaf indeksi”nə görə dünyada 3-cü yerdədir.

Bütün bunlarla yanaşı bir çox digər göstəricilər üzrə də müqayisələr aparılmışdır. Belə ki, **“Siyasətçilərə ictimai etimad”** indeksinə görə Azərbaycan dünyada – 20-ci, **“Dövlət tənzimlənməsi yükü”** indeksinə görə 15-ci yeri tutur.

NƏTİCƏ

Azərbaycan Respublikasının son illərdəki nailiyyətlərinin təhlili göstərir ki, dövlətin iqtisadi siyasəti ardıcıl və dinamik həyata keçirilir. Əldə edilən irəliləyişlər düzgün iqtisadi siyasətin təntənəsidir.

İqtisadiyyatın inkişafında nəzəri müddəaların dərk edilməsi, praktiki baxımdan bu müddəaların tətbiqi daha inandırıcı görünür. İqtisadi tədbirlər sistemində islahatlara üstünlük verilməsi, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi daha qabarıqlığı ilə qoyulmuşdur. Regionların sosial-iqtisadi inkişafı, məhəlli sənaye parklarının yaradılması proqramları kənd əhalisinin sə-nayeləşmə səviyyəsini artıracaqdır.

Bütün bunlar beynəlxalq miqyasda ölkəmizin mövqeyinin, simasının dəyişməsinə zəmin yaradacaqdır. Ölkəmizdə sabitliyin və təhlükəsizliyin təmin edilməsini artıracaqdır.

УММГАБИБА МАМЕДТАГИ*Доцент Бакинский Государственный Университет***ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВО
ОСНОВА РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ****РЕЗЮМЕ**

В статье опубликован суть экономической политики государства, также исследованы пути проведение экономической политики. Дано особое значение социально-экономического развития регионов. И указаны показатели социально-экономического развития Азербайджана в 2004-2017 годах.

Ключевые слова: *Экономическая политика, регионы, система экономических мер, реформы, программа развития*

SƏDAQƏT ƏHMƏDOVA

Bakı Dövlət Universiteti
sedaqet.ahmedova2016@mail.ru

CAVADXAN QASIMOV

AMEA Naxçıvan Bölməsi
cavadxan.yusifoglu@mail.ru

ƏKBƏR HÜSEYNOV

AMEA iqtisadiyyat institutu
akbar-huseynov@mail.ru

ÖLKƏNİN MAKROİQTİSADI HƏDƏFLƏRİ VƏ PRIORİTETLƏRİ PRİZMASINDA NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFI

XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat üzrə perspektivlərinə uyğun olaraq həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlərdən bəhs edilmişdir. Göstərilmişdir ki, makroiqtisadi səmərəliliyin təmin edilməsi öz növbəsində regional siyasətin də məhsuldarlığına öz töhfəsini verməkdədir. Bu sahədə reallaşdırılan layihələrdən, xüsusən də regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramlarından və effektiv sənayeləşmə siyasətindən söz açılmışdır. Görülən işlərin nəticəsi olaraq milli iqtisadi inkişafda özünəməxsus yeri olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafı məsələlərinə yer verilmişdir. Müəyyən edilmiş prioritetlərə uyğun olaraq muxtar respublikanın xarici iqtisadi əlaqələrinə davamlı inkişafın hərəkətverici qüvvəsi olaraq yanaşılmışdır.

Açar sözlər: *regional siyasət, Sənaye Parkları, Dövlət Proqramları, Yol Xəritələri, iqtisadi islahatlar, sosial-iqtisadi inkişaf, ixracın stimullaşdırılması, idxalın məhdudlaşdırılması, təbii potensial, xarici iqtisadi siyasət, xarici ticarət, müsbət saldo və s.*

2003-cü ildə ölkə başçısı tərəfindən təsdiq edilən Regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramları icrasının artıq üçüncü mərhələsindədir. Əsasən istehsal (iqtisadi) münasibətlərinin inkişafında regionların xüsusi çəkisinin artmasını hədəfləyən bu siyasət milli iqtisadiyyat

quruculuğunda yeni səhifələrin açılmasına şərait yaradacaq. Bu, hər şeydən əvvəl ərazilərin ixtisaslaşması və əmək ehtiyatlarından səmərəli istifadə etməklə yüksək istehsal potensialının təminatını nəzərdə tutur. Şübhəsiz ki, burada eyni zamanda yerli istehsalın inkişafı, təlabata uyğun məhsullar istehsalının stimullaşdırılması, ixracçılıq məhsul istehsalının dəstəklənməsi əsasında idxalın minimuma endirilməsi və bu istiqamətdə qanunvericiliyə uyğun olmaqla, irəli sürüləcək təşəbbüslərdən ibarət strateji tədbirlər aktuallıq kəsb etməkdədir.

Təsadüfi deyildir ki, bir sıra iqtisadi və digər sosial istiqamətlərlə bağlı tədqiqat sahələrində region anlayışına diqqət edərəkən görürük ki, bu:

- ərazinin coğrafi şəraitini (harda yerləşməsi, əhalisinin sayı və s.);
- istehsal-funksional xüsusiyyətlərini (üstünlük təşkil edən fəaliyyət növləri);
- şəhərsalma problemlərini (istehsal, yaşayış və xidmət obyektlərinin inşa olunmasının xarakteri);
- sosialoji amilləri (ünsiyyət, davranış və s.) əhatə etməkdədir (2, s. 231).

Sadalanan aillər özündə regional inkişaf üçün əlverişli zəmin yaradacaq potensialı da əks etdirməkdədir. Qeyd etmək lazımdır ki, regional inkişafın təmin edilməsi makroiqtisadi zəmində ölkənin sosial-iqtisadi inkişafını şərtləndirəcək mexanizmləri ifadə etməkdədir. Bu isə mühüm əhəmiyyət kəsb edən iqtisadiyyatın sahə strukturunun bir-birilə əlaqələndirilməsini göstərir. Sosial-iqtisadi inkişaf əsasən uzunmüddətli dövrlər üçün xarakterik olub, cəmiyyətin sosial və iqtisadi sahədəki məsələlərinin düzgün istiqamətləndirilməsini və onların səmərəli həlli yollarını özündə əks etdirməklə, dövlət tərəfindən tənzimlənmənin xüsusi formasını ifadə edir (3. s. 7). Burdan da görüldüyü kimi, sosial-iqtisadi inkişaf özündə regional amillərin ifadəsini birləşdirir və əsasən cəmiyyətin müvafiq sahə üzrə problemlərinin həlli yollarını öyrənir və aradan qaldırılmasını təmin edir. Regional mahiyyət baxımından yanaşdıqda, yuxarıda qeyd edilənlər ölkənin davamlı iqtisadi inkişafını ifadə etməkdədir. Eyni zamanda bu:

- regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramlarının mərhələlər üzrə effektivliyinin təminatına əlverişli zəmin yaradır;
- milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji Yol Xəritələrinin icrası istiqamətində müəyyən edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsində səmərəliliyi şərtləndirir;
- qarşıdakı dövlət və uzaq gələcəkdən ibarət illər əsas götürülməklə,

kreativ ideyalara, işlək və məhsuldar təşəbbüslərin səmərəliliyinə şərait yaradır və s.

Ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafına diqqət edərkən aydın olur ki, Azərbaycan Respublikası prioritet seçdiyi sahələrin davamlı inkişafına doğru inamla addımlayır. Xüsusən, ölkə başçısının ötən aylarda Zaqatala, Balakən, Qax rayonlarına, Gəncə şəhərinə, eləcə də Abşeron, Tərtər, Ağcabədi və Sabirabad rayonlarına etdiyi səfərlər bu sahədə yeni inkişaf səhifələrinin açılacağından xəbər verməkdədir. Bu, sosial-iqtisadi və məntiqi əhəmiyyəti yüksək olan bir səfər idi. Qax rayonunda barama, tütün və fındıq istehsalının inkişafı məsələlərinə dair keçirilən müşavirədə ölkə başçısı Azərbaycanın qarşıya qoyduğu hədəflərdən bəhs etdi.

Həqiqətən də bütün bunlar Azərbaycan Respublikasının dünyanın müasir gərgin sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi, hərbi-mədəni və digər sahələrdəki sınaqlara məruz qaldığı bir şəraitdə əldə edilmişdir. Bunlar Azərbaycanın güclü baza üzərində bərqərar etdiyi davamlı inkişafın ifadəsidir. Ölkəmizdə davam edən sənayeləşmə siyasəti qeyr-neft iqtisadiyyatının inkişafına birbaşa xidmət etməkdədir. Xüsusən, ölkə başçısı tərəfindən 21 dekabr 2011-ci ildə Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının, 28 dekabr 2011-ci ildə Bakı şəhərində Balaxanı Sənaye Parkının, 26 fevral 2015-ci ildə Mingəçevir Sənaye Parkının, 13 iyun 2016-cı ildə Masallı Sənaye Məhəlləsinin, 14 sentyabr 2016-cı ildə Bakı şəhər Pirallahı Sənaye Parkının yaradılmasını qeyd edə bilərik. Bu tədbirlərin davamı olaraq, 25 iyul 2017-ci il tarixli Sərəncamla isə Hacıqabul Sənaye Məhəlləsinin yaradılmasının iqtisadi və hüquqi əsasları təmin edildi (2, s. 53). Təbii ki, bunlar Azərbaycanın milli iqtisadiyyatın perspektivlərinə uyğun gələn, uzaq gələcəyə hesablanan və vətəndaşların sosial müdafiəsinin daha da güclənməsinə xidmət edən dövlət siyasətinin tərkib hissələrindəndir.

Müasir iqtisadi şəraitin tələbləri əsasında ölkəmiz sosial-iqtisadi siyasətinin səmərəli təşkili və idarə olunması məqsədilə mühüm strateji əhəmiyyət kəsb edən məsələlərlə bağlı yeniliklərdə maraqlıdır. Bu mənada qeyri-neft məhsullarının istehsalından ibarət yerli istehsalın stimullaşdırılması sahibkarlıq fəaliyyətinin əhatə dairəsinin genişlənməsi və digər məsələlərlə əlaqədar olaraq ardıcıl tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Elə cari ilin:

- 13 iyul tarixində Azərbaycan Respublikasında pambıqçılığın inkişafına dair 2017–2022-ci illər üçün Dövlət Proqramının;
- 14 iyulunda “Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı koop-

erasiyasının inkişafına dair 2017-2022-ci illər üçün Dövlət Proqramının”;

- 10 avqust tarixində isə Azərbaycan Respublikasında tütünçülüyn inkişafına dair 2017–2021-ci illər üçün Dövlət Proqramının Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən təsdiq edilməsini bu sahədəki tədbirlərin tərkib hissəsi kimi dəyərləndirmək lazımdır.

Adları çəkilən hər bir hüquqi akt Azərbaycan Respublikasının müasir dövrdə aktual hesab edilən tədbirlərin həyata keçirilməsinə hesablanıb. Eyni zamanda bunlar müvafiq sahələr üzrə ixtisaslaşmanın, emal müəssisələrinin fəaliyyətinin tənzimlənməsinin, xammala olan tələbatın yerli istehsal hesabına təmin edilməsinin, eləcə də kənd əhalisinin məşğulluğunun artırılması sahəsində çox yüksək əhəmiyyətə malik olacaq vasitələrdir.

Bu tədbirlər bir daha onu göstərir ki:

- Azərbaycan Respublikası islahatlara davam edir, yenilikçi ideya və təşəbbüslərə qarşı hörmətlə yanaşır və onun gerçəkləşdirilməsində təcrübəlidir;

- neft sektorunun gəlirlərindən səmərəli istifadə etməyi və ondan cari, orta, eləcə də uzaq gələcək üzrə səmərəli istifadə mexanizmini bacarır;

- ölkənin regionları üzrə istehsal potensialının gücləndirilməsi sahəsində qətiyyətli tədbirlər həyata keçirmiş və buna davam etməkdədir;

- yerli istehsalın stimullaşdırılmasında maraqlıdır, bununla da idxaldan asılılığın azaldılması üçün məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirir. Bu sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin, xüsusən, onun kiçik və orta formalarda təzahür etməsində stimullaşdırıcı amilləri səfərbər etməkdədir;

- bütün çoxsahəli tədbirlərlə yanaşı, həm də ənənəvi istehsal sahələrinin şöhrətinin özünə qaytarılması istiqamətində israrlıdır. Bu mənada milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorlarının inkişafı məqsədilə 12 əsas istiqamət üzrə strateji Yol Xəritələrinin təsdiq edilməsinə də nail olmuşdur.

Qeyd edilən tədbirlərin həyata keçirilməsilə ölkəmizin ciddi nailiyyətlər əldə edəcəyinə ümidlə yanaşmaq lazımdır. Çünki, malik olduğumuz təbii ehtiyatlar, iqtisadiyyatın sahə strukturu üzrə əlaqəli və yüksək mahiyyətli istiqamətlər və onların balanslaşdırılmış inkişafı iqtisadiyyatın diversifikasiya edilməsinə münbit zəmin yaratmaqdadır. Dünyada baş verən və hər gün durmadan əhatəsini genişləndirən böhranlar fonunda Azərbaycan iqtisadiyyatının yeni inkişaf sahələrinin yaradılması bu sahədəki yüksək iradənin sübutudur.

Əldə edilən nailiyyətlər və təmin edilən inkişaf səviyyəsi yeni mərhələlərin də əsaslarını yaratmaqdadır. Bununla da Azərbaycan Respub-

likası istər MDB məkanının, istərsə də Cənubi Qafqazın, o cümlədən, müasir dünyanın güclü iradə ilə hədəflərinə çatmaqda olan müstəqil dövlətinə çevrilməkdədir.

Təbii ki, bunlar ölkənin makroiqtisadi maraqlarının ifadə olunduğu, bununla da yüksək təminat qabiliyyətinə malik iqtisadiyyat quruculuğunu sürətləndirəcək prioritetləri təşkil etməkdədir. Bu məsələdə regionların sosial-iqtisadi çəkisinin artırılması məqsədləri əsas tutulmaqla iqtisadi və hüquqi tənzimləmələr həyata keçirilməkdədir. Qeyd edək ki, nəzərdə tutulan fəaliyyət planları milli iqtisadi inkişafda özünməxsus yeri olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının təmsalında daha da aktuallaşmaqdadır. Keçən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərindən bazar münasibətlərinə əsaslanan iqtisadi idarəetmənin təşkilatlanması istiqamətində islahatlara start verən muxtar respublika Azərbaycan Respublikasının cari dövr və gələcək perspektivlər üçün prioritetə çevrilən qeyri-neft sektoru üçün güclü infrastruktur formalaşdırmış oldu.

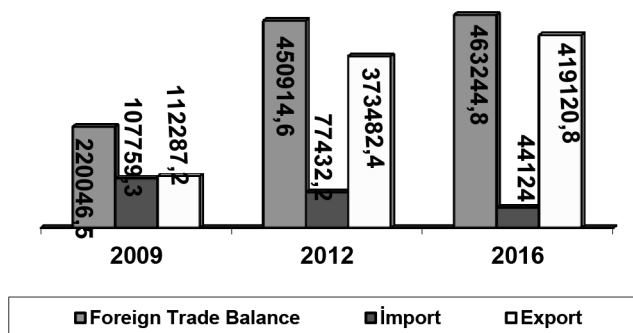
Naxçıvan Muxtar Respublikası yeni iqtisadi şərait zəminində iqtisadiyyatın sahə strukturunun təşkilatlanmasını təmin etdi. Sənaye, kənd təsərrüfatı, tikinti, nəqliyyat, ticarət kimi ənənəvi sahələrin ardıcıl inkişafı özü ilə yeni prioritet olan turizm və İKT kimi sahələrin dayanıqlı perspektivlərinə təminat verdi. Bunlarla yanaşı, iqtisadiyyatın həm də mezo-iqtisadi əhəmiyyətliliyinin yüksəldilməsinə önəm verilərək emal və istehsal müəssisələrinin yaradılması, eləcə də fəaliyyətinin sürətləndirilməsi məsələlərinə diqqət göstərilir. Burada əsas məqsəd yerli istehsalın dəstəklənməsindən, ixracıya məhsul istehsalının stimullaşdırılmasından və idxalın məhdudlaşdırılmasından ibarətdir. Təbii, iqtisadi və coğrafi potensialına görə ölkəmizin sosial-iqtisadi maraqlarını dolğun ifadə etməyi bacaran muxtar respublika hazırda 60-a yaxın ölkə ilə ticarət əlaqələrinə malikdir.

Qeyd edək ki, muxtar respublikanın bu sahədə qazandığı təcrübə onun ölkə iqtisadiyyatının davamlı inkişafına töhfə verməsinə imkanlar açmışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyevin buradan başladığı müasir iqtisadi siyasət özünün sosiallaşan çəkisi ilə ümumxalq maraq və mənafeyin ifadə edilməsində qətiyyətli yanaşma oldu və bununla da dünyəvi mahiyyət daşıdı. Təbii ki, bütün bunlar muxtar respublikada xarici ticarətin də səmərəliliyi və potensialının artırılması baxımından dövlət siyasətinin mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Qeyd edək ki, xarici ticarət siyasəti dövlət tədbirləri sistemi olub, xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsinə

yönəlməklə, maddi istehsalın strukturunda, iqtisadiyyatın idarə edilməsində baş verən prosesləri əks etdirir (1, s. 38)

Əlbəttə ki, xarici ticarətin inkişafı ümumilikdə ölkənin etibarlı qonşuluq və strateji tərəfdaşlıq məqsələrinə böyük tövfidir. Bu mənada qeyd edə bilərik ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası artıq sözügedən sahə üzrə kifayət qədər təşkilatlanmış, güclü təcrübə əsasında makroiqtisadi inkişafa təkan verməkdədir. Bunu aşağıdakı şəkil də ifadə edir:

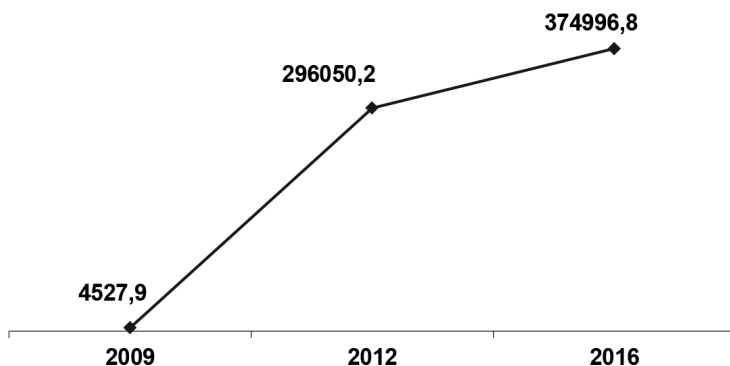
Şəkil 1.
Xarici ticarət dövriyyəsi, o cümlədən, idxal və ixrac əməliyyatları
(min ABŞ dolları)

Şəkil statistik məlumatlar əsasında müəlliflər tərəfindən işlənmişdir.

Xarici ticarət dövriyyəsinin inkişafı, bu sahədəki əməliyyatların yüksələn xətt üzrə davamlılığı, ölkələrin makroiqtisadi siyasətinin də səmərəliliyini göstərməkdədir. Belə ki, ölkəmizin prioritetlərindən olan idxalın məhdudlaşdırılması, bunun da əsasında ixracın şaxələndirilməsi məsələləri ciddi əhəmiyyət daşımaqdadır. Elə bunların nəticəsidir ki, artıq 2009-cu ildən ticarət əməliyyatlarında müsbət saldo yaranmışdır.

Şəkil 2.
Xarici ticarət dövriyyəsində yaranan müsbət saldo-nun
artım dinamikası (min ABŞ dolları)

Şəkil statistik məlumatlar əsasında müəlliflər tərəfindən işlənmişdir.

Qeyd edək ki, cari ilin on ayı ərzində də bu göstəricilər dinamik artım vəziyyəti ilə seçilmişdir. Belə ki, 2017-ci ilin yanvar-oktyabr aylarında muxtar respublikada 360 milyon 203 min 800 ABŞ dolları dəyərində xarici ticarət dövriyyəsi qeydə alınmışdır. Milli iqtisadi prioritet kimi qəbul edilən ixracın stimullaşdırılması məqsədləri nəticəsini vermiş və ixracın dəyəri 329 milyon 709 min 800 ABŞ dolları təşkil etmişdir. İdxaldan asılılığın minimuma endirilməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərin ifadəsi olaraq, müvafiq göstərici 30 milyon 494 min ABŞ dolları təşkil etmişdir. Yuxarıdakı şəkildən də göründüyü kimi, 2009-cu ildən xarici ticarət əməliyyatlarında ixracın idxalı üstələməsi nəticəsində müsbət saldo yaranmış və cari ilin on ayı ərzində bu göstərici 299 milyon 215 min 800 ABŞ dolları dəyərində olmuşdur (4).

Naxçıvan Muxtar Respublikasının 2009-cu ildən müsbət saldo əldə etməsi o deməkdir ki:

- ən əvvəl, xammala olan tələbat burada təmin edilir, yerli istehsal öz əhatəsini və təminat qabiliyyətini durmadan artırır;
- makroiqtisadi potensial ölkənin hədəfləri baxımından idxalın məhdudlaşdırılmasını sürətləndirir və ixrac isə stimullaşdırılmaqla yüksək dinamika alır;

- iqtisadi-ticarət əlaqələri sahəsindəki proseslərin düzgün təşkili və idarə olunmasında icra edilən vəzifələr səmərəlidir və s.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının iqtisadi-ticarət əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi artıq milli iqtisadi prioritetlərə aid edilməklə dövlətin sosial-iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsinə çevrilmişdir və bu sahədə strateji addımlar atılmaqdadır. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir iqtisadi şəraitdə və hazırkı inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq, muxtar respublikada bu istiqamətdə nəzərdə tutulan tədbirlərin səmərəli həyata keçirilməsi iqtisadi, siyasi, diplomatik və ticarət əlaqələrinin əhəmiyyətliyi baxımından qardaş Türkiyə Cümhuriyyəti ilə əməkdaşlığın çox böyük önəmi vardır. Bu mənada Azərbaycan Respublikasının ayrılmaz tərkib hissəsi kimi Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə Türkiyə Cümhuriyyəti arasında yaradılacaq Xüsusi İqtisadi Zonaların strateji zərurətini vurğulamaq lazımdır.

Bu məqsədlərin reallaşdırılması tədbirlərinin tərkib hissəsi olaraq, 2017-ci ilin yanvar ayında Türkiyənin İqtisadiyyat Nazirliyinin İxracat İdarəsinin rəisi Naxçıvan Muxtar Respublikasında səfərdə olmuşdur (5). Keçirilən görüşdə ölkəmizdə həyata keçirilən mühüm tədbirlərin, o cümlədən, özəl sektora göstərilən dövlət qayğısının muxtar respublikada çoxsaylı sahibkarlıq subyektlərinin yaradılmasına verdiyi təkanın zəruriliyi qeyd olunub. İkitərəfli səmərəli iqtisadi əməkdaşlığın yüksək potensiala malik olduğunu ifadə edən görüş iştirakçıları nəzərdə tutulan məqsədlərin perspektivlərinə istiqamətlənən səylərdən söz açıblar. Qeyd olunub ki, zəruri və aktual məsələ olaraq yerli istehsal müəssisələrinin sayının artması (təkcə sənaye müəssisələri sayı 450-yə yaxındır) keyfiyyətli məhsul istehsalının həcminə öz töhfəsini verəcəkdir. Təbii ki, bu isə öz növbəsində Naxçıvan Muxtar Respublikasının ixrac potensialını da artıracaqdır.

Göstərilən tədbirlər öz ardıcılığı ilə davam etmiş və cari ilin iyun ayının 8-də Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyində Türkiyə nümayəndə heyəti ilə görüş keçirilmişdir. Həmin görüşdə Azərbaycan Respublikasından, xüsusilə Naxçıvan Muxtar Respublikasından Türkiyəyə ixracın həcmnin və strukturunun genişləndirilməsinə, Azərbaycan və Türkiyə dövlətləri arasında Preferensial Ticarət Sazişinə və ölkələrimiz arasında ticarət məsələlərinə dair müzakirələr aparılıb.

Onu qeyd etmək ki, bu fəaliyyət iki ölkə arasında əlaqələrin inkişafında yeni səhifə açacaq. 2017-ci ilin 29 oktyabr tarixində Türkiyənin İqdir şəhərində Türkiyə və Azərbaycan biznes-forumunun keçirilməsinin bəhs olunan sahədə böyük əhəmiyyəti vardır. Azərbaycan Respublikasının (eləcə

də Naxçıvan Muxtar Respublikasının) və Türkiyə Cümhuriyyətinin İqtisadiyyat Nazirlərinin iştirakı ilə reallaşan görüşdə qarşılıqlı iqtisadi-ticarət perspektivlərinə dair müzakirələr aparılmışdır. Bu sahədəki proseslərin tənzimlənməsi üçün iki ölkənin müvafiq strukturlarının qəbul etdikləri tənzimləmə tədbirləri qüvvəyə minmişdir. Fikrimizi əsaslandırmaq üçün Türkiyə Cümhuriyyətinin Nazirlər Kabineti tərəfindən qəbul edilmiş qərarla Naxçıvan Muxtar Respublikasında istehsal edilən və ya istehsal potensialı olan 43 adda məhsulun (13-ü kənd təsərrüfatı, 30-u sənaye) Türkiyənin bütün ərazisinə idxal rüsumu ödənmədən, güzəştli şərtlərlə daxil olmasına razılıq verildiyini qeyd edə bilərik. Həmin qərarın yaradacağı perspektivlər qarşılıqlı ticarət əlaqələrinin daha da genişlənməsinə xidmət edəcəkdir ki, bu da bölgənin dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafına əhəmiyyətli təkan verəcək. Qeyd edək ki, sözügedən qərar Naxçıvan Muxtar Respublikasında istehsal olunan illik təqribən 100 milyon ABŞ dolları məbləğində məhsulların Türkiyəyə rüsum ödəmədən ixrac edilməsinə imkanlar yaradacaq.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev A.Ə. Azərbaycanın iqtisadi siyasəti. Azərbaycanın xarici-iqtisadi əlaqələri. Bakı: Qanun, 2003, 323 s.
2. Məmmədli O.Q., İsmayılov F.İ. Bazar iqtisadiyyatının dövlət tənzimlənməsi. Bakı: MBM, 2006, 432 s.
3. Qasimov C.Y., Ələsgərova F.Q. Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial iqtisadi inkişafı: tarixilik və müasirlik. Dərs vəsaiti. Naxçıvan, Əcəmi, 2017, s. 186
4. <http://www.statistika.nmr.az/>
5. <https://az.trend.az/business/2710608.html>

САДАГАТ АХМЕДОВА*Бакинский государственный университет
sedaqet.ahmedova2016@mail.ru***ДЖАВАДХАН ГАСИМОВ***Нахчыванский филиал НАНА
cavadxan.yusifoglu@mail.ru***АКБЕР ГУСЕЙНОВ***НАН АР Экономический Институт
akbar-huseynov@mail.ru*

СОЦИАЛЬНО ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ НАХИЧЕВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ В ПРИЗМАХ ЦЕЛЕЙ И ПРИОРИТЕТОВ МАКРОЭКОНОМИКИ СТРАНЫ

В статье говорится о целенаправленных мерах, проведенных в соответствии перспективам национальной экономики Азербайджанской Республики. Указывается на то, что обеспечение макроэкономической эффективности в свою очередь вносит вклад в продуктивность региональной политики. Обсуждаются проекты, реализуемые в этой области, в особенности Государственные Программы, касающиеся социально – экономического развития регионов и политика эффективной индустриализации. Указано место задачам социально экономического развития НАР, занимающее своеобразную позицию в развитии национальной экономики. Зарубежные экономические связи автономной республики показаны как продолжительная мотивирующая сила.

Ключевые слова: Региональная политика, Промышленные Парки, Государственный Программы, Дорожные карты, экономические реформы, социально – экономические развитие, стимулирование экспорта, ограничение импорта, естественный потенциал, внешне экономическая политика, внешняя торговля, положительное сальдо и т. д

ДЖАННАТХАН ЭЙВАЗОВ

кандидат политических наук,

доцент кафедры Международных отношений

Азербайджанского Университета Туризма и Менеджмента

jeyvazov@gmail.com

РЕГИОНАЛЬНАЯ СИСТЕМА БЕЗОПАСНОСТИ НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ: СТАНОВЛЕНИЕ И ТЕКУЩАЯ ПОЛИТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется региональная система безопасности на постсоветском пространстве. С применением теории региональных комплексов безопасности (ТРКБ) оцениваются особенности ее развития и текущая политическая структура.

Автор вводит понятие постсоветского макрокомплекса безопасности, базовая политическая структура которого составлена одной державой (РФ) и 11 государствами (Беларусь, Молдова, Украина; Азербайджан, Армения, Грузия; Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан) в трех его субкомплексах. По его мнению динамика безопасности постсоветского региона объясняется его структурной спецификой, а также уникальным с геополитической точки зрения расположением.

Ключевые слова: *региональная система безопасности, теория региональных комплексов безопасности, постсоветское пространство, политическая структура, постсоветский макрокомплекс безопасности, Центральная Евразия.*

Введение

Настоящей статьей мы попытаемся оценить функционирующую на постсоветском пространстве региональную систему с точки зрения теории региональных комплексов безопасности. Впервые концепция регионального комплекса безопасности была предложена Б. Бюзенем в 1983 году [4]. Классический подход к концепции комплекса безопас-

ности присутствует здесь, а также во втором издании этой работы [5]. В более поздних трудах Бюзена с соавторами [7; 6] делается попытка выйти за рамки классической концепции комплекса безопасности.

ТРКБ на сегодня предлагает наиболее целостное понимание развития сферы безопасности постсоветского региона, вместе с тем, ее применение сопровождается рядом проблемных моментов, оценка которых входит в спектр затрагиваемых в данной работе вопросов.

В соответствие с ТРКБ, образованная на пространстве бывшего СССР система есть «выстроенный вокруг великой державы региональный комплекс безопасности», структура которого в момент его образования была составлена Россией и 4 суб-комплексами (Латвия, Литва, Эстония; Беларусь, Молдова, Украина; Азербайджан, Армения, Грузия; Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан).

Однако процесс развития постсоветской региональной системы безопасности (РСБ) сопровождался определенными изменениями в ее структуре, главное из которых связано с включением прибалтийских государств в ЕС. На сегодня, это остается главным, но не единственным индикатором специфики развития и политической структуры данной РСБ.

К анархически организованной региональной системе

В начале 1990-х существовавшая на пространстве СССР политическая система пережила структурную трансформацию, результатом чего стал распад советского государства и появление 15-ти новых независимых государств (ННГ). В плане эволюции системы безопасности это являлось переходом от жестко иерархизированного единого актора к региональной системе, организованной по принципу анархии.

ТРКБ не предусматривает такого этапа в развитии региональных систем. Напомним, что в соответствии с этой теорией изменения в существенной структуре регионального комплекса безопасности (РКБ) приводят либо к ее переходу в другую, либо же к трансформации в его внутренней динамике при ее сохранении. Конечной точкой перехода в соответствии с первым сценарием является региональная по-

литическая интеграция, иными словами – трансформация нескольких государств в единого политического актора [6, p.12]. Такая трансформация РКБ вытекает из изменений в первом параметре его структуры – принципе организации акторов. Анархичность в качестве основополагающей характеристики отношений в рамках комплекса безопасности переходит в иерархию наподобие той, которая определяет внутrigосударственные отношения. Как отмечает Бюзен: «С региональной интеграцией заканчивается анархия и, следовательно, проблемы региональной безопасности переходят от национальной и международной во внутrigосударственную реальность» [5, p.218-219].

Согласно ТРКБ структурные изменения могут происходить и без трансформации общей структуры комплекса. Они связаны с различиями в динамике отношений между акторами соответствующего РКБ. Переход с одного уровня развития динамики на другой стимулируется изменениями в паттернах дружественности/враждебности. В отличие от предыдущего сценария трансформации в данном случае анархический принцип организации сохраняется; изменения касаются только перцептивного компонента региональной взаимосвязи. Общая модель такого процесса трансформации по ТРКБ выглядит следующим образом: «хаос – региональная конфликтная формация – режим безопасности – сообщество безопасности».

Таким образом, восстановление структуры РКБ вследствие краха советского государства, хотя и несколько не укладывается в то, как ТРКБ рассматривает развитие систем безопасности, тем не менее, объяснение этому найти можно. Дело в том, что эта теория предполагает эволюционное развитие региональных систем, где переход с одного уровня на другой вытекает из внутреннего процесса социально-политического, экономического и социально-культурного развития государств-участников, сопровождающегося достижением соответствующей зрелости в их отношениях.

В рассматриваемом же случае образование в первой трети XX века СССР было ничем иным, как насильственным поглощением одним наиболее сильным актором других. Процесс эволюционного созревания РКБ до уровня сообщества безопасности был революционно преодолен попыткой силовой амальгамизации. Основываясь на ТРКБ, эту ситуацию можно характеризовать как «перекрытие»

(overlay).

Ключевые материальные и перцептивно-поведенческие проблемы, связывающие региональные социально-политические единицы паутиной взаимозависимости, остались нерешенными, а генерируемая этим динамика отношений подавлялась жесткими командно-административными механизмами СССР. И, следовательно, ослабление и распад последних в конце 80-х – начале 90-х гг. XX века привел к восстановлению анархического принципа организации политической структуры данного пространства и функциональности присущей региональному комплексу взаимозависимости ключевых интересов безопасности ННГ.

Хотя, конечно, здесь надо отметить одну существенную специфику этого процесса. Дело в том, что развитие собственно структуры РКБ на месте распавшейся в первой трети XX века Российской империи связано, прежде всего, с появлением здесь национальных государств. Но это можно отнести к европейской и кавказской частям рассматриваемого политического пространства; в Центральной Азии появление национальных государств приходится как раз на постсоветское время. Соответствующим образом это сказалось и на характере отношений государств субрегионов. В первых двух, ранее регулируемая метрополией локальная динамика, преимущественно восстановилась, в третьем же она только начала формироваться.

Постсоветский макрокомплекс безопасности

Пространственные масштабы и особенности политической структуры образовавшейся на пространстве бывшего СССР региональной системы не позволяют рассматривать ее как стандартный РКБ, в условиях которого, как следует из ТРКБ, тесная взаимозависимость интересов безопасности участников основывается на их географической близости [5, p.188-189], локализована рамками одной географически смежной межгосударственной констелляции и где «...динамика безопасности региона не определяется одной державой, расположенной в его центре» [6, p.55]. По мнению Бюзена и Вивера, образовавшаяся в начале 1990-х региональная система постсоветского пространства есть «выстроенный вокруг великой державы региональный комплекс

безопасности» [6, p.55].

Отделившиеся от бывшей метрополии ННГ сами формировали локальные межгосударственные системы – региональные субкомплексы безопасности (в европейской части – Латвия, Литва, Эстония и Украина, Беларусь и Молдова, на Кавказе – Азербайджан, Армения, Грузия, в Центральной Азии – Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан). Несмотря на то, что образовавшиеся региональные подсистемы начали функционировать с определенной автономностью друг от друга, Россия сохранила за собой функцию центра, связывающего их в единой паутине РСБ.

В отличие от начального периода развития системы постсоветского пространства, сегодня оценка ее текущих условий требует учета структурных изменений, связанных с объединением трех бывших прибалтийских республик СССР (Латвии, Литвы и Эстонии) с институциональным РКБ в Европе (Европейским Союзом). Следовательно, полагаем, что текущую структуру Постсоветского макрокомплекса безопасности (ПМБ) целесообразно рассматривать как состоящую из 12-ти элементов: РФ + 11 ННГ в трех его субкомплексах (Беларусь, Молдова, Украина; Азербайджан, Армения, Грузия; Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан). Ключевые текущие структурные характеристики ПМБ представлены в таблице 1.

В структуре ПМБ Россия осталась единственным геополитическим актором с возможностями устойчивой проекции своего влияния в региональном масштабе и ключевым фактором безопасности для ННГ во всех отмеченных подсистемах. Соответственно, развитие локальных комплексов, в частности динамика отношений безопасности между государствами-участниками и их связи с внешними силовыми центрами, формировались, наряду с эндогенными факторами, и в зависимости от геополитической активности России.

Однако процесс эволюции этой региональной системы обозначил ряд проблемных пунктов, которые ставят под сомнение состоятельность идеи о ПМБ. В наиболее обобщенной форме их можно рассмотреть в рамках проблемы его границ.

К примеру, при оценке кавказского сегмента ПМБ возникает вопрос, следует ли рассматривать в качестве РКБ весь Кавказ или же ограничиться только пространством трех независимых государств – Азербайджана, Армении и Грузии?

Таблица 1.

**Постсоветский макрокомплекс безопасности:
политическая структура (2016)**

	<i>Государство</i>	<i>Территория (тыс. кв. км)</i>	<i>Население (млн)</i>	<i>ВВП (млрд \$)</i>	<i>Субкомплекс</i> <i>Полюс</i>
1	Россия	17098,2	142,3	1270,0	Полюс
2	Беларусь	207,6	9,5	48,1	Европейская часть
3	Молдова	33,8	3,5	6,6	Европейская часть
4	Украина	603,5	44,2	87,2	Европейская часть
5	Азербайджан	86,6	9,8	35,7	Кавказ
6	Армения	29,7	3,0	10,8	Кавказ
7	Грузия	69,7	4,9	14,5	Кавказ
8	Казахстан	2724,9	18,3	128,0	Центральная Азия
9	Кыргызстан	199,9	5,7	5,8	Центральная Азия
10	Таджикистан	143,1	8,3	6,6	Центральная Азия
11	Туркменистан	488,1	5,3	36,6	Центральная Азия
12	Узбекистан	447,4	29,4	66,8	Центральная Азия

Надо сказать, что в постсоветский период ряд авторов пытались применить концепцию РКБ к Кавказу [8; 9; 6]; отдельные из них были склонны оперировать широким подходом к определению пространственно-политических границ региона безопасности.

Бруно Коппитерс характеризует пространственные контуры кавказского РКБ следующим образом: «И Закавказье, и Северный Кавказ могут рассматриваться как части большего комплекса безопасности, включающего Грузию, Армению, Азербайджан, а также часть России. Северный Кавказ продолжает играть решающую роль для будущего Закавказья и Кавказского комплекса безопасности в целом» [8, p.195]. Сванте Корнелл еще более расширяет эти контуры: «...Кавказ – это

регион, однако, прежде всего, это комплекс безопасности. Национальная безопасность ни одного из кавказских государств не может реально рассматриваться в отдельности от национальной безопасности двух других. Аналогичным образом заинтересованы и региональные державы (Россия, Турция и Иран – Дж. Э.); безопасность Кавказа непосредственно влияет на национальную безопасность этих государств, что свидетельствует об их включении в комплекс безопасности» [9, p.391].

В реальности определенные интересы безопасности внешних держав вовлечены в ПМБ, причем иногда речь идет именно о ключевых интересах безопасности. На Кавказе это наглядно проявляется в диадах Турция–Армения, Иран–Азербайджан, в европейской части – в диадах Польша–Украина, Польша–Беларусь, Румыния–Молдова, Румыния–Украина, а в Центральной Азии в основном пункте взаимозависимости Китая с региональными ННГ: речь идет о так называемой уйгурской проблеме.

Другой проблемный пункт идеи ПМБ вытекает из интеграции трех прибалтийских ННГ – Латвии, Литвы, Эстонии в НАТО и ЕС. Все три этих ННГ некогда входили в состав СССР и, соответственно, рассматривались в рамках идеи Бюзена и Вивера о «выстроенном вокруг великой державы региональном комплексе безопасности» на постсоветском пространстве.

Сегодня, после того как произошла интеграция трех прибалтийских государств в ЕС, трудно иметь достаточные основания утверждать, что их связи и отношения в сфере безопасности в рамках объединенной Европы менее значимы и тесны, чем с РФ и другими участниками ПМБ. Однако также неверно полагать, что с интеграцией сразу же прервалась существующая взаимозависимость безопасности «новых европейцев» с постсоветским пространством. Кроме того, имея перед глазами прибалтийский прецедент, весьма трудно отбросить в сторону возможности его повторения в других государствах ПМБ.

И еще один проблемный пункт идеи о ПМБ, на сей раз в его центрально-азиатском сегменте – это Афганистан. Следует ли рассматривать это государство в рамках центрально-азиатского субкомплекса ПМБ?

Если оперировать классической концепцией РКБ, то Афганистан

не вписывается в структуру ПМБ. Как известно, в рамках ТРКБ он рассматривался вне какой-либо определенной региональной системы, точнее, он оценивается как «государство-изолятор», отделяющий один РКБ от другого [5, р.196; 6, р.41], то есть формирует собой сегмент зоны «относительной индифферентности», соответственно, между комплексами безопасности в Центральной и Южной Азии. Однако, на наш взгляд, в текущих условиях можно говорить лишь о некоторой состоятельности этого подхода.

Согласимся, что Афганистан сегодня трудно характеризовать в качестве самостоятельного и целостного актора, как минимум, в достаточной для секьюритизации и формирования единых (общеафганских) интересов безопасности в отношении своего окружения степени. Его развитие в период после холодной войны началось с политического хаоса и внутренней раздробленности. Даже при талибах страна продолжала находиться в режиме гражданской войны и расчлененности между талибским правительством и Северным альянсом. Постталибский период не привел к выходу Афганистана из внутреннего хаоса, и дополнился присутствием иностранных вооруженных сил на его территории, что сделало тезис о его акторности еще более сомнительным.

Весь отмеченный период существования Афганистана и вопрос о его участии в каком-либо региональном комплексе вполне вписывается в одну из двух главных причин трудности определения РКБ, обозначенную Бюзеном. Как он отмечает, «...в определенных пространствах локальные государства настолько слабы, что их сила обладает незначительной проекцией, или же вообще не обладает за пределами их собственных границ. Эти государства имеют внутринаправленный вектор безопасности и не имеется достаточно отношений безопасности между ними для генерации локального комплекса [5, р.197]. Если оперировать центрально-азиатским пространством, то Афганистан более всего подходит на роль выше охарактеризованного Бюзеном государства, тогда как все остальные, даже переживший гражданскую войну в начале своей независимости Таджикистан, относительно более стабильны и внешне ориентированы в своих восприятиях и интересах безопасности.

Вместе с тем можно оперировать весомыми аргументами и за рассмотрение этого государства в рамках центрально-азиатского РКБ,

если, в частности, попытаться взглянуть на регион не из Афганистана, а со стороны других участников комплекса. Приведенный выше тезис о зоне «относительной индифферентности» может быть применим и в аргументации включенности Афганистана в рассматриваемый РКБ.

Итак, в соответствии с ТРКБ границы региональных комплексов формируются отмеченными зонами. Взаимозависимость безопасности участников РКБ сильнее сфокусирована между ними, чем между ними и «внешними» государствами [5, p.193], разумеется, включая те, что формируют собой эту зону индифферентности – «изоляторами».

Но понятие взаимозависимости, по определению, не может носить односторонний характер, также как секьюритизация и вовлеченность интересов безопасности. Если согласиться с тем, что Афганистан, в силу каких бы то ни было внутренних причин, в частности, своей чрезмерной слабости как государства, не концентрирует свои интересы и поведение на центрально-азиатских соседях, то это не может исключать того, что участники отмеченного РКБ обладают аналогичной незаинтересованностью. Афганистан, с самого появления структуры РКБ в Центральной Азии рассматривался участниками последнего как один из наиболее актуальных источников экзистенциальных угроз их безопасности, что заставляло их формировать соответствующее поведение в отношении своего южного соседа.

Они взаимосвязаны, по меньшей мере, в силу этнотерриториальных факторов (таджики и узбеки в северной части территории Афганистана), а также того, что принято называть новыми угрозами – наркотрафик, религиозный радикализм и др. Эта взаимозависимость носит объективный характер; другое дело, что восприятие этого в плане безопасности в постсоветских ННГ выше, чем в Афганистане. Но это, также как и перспектива усиления этих восприятий, в частности в Афганистане, вполне вписывается в концепцию секьюритизации.

Более того, несмотря на текущую несамостоятельность и достаточную внутреннюю аморфность, Афганистан все же развивается в сторону укрепления своей государственности и вертикали политической власти. Это, наряду с преодолением его внутренней слабости и усиления возможностей проекции влияния, способствует и формированию единой концептуализации безопасности и переориентации секьюритизации с внутренних на внешние явления и процессы, что

может привести к усилению перцептивных и поведенческих аспектов взаимозависимости между ним и постсоветскими государствами Центральной Азии.

Центрально-евразийские субкомплексы

Оперируя идеей ПМБ, мы признаем концентрированность функционирующей на постсоветском пространстве РСБ, точнее говоря, ее силовую однополярность. Однако в отличие от иерархической системы СССР, развивающаяся с начала 1990-х РСБ анархически организована. Ее подсистемы достаточно автономны, а государства международно признаны и самостоятельны в формировании своих отношений с политическим окружением. Россия самый сильный актор ПМБ, однако ее влияния недостаточно для преобразования анархичной системы в иерархичную.

Все три субкомплекса ПМБ географически расположены в Центральной Евразии. И прежде чем перейти к рассмотрению их локальных специфик, определимся с тем, как понимать это пространственно-политическое понятие.

Центральная Евразия – термин, сравнительно недавно вошедший в лексикон представителей академических кругов и практиков политики. В постсоветский период под Центральной Евразией геополитически было принято считать пространство 8-ми государств, образовавшихся с распадом СССР на Кавказе и в Центральной Азии (Азербайджан, Армения, Грузия, Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан) [1, p.2-3; 11, p.7; 16, p.206].

Новое геополитическое видение Центральной Евразии представлено в работе Эльдара Исмаилова. В соответствии с его концепцией геополитическая структура этого пространства объединяет в себе регионы, формирующие центральные части европейского и азиатского сегментов Евразии – Центральную Европу (Беларусь, Молдова, Украина), Центральный Кавказ (Азербайджан, Армения, Грузия) и Центральную Азию (Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан) [14, p.26]. По его мнению, именно в такой геополитической структуре целесообразнее рассматривать Центральную Евразию в условиях мира после холодной войны.

Схожего мнения придерживается и Владимир Папава. По мнению автора, применяя термин «Центральная Евразия» только к Кавказу и Центральной Азии, мы неправомерно сужаем реальные границы региона фактически до одной из его частей, обозначаемой им как «Центральная Кавказия» [17, p.38-39].

Концепция Исмаилова, которой мы оперируем в статье, предполагает новое видение Центральной Евразии, так и переосмысление того, что в текущих постбиполярных условиях следует понимать под понятиями Центральная Европа и Центральный Кавказ [12; 13; 14]. Следовательно, ПМБ = РФ + три центрально-евразийских РКБ (в Центральной Европе – Беларусь, Молдова, Украина; Центральном Кавказе – Азербайджан, Армения, Грузия; и Центральной Азии – Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан).

Все три региона ПМБ сохраняют в себе явные элементы автономности друг от друга, что отражается, прежде всего, в различиях в динамике отношений безопасности между государствами-участниками. Эволюция сферы безопасности регионов проходила в отличающихся этноконфессиональных, социально-экономических и геополитических условиях. Это, пожалуй, достаточно простое объяснение. Хотя теоретически ответ может быть еще более простым, основанным на чисто геополитических факторах.

Рассмотрению регионов как единого политического пространства в плане безопасности препятствует, прежде всего, их достаточная географическая отдаленность друг от друга вкупе с недостаточными для ее покрытия способностями проекции влияния у существующих здесь государств. Политические структуры регионов формировались в отсутствие непосредственной сухопутной связи друг с другом. Черное и Каспийское моря исторически играли роль естественной преграды, значительно уменьшавшей интенсивность контактов между политическими акторами этих регионов. Это, в свою очередь, мешало формированию устойчивых перцептивных векторов дружественности/враждебности в трансрегиональном масштабе. Однако к такому выводу можно было бы прийти, если оставить в стороне геополитическую активность сопредельных держав.

Большую часть своей истории регионы пребывали в роли объекта геополитики; следовательно, экзогенные силовые векторы играли существенную роль в формировании сферы их безопасности и, в первую

очередь, отмеченных выше перцептивных векторов. Геополитическая активность держав исторически выполняла, как отдаляющую регионы друг от друга, так и объединяющую их функции.

Будучи, как указывалось, почти постоянными объектами геополитики, регионы пребывали в сферах силовой конкуренции разных держав. Для Кавказа и Центральной Азии традиционной внешней силовой конфигурацией была триада «Россия – Турция – Иран»; соответственно, основными идеологическими факторами влияния были православное христианство, суннитский ислам и шиитский ислам, что в немаловажной степени повлияло на формирование в региональных социумах векторов дружественности/враждебности. Тогда как для европейской части «набор» внешних держав и факторов идеологического влияния был несколько отличным и выглядел следующим образом: Россия, Турция, Европейские державы (православное христианство, суннитский ислам, западное христианство).

Близость Центральной Европы, а также, в некоторой мере, Центрального Кавказа к державам западной цивилизации способствовала поддержанию относительной геополитической открытости данных пространств, чего нельзя сказать о Центральной Азии. Вплоть до 90-х годов XX века и преодоления ближайших геополитических последствий распада СССР ни о каком расширении набора внешних игроков здесь серьезно говорить не приходилось; страны этого региона оставались закрытыми для западных держав.

Такие геополитические особенности способствовали более ускоренному становлению региональной системы безопасности в Центральной Европе и на Центральном Кавказе; речь идет о формировании национальных государств, материальных компонентов взаимозависимости их безопасности, а также устойчивых перцептивных конструкций дружественности/враждебности как между государствами региона, так и между ними и регионально заинтересованными державами. Системы безопасности в двух этих центрально-евразийских регионах, с учетом вышеотмеченных характеристик, оформляются с начала XX века (с распадом Российской империи), тогда как для Центральной Азии этот период задержался до начала 1990-х.

Оценка Центральной Азии сквозь призму ТРКБ несет в себе определенные сложности. Бюзен и Вивер определяют этот регион как «слабый субкомплекс, внутренняя динамика которого до сих пор на-

ходится на стадии формирования...» [6, р.423] (рассмотрение Центральной Азии сквозь призму ТРКБ имеет место и в других работах, например, см.: [2; 3]. Очевидно, что динамика отношений безопасности в центрально-азиатском РКБ в сравнении с двумя другими не столь острая. Связано это с объективными причинами, основанными на различиях в упомянутой ранее степени геополитической открытости, а также, в немалой степени, этноконфессиональной структуре региона.

Различие в указанных факторах определили различный уровень развития региональных и трансрегиональных связей и отношений, интенсивности и остроты столкновения и совпадения интересов безопасности государств трех субкомплексов ПМБ. Сравнительная близость Центральной Европы и Центрального Кавказа к основным эпицентрам европейской политики – Черному морю и проливам – стимулировала сравнительно большую геополитическую активность в этом регионе. Более того, даже в периоды безраздельного господства России оба региона оставались наиболее уязвимой и потенциально нестабильной периферийной территорией империи, ибо именно они, прилегая к традиционно наиболее сильным державам, соперничавшим с Россией, служили пространствами развития главных направлений их экспансии против нее (Центральная Европа – наполеоновская Франция, кайзеровская и нацистская Германия, Центральный Кавказ – османская Турция и др.).

Всего этого нельзя сказать о Центральной Азии. Этот регион в периоды господства России был одним из наиболее стабильных. Крупная дестабилизация ситуации могла быть вызвана, как правило, активнейшей стимуляцией извне, но этого не происходило благодаря той же геополитике: регион прилегал к относительно пассивной части политического окружения российского государства (Ирану и Китаю). Серьезные вызовы российской гегемонии внутри региона, вызванные широкомасштабными восстаниями, были очень незначительны и быстро подавлялись имперскими властями.

Смежность с пассивной частью политического окружения комбинировалась с относительной конфессиональной и этнической гомогенностью Центральной Азии. Иными словами, конфессиональные различия не могли превратиться в устойчивый эндогенный стимулятор негативной динамики, так как население региона является пре-

имущественно суннитско-мусульманским. Примерно тоже (конечно, в меньшей степени) можно сказать и относительно этнической составляющей этого преимущественно тюркского региона.

Пассивность политического окружения, с другой стороны, не стимулировала соответствующую динамику экзогенно. Скажем, если обратиться к Центральной Европе, то можно заметить, что в этом регионе тоже имеет место достаточная этноконфессиональная однородность, но в отличие от Центральной Азии здесь это дополнялось чрезмерной активностью политического окружения, что и способствовало формированию относительно более четких перцепций дружественности/враждебности.

А на Центральном Кавказе эти два стимулятора совпали; с одной стороны этноконфессиональная гетерогенность, с другой – активное политическое окружение. Эти условия, наряду с прочими, способствовали сравнительно высокой конфликтогенности Центрального Кавказа, о чем, в частности, свидетельствует волна вооруженной конфликтности, прокатившаяся по региону в постсоветский период.

Только рассматривая северную часть Центральной Азии можно говорить о серьезной этноконфессиональной специфике. Речь здесь идет о севере Казахстана, где проживает в основном славяно-православное население, составляющее внушительный процент населения республики. Однако география их расположения предполагает очень незначительные возможности для дестабилизации отношений между Казахстаном и какой-либо другой республикой региона. Эта часть населения граничит с российской территорией, и при наихудшем сценарии может стать причиной обострения отношений с Россией, либо же внутренне стимулированного обострения этнополитической ситуации в самом Казахстане, но никак не отношений последнего с четырьмя южными соседями.

Таджикистан, единственное нетюркское по этническому признаку государство региона, однако и это исключение, как показывает практика, не в состоянии самостоятельно стать причиной серьезного стимулирования негативной динамики отношений безопасности между региональными государствами. По большинству параметров Таджикистан находится в числе наиболее слабых региональных государств. Кровопролитная гражданская война в самом начале независимости республики привела к серьезнейшим последствиям для ее де-факто

независимости. Сегодня она почти полностью находится в российской геополитической орбите.

Создание СССР в первой трети XX века фактически способствовало сближению сфер безопасности трех центрально-евразийских регионов. Они были включены в единую политическую систему с одной доминирующей идеологией. В рамках единого экономического и культурно-идеологического пространства интенсифицировались связи и отношения между их социумами. Жестко иерархизированный административно-управленческий механизм СССР на протяжении примерно 70-ти лет внедрял единые ценностные стандарты и формировал общую историческую память для всех народов Советского Союза. Надо сказать, что такого рода силовая амальгамизация социумов в рамках СССР достаточно преуспела в формировании трансрегионального политического сообщества, что, естественно, сопровождалось изменениями в существующих здесь перцепциях безопасности.

Восприятия дружелюбности/враждебности и угроз/уязвимостей трансформировались с регионального на макрорегиональный уровень. Объектом секьюритизации стали уже не соседи по региону и их активность, а не являющиеся частью советского сообщества политические акторы и их отношение к общей родине. Стабилизации этих восприятий способствовала постоянная вовлеченность СССР в геополитическую конкуренцию сначала в Евразии, а после Второй мировой войны – на глобальном уровне, включая участие в вооруженных конфликтах, что не могло не сопровождаться устойчиво высоким уровнем чувствительности к угрозам и уязвимостям, связанным с активностью «враждебного» окружения.

Распад СССР в начале 1990-х сопровождался и упадком формировавшегося здесь политического сообщества. Однако автономизация некогда периферийных регионов СССР не могла привести к такой же стремительной девальвации перцептивно-ценностной основы советского сообщества. Подъем национального самосознания и попытки ускоренного национально-государственного строительства в ННГ на волне ускоренного коллапса советской системы оказались неспособными в короткие сроки трансформировать десятилетиями развиваемые ценности и восприятия. И, таким образом, процесс реставрации автономных систем безопасности в постсоветских регионах проходил при сохранении определенных компонентов бывшего при СССР

амальгамного сообщества (в концепции Карла Дойча с соавторами «амальгамное сообщество» рассматривается как объединение ранее независимых государств под единым управлением, что может быть либо результатом ненасильственного интеграционного процесса, либо же классического силового поглощения одним государством другого [10, р.6]); пожалуй, их главным проявлением остается определенная привязанность государств рассматриваемых регионов к бывшей метрополии. И, как следствие, геополитическое влияние России здесь генерируется не одной только географической близостью и возможностями силовой проекции, но и сохраняющимися социо-культурными связями.

Во всех ННГ сохранилось русское (этнически русское население, оставшееся после распада СССР за пределами России, по некоторым данным составляло около 25 млн человек [15, р.118]) и так называемое русскоязычное население по понятным причинам весьма чувствительно реагирующее на отношения своего государства с Россией. Временами это открыто использовалось Кремлем в целях расширения своего влияния в соответствующих ННГ.

Русский язык фактически сохранил за собой статус языка международного общения на постсоветском пространстве, за исключением, пожалуй, прибалтийских республик. Русская речь доминирует почти во всех функционирующих здесь международных форумах – СНГ, ОДКБ, ЕЭС, ШОС и др. Российские СМИ очевидно доминируют в информационном поле бывшего СССР.

Периоды военной и экономической слабости РФ и неопределенности в ориентирах ее развития с конца 1990-х гг. начали преодолеваться. Насколько долгим и устойчивым будет время ее «возрождения» сказать трудно. Важно другое – с учетом текущих условий трудно рассматривать системы безопасности в любом из регионов бывшего СССР без учета активного российского фактора. Даже в начале и середине 1990-х в период тяжелейшего кризиса РФ оставалась единственным актором постсоветского пространства с экономическими и военными возможностями проекции своего влияния во всех его регионах.

Сопредельные с ПМБ региональные системы

Несмотря на некоторую неопределенность в среде исследователей относительно границ постсоветской региональной системы, цели нашего исследования предполагают не только обозначить ее пределы, но и оценить специфику ее связей с сопредельными политическими пространствами. География расположения региона, бесспорно, один из наиболее важных и требующих непрямого учета факторов, исторически детерминирующих специфику как его внутренних, так и внешних политических связей.

«Географическая ось истории» и «Хартленд», о которых в своем снискавшем мировую известность труде писал Маккиндер, возможно и является с точки зрения современного наблюдателя чрезмерным упрощением понимания политической специфики Евразии. Вместе с тем, как отмечалось, география региона, характеризуемого нами сегодня как постсоветское пространство, сыграла важнейшую роль в формировании здесь системы безопасности.

ПМБ по сути граничит со всеми региональными системами Евразии, обладая морской границей (по Чукотскому и Берингову морям) с РСБ в Северной Америке. Формирующаяся таким образом по периметру границ ПМБ зона включает в себя регионы, составленные наиболее влиятельными акторами современного мира (табл. 2). И, как показывает эмпирика 25-ти с лишним лет функциональности постсоветской системы, их активность здесь довольно ощутимо влияет на отношения, складывающиеся между ее участниками.

Таблица 2. География и характер контакта ПМБ с другими РСБ

Характер контакта		Направление	Граница	Протяженность сухопутной связи (км)/приграничные морские пространства	Приграничные государства
Регionalная система					
Европейский союз		Запад, Северо-запад	Сухопутная	5803	Литва, Польша, Румыния, Венгрия, Словакия, Финляндия, Эстония, Латвия, Норвегия*
			Морская	Балтийское море	Германия, Польша, Финляндия, Эстония, Латвия, Литва, Швеция
				Черное море	Болгария, Румыния
Ближний Восток		Юг, Юго-запад	Сухопутная	2173	Иран, Турция
			Морская	Черное море	Турция
				Каспийское море	Иран
Южная Азия		Юго-восток	Сухопутная	2305	Афганистан
Северо-Восточная Азия		Восток, Юго-восток	Сухопутная	10527	Китай, Монголия, Северная Корея
			Морская	Японское и Охотское моря	Япония
Северная Америка		Северо-восток	Морская	Чукотское и Берингово моря	США

*Норвегия официально не входит в Европейский Союз, но при этом обладает существенными элементами связи и координации с ЕС: общие военно-политические механизмы НАТО, Шенгенское соглашение и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Иерархически организованная система СССР в начале 1990-х приходит в упадок, и на ее месте начинает формироваться новая, анархичная региональная система безопасности, наиболее полное понимание, которой было предложено теорией региональных комплексов безопасности. Согласно данной теории региональная система постсоветского пространства есть «сконцентрированный вокруг великой державы региональный комплекс безопасности», структура, которого в момент его образования была составлена Россией и 4 субкомплексам (Латвия, Литва, Эстония; Беларусь, Молдова, Украина; Азербайджан, Армения, Грузия; Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан).

Процесс развития ПМБ позволил обнаружить некоторые проблемы в объяснении системы постсоветского пространства сквозь призму ТРКБ. С учетом вовлеченности центральных интересов безопасности окружающих держав (Турция, Иран, Китай) в субкомплексы ПМБ, расширения ЕС с включением государств прибалтийского РКБ, а также усиливающейся зависимости безопасности государств центрально-азиатского субкомплекса от Афганистана, возникает проблема определения границы ПМБ. Это в определенной мере объясняется его уникальным с геополитической точки зрения расположением ПМБ; по сути он граничит со всеми региональными системами Евразии, обладая морской границей с РСБ в Северной Америке. Формирующаяся таким образом по периметру границ ПМБ зона включает в себя регионы, составленные наиболее влиятельными акторами современного мира, активность которых здесь все время существования постсоветской РСБ ощутимо влияло на отношения между ее участниками и, следовательно, не может не учитываться в оценке ее текущего уровня развития.

LİTERATYRA

1. Amineh, Mehdi Parvizi, and Henk Houweling, 2005. Introduction: The Crisis in IR-Theory: Towards a Critical Geopolitics Approach. In: Central Eurasia in Global Politics: Conflict, Security and Development. Mehdi Parvizi Amineh, and Henk Houweling (Eds.). Leiden: Brill, pp.1-21.
2. Bobokulov, Inomjon, 2012. Central Asia as a Security Complex: Theory and Practice. Central Asia and the Caucasus. Volume 13, Issue 3, pp. 105-112.
3. Burnashev, Rustam, 2002. Regional Security in Central Asia: Military Aspects. In: Central Asia. A Gathering Storm?. Boris Rumer (Ed.). New York: M. E. Sharpe, Inc., pp.114-165.
4. Buzan, Barry, 1983. People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
5. Buzan, Barry, 1991. People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. Second Edition. Colorado: Lynne Rienner Publishers Boulder.
6. Buzan, Barry, and Ole Wæver, 2003. Regions and Powers. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap De Wilde, 1998. Security. A New Framework for Analysis. London: Rienner Publishers Boulder.
8. Coppieters, Bruno, 1996. Conclusions: The Caucasus as a Security Complex. In: Contested Borders in the Caucasus. Bruno Coppieters (Ed.). Brussels: Vubpress, pp.193-204.
9. Cornell, Svante E., 2001. Small Nations and Great Powers. A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus. Surrey: Curzon Press.
10. Deutsch, Karl W., et al., 1957. Political Community and the North Atlantic Area. Princeton: Princeton University Press.
11. Fairbanks, Charles, C. Richard Nelson, S. Frederick Starr, and Kenneth Weisbrode, 2001. Strategic Assessment of Central Eurasia. Washington D.C.: The Atlantic Council of the United States, Central Asia-Caucasus Institute, Johns Hopkins University.
12. Ismailov, Eldar, and Vladimer Papava, 2006. The Central Caucasus: Essays on Geopolitical Economy. Stockholm: CA&CC Press.

13. Ismailov, Eldar, and Vladimer Papava, 2008. The Central Caucasus: Problems of Geopolitical Economy. New York: Nova Science Publishers Inc.
14. Ismailov, Eldar. 2008. Central Eurasia: Its Geopolitical Function in the 21 Century. Central Asia and the Caucasus. №2(50), pp.7-29.
15. King, Charles, and Neil J. Melvin, 1999/2000. Diaspora Politics. Ethnic Linkages, Foreign Policy and Security in Eurasia. International Security, Vol.24, №3, pp.108-138.
16. Meyer, Karl, 2004. The Dust of Empire: The Race for Supremacy in the Asian Heartland. London: Abacus
17. Papava, Vladimer. 2008. "Central Caucasasia" Instead of Central Eurasia. Central Asia and the Caucasus. №2(50), pp.30-42.

CƏNNƏTXAN EYVAZOV

*siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin "Beynəlxalq münasibətlər" kafedrasının dosenti
jeyvazov@gmail.com*

**POSTSOVET MƏKANINDA REGIONAL
TƏHLÜKƏSİZLİK SİSTEMİ: FORMALAŞMASI
VƏ MÖVCUD SİYASİ STRUKTURU**

XÜLASƏ

Məqalədə postsovet məkanında regional təhlükəsizlik sistemi araşdırılır. Regional təhlükəsizlik kompleksləri nəzəriyyəsinin tətbiqi ilə onun yaranması və inkişafının əsas xüsusiyyətləri tədqiq olunur.

Müəllif Postsovet Təhlükəsizlik Makrokompleksi anlayışını irəli sürüb, onun siyasi strukturunun bir böyük dövlət (Rusiya) və üç altkompleksdə yerləşən 11 yeni müstəqil dövlətdən (Belarus, Moldova, Ukrayna; Azərbaycan, Ermənistan, Gürcüstan; Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan, Özbəkistan) ibarət olduğunu bildirir. Müəllifin fikrinə görə, postsovet məkanının təhlükəsizlik dinamikası xüsusilə onun struktur xüsusiyyətləri və coğrafi mövqeyi ilə müəyyən olunur.

***Açar sözlər:** regional təhlükəsizlik sistemi, regional təhlükəsizlik kompleksləri nəzəriyyəsi, postsovet məkanı, siyasi struktur, postsovet təhlükəsizlik makrokompleksi, Mərkəzi Avrasiya.*

ЭМИН ГАДЖИНСКИЙ

Доцент Бакинский Государственный Университет

hacinski@gmail.com

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ И ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТЬЮ АЗЕРБАЙДЖАНА, КАК ЗАЛОГ УСПЕХА ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ

РЕЗЮМЕ

В предлагаемой статье рассматриваются вопросы взаимодействия законодательной и исполнительной власти Азербайджанской Республики в решении проблем внешней политики, в частности, ратификации заключаемых правительством международных договоров и соглашений, утверждения предлагаемых правительством кандидатов в должностях, играющих важную роль в отношениях с другими государствами.

В статье подчеркивается, что в дипломатической практике Азербайджанской Республики установилась традиция, когда президент страны, совершая визиты в различные государства, по своей инициативе включает в состав делегации парламентариев. Встречи депутатов с зарубежными коллегами, обсуждение с ними актуальных вопросов мировой политики и приглашение в Азербайджан известных политиков могут оказаться весьма полезными, в лоббировании интересов нашей страны.

Ключевые слова: *Азербайджанская Республика, институт президентства, внешняя политика, Милли Меджлис, Конституция Азербайджанской Республики, парламентские слушания.*

Вопросы взаимодействия законодательной и исполнительной власти в решении проблем внешней политики, в частности, в вопросах войны и мира, ратификации заключаемых правительством международных договоров и соглашений, утверждения предлагаемых правительством кандидатов в должностях, играющих важную роль в отношениях с другими государствами, являются одним из приоритетных направлений. Американские ученые-эксперты Б. Кохен, В. Де-

лингер в ходе дискуссий, посвященных вышеупомянутой теме заявляли о том, что президент берёт на себя большую ответственность, когда действует единолично, без выраженного или подразумеваемого одобрения Конгресса. (13, р.29.)

Современные международные отношения предоставляют парламентам право активного участия в международных делах, тем самым предоставить гражданам осознать, что выбранные ими народные избранники, выполняют взятые на себя обязательства. Через избранных парламентариев суверенный народ имеет возможность, поддерживать связь с представителями других стран. Международную деятельность парламента следует рассматривать как форму народного представительства в международных отношениях. Международное сотрудничество и процесс принятия международных решений, без участия парламентариев в конечном итоге в современное время укоренилась в повседневной деятельности государственных структур. Отсутствие такой практики может нанести ущерб национальным интересам.

Согласно статье № 95 Конституции Азербайджанской Республики, Милли Меджлис обладает правом на основании обращения Президента Азербайджанской Республики, дачи согласия на объявление войны и заключение мира. Президент Азербайджана, являющийся главнокомандующим Вооруженных Сил Азербайджанской Республики, перед началом военных действий должен заручиться согласием Парламента. Что касается процедуры заключения договора о мире, то для этого, в отличие от обычных межгосударственных договоров, требуется предварительное разрешение Милли Меджлиса. (11, с.76.)

К полномочиям Милли Меджлиса в решении вопросов международного характера, относится право на основании представления Президента, утверждения военной доктрины Азербайджана, что является формой активного участия парламента во внешней политике. (5, с.451.)

Дипломатические представительства Азербайджанской Республики в иностранных государствах и при международных организациях, учреждаются Милли Меджлисом по представлению Президента. Статус дипломатических представительств определяется Венской Конвенцией о дипломатических сношениях 1960 г.(6)

Привлечения Милли Меджлиса в решение вопроса об аккредитации дипломатических представительств Азербайджана за рубежом за-

ключается в том, что они защищают интересы нашего государства и граждан республики в целом. В компетенцию послов Азербайджана входит, не только лоббирование интересов нашего государства и налаживания связей с зарубежными странами, но и при необходимости, делать заявления от имени Азербайджанской Республики как суверенного государства.

Процедура открытия дипломатических представительств иностранного государства в Азербайджане, не требует согласия законодательного органа. Вопрос открытия посольств в Азербайджане решается стандартными правилами, которые приняты международным правом и соответствуют нормам в поддержке дипломатических отношений с иностранным государством.

Милли Меджлис, осуществляя свои контрольные функции на конкретные вопросы внешней политики, действует строго в соответствии с теми принципами, которые ему предоставлены Конституцией Азербайджанской Республики. Милли Меджлис, принимая участие во внешней политике страны, использует различные средства - парламентские слушания, дебаты, визиты парламентских делегаций в зарубежные страны.

В современной дипломатической практике установилась традиция, когда глава государства, совершает визиты в различные государства, то по его инициативе в состав делегации включаются парламентарии. Встречи депутатов с зарубежными коллегами, обсуждение с ними актуальных вопросов мировой политики, встречи парламентариев в средствах массовой информации зарубежной страны, и приглашение в Азербайджан известных политиков и общественных деятелей могут оказаться весьма полезными, в лоббировании интересов нашей страны.

Взаимосвязь исполнительной и законодательной властями, в данном случае определяет роли парламента в реализации внешней политики, так как привлечение его к формированию этой политики приносит государству авторитет, как на международной арене, так и внутри страны. Участие парламентариев в международных делах укрепляет их позиции в обществе и способствует успешному проведению внешней политики. Если Милли Меджлис поддерживает инициативу Президента, то это показывает миру, что Президент действует на основе широкой поддержки среди избирателей в своей стране.

В странах Западной Европы и США активно используется проведение парламентских слушаний, посвященных обсуждению, как различных направлений внешней политики, так и специальным обсуждениям наиболее острых вопросов международной политики. В этих странах присутствие на слушаниях членов правительства позволяет оценить эффективность и актуальность обсуждаемых внешнеполитических вопросов. По итогам слушаний, обычно, принимаются рекомендации, заявления. В зависимости от степени важности обсуждаемых вопросов принимается решение применять санкции или нет. (12, с.122.)

В Милли Меджлисе не практикуется проведение слушаний, посвященных обсуждению общих направлений внешней политики правительства. Они проводятся по случаю необходимости обсуждения отдельных ситуаций. Подобные слушания являются вынужденной реакцией на акции отдельных государств.

Так, в качестве примера, можно привести заседание Милли Меджлиса, 20 октября 2017 г. в Баку, когда парламентарии вынуждены были отреагировать на предвзятое обсуждением проходившее на протяжении нескольких дней в Парламентской Ассамблее Совета Европы (ПАСЕ) по вопросу о правах человека в Азербайджане и резолюций, принятых против Азербайджана. Азербайджанские парламентарии подняли вопрос о целесообразности нахождения Азербайджана в составе Совета Европы. (7)

В зависимости от важности вопроса, парламентские слушания могут быть проведены и для того, чтобы опередить различные действия правительства, как собственного, так и иностранного. Парламентарии, являясь выразителями интересов народа, на таких слушаниях демонстрируют, какой настрой в народе найдут предполагаемые шаги правительства.

К таким слушаниям можно отнести обсуждение 3-4 апреля 2012 г. в Парламенте Азербайджанской Республики путей урегулирования Карабахского конфликта и вариантов его разрешения, предлагаемых Минской Группой ОБСЕ. Более того по вопросу об урегулировании Карабахского конфликта на сессии выступил Президент Азербайджана Ильхам Алиев.(4) Этот факт ещё раз подтверждает эффективность взаимодействия законодательной и исполнительной властью Азербайджана в вопросах внешней политики.

Слушания в Милли Меджлисе продемонстрировали таким международным организациям, как Совету Европы, Европейскому Союзу и странам Запада о неприемлемости предлагаемых Минской группой ОБСЕ, способов разрешения конфликта и настроения в обществе относительно невозможности уступок. «Слушания, - как верно подметили американские ученые Джордж Эдварде и Ден Вуд, - являются отличным показателем того, что парламент воспринимает всерьез». (14, p.10.)

Традиционным средством парламентского контроля, используемым в мировой практике, являются парламентские запросы и вопросы. Но данные формы парламентской деятельности в области внешней политики скорее относятся к "средствам информации". (10, с. 177.)

Одной из форм участия Парламента во внешней политике, распространенной в последние годы связаны с заметным возрастанием стоимости внешнеполитических программ. Поэтому при обсуждении и принятии бюджета, включается и бюджет внешнеполитических ведомств. Обсуждение и принятие бюджета скорее относится к косвенным средствам парламентского контроля за внешней политикой страны.

Обсуждение бюджета внешнеполитических ведомств, может служить основанием для дискуссий по внешнеполитическим вопросам. Помимо обсуждения внешнеполитических проблем в ходе принятия бюджета, внимание парламентских кругов и общественности может быть привлечено и к положению самих внешнеполитических ведомств.

Одной из основных функций деятельности Парламента является создание им своих специальных органов - парламентских комиссий. (1,с.64.) Являясь основой для необходимой внешнеполитической деятельности, комиссия Милли Меджлиса по международным отношениям и межпарламентским связям, выполняет важную роль в деятельности Парламента при осуществлении его внешнеполитических полномочий.

Статья № 18 закона Азербайджанской Республики "О постоянных комиссиях Милли Меджлиса", где оговаривается компетенция постоянной комиссии по международным отношениям и межпарламентским связям, гласит о том, что комиссия играет ведущую роль в

процессе подготовки законов и законопроектов по формированию и осуществлению внешней политики Азербайджанской Республики. Она дает заключения относительно представленных законопроектов, либо разрабатывает законопроекты о правилах утверждения, реализации и отмены международных, межгосударственных соглашений, законопроекты о вопросах внешней политики, о репатриации, статусе иностранцев и лиц без гражданства. (8) В полномочия комиссии входит:

- рассмотрение вопросов и разработка заключений относительно учреждения дипломатических представительств Азербайджанской Республики в иностранных государствах и при международных организациях,
- принятия и денонсации межгосударственных и международных соглашений;
- обращение с предложениями в Милли Меджлис Азербайджанской Республики о развитии межпарламентских связей;
- поддержание и совершенствование связей с гражданами Азербайджанской Республики, проживающими за границей, а также с организациями Азербайджана, действующими за границей.

По поручению Милли Меджлиса Азербайджанской Республики комиссия также дает заключения о соответствии законов и законопроектов Азербайджана международным соглашениям, к которым присоединилась Азербайджанская Республика. (2, s.34.)

Межпарламентские организации являются одним из средств сотрудничества, которые предоставляют широкие возможности для лоббирования интересов Азербайджана и содействуют реальной вовлеченности Республики в происходящие международные процессы. В связи с этим Милли Меджлис Азербайджана с 1992 г. активно сотрудничает с межпарламентскими организациями, и в то же время является инициатором учреждения новых межпарламентских институтов. К таковым относятся Парламентская Ассамблея Совета Европы, Парламентский Союз Организации Исламской Конференции, Парламентская Ассамблея Черноморского Экономического Сотрудничества.

Профессионализм парламентариев является определяющим условием в деятельности таких межпарламентских институтов. Например, Азербайджанские парламентарии, в связи с карабахским вопросом,

постоянно оказываются в сложных ситуациях, в ходе заседаний Парламентской Ассамблеи Совета Европы, на встречах и конференций, организуемых межпарламентскими организациями. Позиция ПАСЕ, которая нередко придерживается политики двойных стандартов требуют не только высокой профессиональной подготовки и знаний у азербайджанских парламентариев, но и соответствующих дипломатических навыков.

Другой принцип, который учитывает законодательная власть при формировании состава комиссии - это представительство в ней различных политических групп. Такой подход, в вопросах внешней политики государства со стороны ведущей партии, может положить начало не только политике сближения правительственных и оппозиционных политических сил, но и следовать общему курсу исполнительной власти в международных делах. Данный принцип в Азербайджане соблюдается. Так, в комиссии Милли Меджлиса по международным отношениям и межпарламентским связям присутствуют представители всех политических партий.

Работой комиссии по международным отношениям и межпарламентским связям руководит, избираемый из ее состава, председатель комиссии и заместитель председателя комиссии. Они определяют круг вопросов дня работы комиссии. Основными направлениями работы комиссии являются подготовительная работа в области законодательства и изучение международных договоров и соглашений для их последующей рекомендации к рассмотрению на заседаниях Милли Меджлиса.

Комиссия по международным отношениям и межпарламентским связям, в различное время, рассмотрела такие законы, относящиеся к внешнеполитическому направлению, как: «Консульский Устав Азербайджанской Республики» (1994), «О порядке заключения, исполнения и денонсации международных договоров Азербайджанской Республики» (1995), «О юридическом статусе иностранцев и лиц без гражданства» (1996), «О борьбе с терроризмом» (1999), «О дипломатической службе» (2000) (3, s,17.), «О предоставлении Азербайджанской Республике статуса партнера по диалогу Шанхайской организации сотрудничества» (2017), «Об утверждении Совместной декларации о стратегическом партнерстве между Азербайджанской Республикой и Чешской Республикой» (2017). (9)

В настоящее время исполнительная власть практикует совместную работу в вопросах внешней политики с комиссией по международным отношениям и межпарламентским связям и комиссией Милли Меджлиса по вопросам безопасности и обороны. Налаживание систематического сотрудничества между двумя комиссиями является залогом успеха на пути главного внешнеполитического курса исполнительной власти. В условиях тесного переплетения внутренних и внешних аспектов политики, комиссия по международным отношениям и межпарламентским связям осуществляет совместную работу и с другими комиссиями Милли Меджлиса, так как зачастую решаемые ими вопросы имеют непосредственное отношение к некоторым аспектам внешней политики Азербайджана.

В данной статье мы попытались рассмотреть лишь некоторые аспекты взаимной деятельности исполнительной и законодательной связи Азербайджанской Республики во внешней политике государства. Признавая основополагающее значение правовых основ участия законодательного органа во внешнеполитическом механизме, необходимо иметь в виду, что возможности использования имеющихся юридических средств, в значительной степени, обуславливаются факторами политического характера.

В Азербайджанской Республике Милли Меджлис как самостоятельная власть азербайджанского внешнеполитического механизма имеет право на выражение своей позиции по актуальным вопросам внешней политики, и в этом плане не ограничен действиями исполнительной власти. Азербайджанские парламентарии могут расширить свои возможности для того, чтобы вносить больший, чем сейчас вклад в формирование и осуществление внешнеполитического курса страны.

В то же время внешнеполитическая деятельность в Азербайджане является прерогативой Президента, но она может принести, положительный результат лишь в результате совместных усилий исполнительной и законодательной властей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (dəyişikliklərlə). Bakı: Qanunfuluq, 2002, 64 s.
2. "Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin daimi komissiyaları haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu. (10.07.1998, №521-IQ) Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu. Bakı: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin nəşri, 1998, №9. c.34
3. Heydar Aliyev və Azərbaycan Parlamenti. Bakı: Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin nəşri, 2003, s.17
4. Алиев И. принимает участие в заседании Милли Меджлиса Азербайджанской Республики пятого созыва ru.president.az/articles/16862 24 нояб. 2015 г
5. Алиев Ш. Научно-практический комментарий к Конституции Азербайджанской Республики. Баку: Юридическая литература, 2000, с.451
6. Венская конвенция о дипломатических сношениях 18 апреля 1961 года. Конвенции и Соглашения www.un.org/ru/documents/declconv/conventions/dip_rel.shtml
7. «Для Совета Европы потеря Азербайджана равносильна потере всего Южного Кавказа. www.1news.az/.dlya-soveta-evropy-poterya-azerbaydzhana-ravnosil-na-potere-vse...
8. Законодательство Азербайджанской legalacts.az/ru/document/1917/53227 Закон Азербайджанской Республики. О постоянных комиссиях Милли Меджлиса Азербайджанской Республики №521-IQ, 10 июля 1998 г
9. Законы Азербайджанской Республики в хронологическом порядке new.zakon.az/site/index/?item=1483961462&parent=0923653338&curtree...
10. Конституционно-правовой механизм осуществления внешней политики государств./ Под ред. А.С.Кожемякова. М: Международные отношения, 1986, с.177
11. Конституция Азербайджанской республики – на русском языке. Баку «Qanun», 2016, 76 с.
12. Чурин К. С. Зарубежный опыт осуществления парламентского контроля // Новый юридический вестник. М, 2017. №1. С. 121-123

13. Benedict Cohen, Walter Dellinger. Separation of power and foreign policy.// The Federalist Society. Law and Public Policy Studies, 1999, November, p.29.
14. George C. Edwards, B. Dan Wood. Who influences whom? The president, Congress and the media.//American Political Science Review, 1999, June, p.7-14.

EMİN HACINSKI

dosent Bakı Dövlət Universiteti

hacinski@gmail.com

AZƏRBAYCANDA QANUNVERİCİLİK VƏ İCRA HAKİMİYYƏTİNİN QARŞILIQLI ƏLAQƏLƏRİ XARİCİ SİYASƏTDƏ MÜVƏFFƏQİYYƏTLƏRİN ƏSASI KİMİ

XÜLASƏ

Təqdim olunan məqalədə xarici siyasət problemlərinin həllində, xüsusilə hökumətin bağladığı beynəlxalq müqavilə və razılaşmaların rətifasiyası, hökumətin təklif etdiyi digər ölkələr ilə münasibətlərdə mühüm rol oynayan vəzifələrə namizədlərin təsdiq edilməsi kimi Azərbaycanda qanunvericilik və icra hakimiyyətinin qarşılıqlı əlaqələri məsələlərinə baxılır.

Məqalədə qeyd edilir ki, Azərbaycan Respublikasının diplomatiya təcrübəsində belə bir ənənə yaranıb ki, ölkə prezidenti başqa müxtəlif dövlətlərə səfər etdiyi zamanı onun nümayəndə heyətinə öz təşəbbüsü ilə parlament üzvü də daxil edilir. Millət vəkillərinin xarici həmkarları ilə görüşləri, onlar ilə dünya siyasətinin aktual məsələlərinin müzakirələri və tanınmış siyasətçilərin Azərbaycana dəvət edilməsi ölkəmizin maraqlarının lobbiciliyi işində olduqca yararlı ola bilər.

Açar sözlər: *Azərbaycan Respublikası, prezidentlik institutu, xarici siyasət, Milli Məclis, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, parlament dinləmələri.*

AKİF MARİFLİ

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının elmlər doktoru proqramı üzrə
dissertantı, tarix üzrə fəlsəfə doktoru
akif.marifli@gmail.com*

KİBER TERRORİZM VƏ MÜTƏŞƏKKİL CİNAYƏTKARLIQLA MÜBARİZƏ PROBLEMİ BEYNƏLXALQ VƏ MİLLİ MÜSTƏVİDƏ

XÜLASƏ

İnformasiya iqtisadiyyatının inkişafı sahəsində bir çox yeni anlayışlar meydana gəlmişdir ki, bunlardan da ən qorxunc olanı “kiber terror” anlayışdır. Kiber sözü (kubernesis) – yunanca idarə etmək, hökm etmək mənasına gəlir. Kibernetik (cybernetique) anlayışı isə amerikalı riyaziyyatçı Nibert Wiener tərəfindən istifadə edilmiş və sonralar informasiya texnologiyaları sahəsində davam etdirilmişdir (6, s.79-80). Kiber terrorizm üçün yanaşmalar istər qərb, istərsə də dünya elmində demək olar ki, eynidir. Kiberterrorizm hər hansı bir və ya gizli agentlər tərəfindən dinc əhaliyə qarşı elektron vasitələrin, kompüter proqramlarının və ya digər elektron ünsiyyət formalarının istifadə edilməsi vasitəsilə milli tarazlığın məhv edilməsini əsas süjet xətti hesab edən siyasi motivli hücumdur (4, s.56-68; 26). Kiber terrorizm məqsəd-vasitə baxımından qabaqcıl texnologiya və informasiyanı istifadə edərək ictimai qorxu formalaşdırmaq məqsədi daşıyır (10).

Açar sözlər: kiber, terror, mübarizə, böhran, hücum, təhlükəsizlik, kompüter.

Kiberterrorizmin qadağan edilməsi xüsusi olaraq hansısa bir beynəlxalq konvensiyada öz əksini tapmamışdır və bu səbəbdən də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə olan təqdirdə isə beynəlxalq hüquq sahəsində müvafiq qanunvericiliyə öz təsirini göstərir (13, s.156).

İyirmi birinci əsrin ən önəmli güc qaynağı heç şübhəsiz bilgidir. Bilgini əlində tutan gücü də əlində tutar. Məlumatın gücüylə texnoloji sahədəki inkişafılar bütün həyatımıza müsbət istiqamətdə təsir edir. İnternet, kom-

puiter, peyklər, mobil telefonlar... Bunlar sadəcə gündəlik həyatımıza girən texnoloji məhsulların bəziləridir. Məlumatın gücündən istifadə edilərək eyni vasitələr bir silaha çevrilərək qarşımıza kiber döyüş və ya kiber terror anlayışları kimi çıxmaqdadır (7, s.360).

1980-ci illərin sonlarında Amerika Təhlükəsizlik və Kəşfiyyat İnstitutunun böyük elmi işçisi Berri Kollin virtual fəzada terrorçuluq fəaliyyətini ifadə etmək üçün ilk dəfə “kibernetik terrorçuluq” terminini istifadə etmişdir (24). O zaman bu termin praktiki əhəmiyyət kəsb etmirdi və yalnız gələcək üçün proqnoz verməkdən ötrü istifadə olunurdu. Berri Kollinin özü isə kiber terrorçuluqdan yalnız XXI əsrin ilk onilliyində danışmağın real olduğunu qeyd etmişdir. Lakin real vəziyyətlə əlaqədar olaraq, Federal Tədqiqatlar Bürosunun xüsusi agentı Mark Pollit 1996-cı ildə kiber terrorçuluq termininin tərifini söyləmişdi (33). Beləliklə, müasir dövrdə informasiya kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı kibercinayətkarlığın meydana gəlməsinə və gündən günə artmasına gətirib çıxarmışdır.

Avropa İqtisadi Birliyi Mütəxəssislər Komissiyası 1983-ci il tarixli Paris konfransında, kompüter cinayətlərini “Məlumatları avtomatik işləmə tabe tutan və ya məlumatların nəqliyə yarayan bir sistemdə qanuna, əxlaqa zidd olaraq və ya səlahiyyətdən kənar reallaşdırılan hər cür davranış” şəklində təyin etmişdir. Bu məzmununda “Kiber Cinayət” ya da “Virtual Cinayət” kimi tanınan, kompüter sistemləri və şəbəkələri ilə işlənən cinayətlər beynəlxalq hüquqda “Cyber Crime” olaraq ifadə edilir (20). Kiber cinayətlər xüsusilə kompüter və internet istifadəsinin yayılmasına paralel olaraq meydana gəlmiş, tərfi və quruluşu üzərində hələ tam olaraq bir ortaq qərar müəyyən edilməmişdir. Avropa Birliyi 21 noyabr 2000-ci il tarixli Strasburqda 24 nömrəli layihə işində kiber cinayətləri dörd başlıq formasında təsnif etmişdir:

1. Məlumatların və informasiya sistemlərinin təhlükəsizliyinə, bütövlüyünə və istifadəsinə bağlı cinayətlər,
2. İnformasiya cinayətləri,
3. Məzmun etibarilə cinayətlər,
4. Mənəvi varlığa və bununla əlaqədar hüquqlara bağlı cinayətlər.

Bu təsnifat ilə Avropa Birliyi informasiya sistemlərinə hüquqa zidd daxil olmalar, ünsiyyətə müdaxilə, məlumatların və sistemin bütövlüyünə xələl gətirmə, informasiya sənədlərində saxtakarlıq, uşaq pornografiyasına bağlı cinayətlər, mənəvi varlığa və bununla əlaqədar hüquqlara hücumlar məqsədilə işlənən cinayətlərin sanksiya altına alınmasını hədəfləmişdir (12,

s.1-22).

İnternetin təbiətindən və texniki quruluşundan qaynaqlanan problemlər səbəbindən, elektron mühit vasitəsiylə işlənən cinayətlərə bağlı hüquqi tənzimləmələr texnoloji irəliləmə sürətinə nisbətən kifayət qədər güclü deyildir. Bu baxımdan ölkələr bu problemləri həll etmək üçün fərqli tədbirlər görmüşlər.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında, 1996-cı ilin iyul ayında prezident Bill Klintonun dəstəyi ilə Prezident yanında Əhəmiyyətli İnfrastrukturun Müdafiəsi üzrə Komissiya – Commission on Critical Infrastructure Protection (PCCIP) yaradılmışdır (36). İnternet sahəsində milli qrup olan bu komissiya, cinayətin təqibi və cinayətin qarşısının alınması istiqamətində bir sıra üsullar müəyyən etdi. Bundan başqa ABŞ kiber cinayətlərlə mübarizə etmək məqsədiylə, Federal Tədqiqatlar Bürosunun (Federal Bureau of Investigation - FBI) nəzdində 1998-ci ilin fevral ayında Milli İnfrastrukturun Müdafiəsi Mərkəzinə – National Infrastructure Protection Center (NPIC) (34) yaradıldı. Hələ 1996-cı ildə pilot layihə kimi fəaliyyətə başlayan NPIC dövlət və özəl sektorlarda informasiya sisteminin qorunması üçün müəyyən uğurlara imza atdı (39). Bununla yanaşı, Federal Tədqiqat Bürosunun yanında Milli Kompüter Cinayətləri Dəstəsi – National Computer Crimes Squad (NCCS) (28; 29) adıyla ikinci mərkəz də yaradıldı ki, bu da öz növbəsində kompüterdən istifadə zamanı internet cinayətkarlığını araşdırır ki, buraya kompüter təhlükəsizliyinin pozulması, online təqlid, intim vizual materialların qanunsuz açıqlanması, oğurluq sahəsində cinayətlər daxildir (25).

Bunların xaricində Amerika İnformasiya Texnologiyaları Assosiasiyası – Information Technology Association of America, Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinin İnformasiya Təhlükəsizliyi Mərkəzi – CIA Information Warfare Center” (32) kimi qurumlar ABŞ-dakı kiber cinayətlərlə mübarizə üçün yaradılmış digər qurumlar arasındadır (5, s.57-66).

İtaliya kiber cinayətlərlə mübarizə aparmaq məqsədi ilə 30 Mart 1998 tarixində İtaliya Təhlükəsizlik Ümumi Müdirliyi tərkibində qurum formalaşdırmışdır (15, s.36).

Fransada dövlətə bağlı olaraq çalışan xüsusi vahidlər qurulmuşdur: Baş nazirə bağlı Müdafiə və Milli Təhlükəsizlik Baş Katibi – Secrétariat Général de la Défense et de la Sécurité Nationale (SGDSN) yanında qurulan Mərkəzi İnformasiya Sistemləri Təhlükəsizlik İdarəsi – Direction centrale de la sécurité des systèmes d'information (DCSSI) (23) bu istiqamətdə

çalışmaqdadır.

İsveçrədə kiber terrorizm və texnoloji cinayətlərlə mübarizə ilə bağlı, “Federal Cəza Aktı” (14, s.15) və “Haqsız Rəqabət Aktı” (30; 37) adı altında iki federal qanun var. Federal Cəza Qanunu, qeyri-qanuni yollarla texnoloji məlumat əldə etmə, məlumat oğurlama və məlumatları pozma kimi cinayətlərin cəzalandırılmasını əhatə edir. Haqsız Rəqabət Aktı isə, ticari məqsədli işlənən kompüter cinayətlərin cəzasını əhatə etməkdədir.

Türkiyədə virtual mühitdəki cinayətləri təqib etmək məqsədiylə 1997-ci ildə Təhlükəsizlik Baş İdarəsinin tərkibində İnformasiya Cinayətləri Bürosu, daha sonra isə 1998-ci ildə Kompüter Cinayətləri və İnformasiya Təhlükəsizliyi Şurası yaradılmışdır. Şura müvafiq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində tədqiqat aparmaq və qanuni boşluqların aradan qaldırılması məqsədi ilə yaradılmışdır. İnformasiya Cinayətləri Bürosunun adı 2001-ci ildə İnternet və İnformasiya Cinayətləri Şöbəsi olaraq dəyişdirilmiş, tədqiqat sahəsi daha da genişlənmiş və informasiya cinayətləri mövzusunda işlər icra etmək üzrə xidmət verməyə başlamışdır (20).

ABŞ-ın Texnoloji Şirkəti olan Symantecin nəzdində Şəbəkə Təhlükəsizlik şirkəti olan Riptech, İnternet Təhlükəsizliyi Təhdidi hesabatının 2002-ci ilin iyul ayında nəşr olunan sayında göstərir ki, internet hücumları 64 faiz nisbətində artmışdır. Kiber hücumlar ən çox ABŞ-da olmuşdur. Hesabatda hücumların əsasən 80 faizinin yalnız 10 ölkədən gəldiyi qeyd edilir: Amerika Birləşmiş Ştatları, Almaniya, Cənubi Koreya, Çin, Fransa, Kanada, İtaliya, Tayvan, Böyük Britaniya və Yaponiya. Ən çox xaker saxlayan ölkə isə, İsrail olmuşdur. Kiber hücumlar terroru dəstəkləyən ölkələrdən gələ biləcəyi kimi, digər ölkələrdən də gəlmə ehtimalı çoxdur (38, s.43; 27). Dünyada baş verən bəzi kiber hücum nümunələrindən Körfəz müharibəsi zamanı hollandiyalı bir qrup gəncin Pentaqon kompüterinə girərək ABŞ döyüş əməliyyatlarıyla əlaqədar həssas məlumatları dəyişdirməsini göstərmək olar (8, s.1-14).

Xarici mənşəli ilk hücum 2007-ci ildə Estoniyada reallaşmışdır. Bu, Qırmızı Ordunun xatirəsinə tikilən “Tallinin Bürünc Heykəli” abidəsinin yer dəyişdirilməsinə qarşı qrupun internet girişini dayandırması hadisəsidir. Hücum sonrası NATO və Aİ-dən bir çox səlahiyyətli nümayəndə Estoniyaya tədqiqat aparmaq üçün göndərilmişdir. Buna bənzər bir hadisə 2007-ci ilin avqust ayında Almaniya da reallaşmışdır. Almaniya da strateji təşkilatların məlumat bazalarına virtual giriş edilmiş, bir çox sənədin surəti çıxarılmışdır. 2009-cu ilin aprel ayında İngiltərədə bir nazirliyin veb

saytında yaşanan kiber terror anlayışlı daha bir hadisə beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini öz üzərinə çəkmişdir. Bu nazirliyin veb saytı ələ keçirilmişdir. Digər bir hadisə, eyni ilin fevral ayında Fransa Müdafiə Nazirliyində baş vermişdir. Belə ki, kiber hücum nəticəsində kompüter virusu səbəbindən bir çox təyyarə Villacoublay Hava Limanından havaya qalxa bilməmişdir (9, s.39-45).

Türkiyədə terror təşkilatlarının kompüter və internet texnologiyasını yaxından izlədikləri, xəbərləşmə, təbliğat, təlim məqsədli CD-lər və bildirişlər hazırlayaraq internet məkanından əvvəlcə təbliğat və təlim məqsədli olaraq istifadə etdikləri göz önündədir. Bunların yanında informasiya texnologiyasından faydalanaraq əməliyyat və məlumat mərkəzlərinə, nazirliklərə, PTT-Telekom, Təhlükəsizlik Baş İdarəsi və Türk Silahlı Qüvvətləri kimi vahidlərin sistemlərinə virtual hücumlarda ola biləcəkləri və bu sistemləri çökdürmək üçün səy göstərdikləri haqda məlumatlar vardır. Təhlükəsizlik mənbələrinə görə, Türkiyə əleyhinə fəaliyyət göstərən zərərli internet saytının sayı təxminən 8000 ətrafındadır. Bu saytlardan 150-i aktiv olaraq fəaliyyətdədir ki, bunun da gündəlik ortalama ziyarətçi sayı 500-1000 adam təşkil edir. Ümumiyyətlə “com”, “org” adlı olan bu saytlar Amerika, Almaniya, Hollandiya və digər Qərbi Avropa ölkələri üzərindən idarə edilir. Türkiyədə 2010-cu ilin 20-22 aprel tarixlərində Kocayeli – Kartəpədə təşkil edilən “İkinci İnternet Məzmun Tənzimləmə Seminarı”nın sonunda görülmə işlər çərçivəsində hazırlanan “Kartepə Meyarları” nəşr olundu (19; 22). Hazırda “Kartepə Meyarları” olaraq bilinən 5651 sayılı “İnternet Mühitində Edilən Yayınların Təşkil edilməsi və Bu Cinayətlərlə Mübarizə” qanunu etibarilə 7 mindən çox sayt bağlıdır.

Bu tip hücumlar kompüter sisteminin mövcudluğuna təsir edir. Belə ki, e-mail vasitəsilə bir çox insanların və ya dövlət müəssisələrinin elektron poçt ünvanlarına “e-mail bomba” göndərilərək çoxsaylı kompüterlərdə əməliyyat sistemini sıradan çıxarır ki, bu da öz növbəsində elektron məxfi sənədlərin məhvi ilə nəticələnir. Birbaşa virtual hücum ilə kompüter sisteminin içinə daxil olan haker kompüterdəki yazıları silə və ya mətni dəyişərək istədiyi formaya sala bilər. Məsələn, Portuqaliyanın haker qrupu olan İndoneziya zülmünə qarşı Portuqaliya Hakerləri – (Portuguese Hackers Against Indonesian Tyranny – PHAIT) Şərqi Timor üçün etiraz etmək məqsədilə İndoneziya hökumətinin və kommərsiya veb saytlarını darmadağın etdilər. 1997-ci ildən bəri bu qrup 20 dövlət, 14 ticari, 1 akademik

və 9 kiçik dövlət sisteminin elektron səhifəsini dağıtmışlar. Onların İndoneziya hökumətinə qarşı kampaniyası hələ də davam edir (11, s.33-35). Stolha görə, kiber terrorizm, müəyyən bir siyasi və ictimai məqsədə çatma bilmək üçün kompüter və ya kompüter sistemlərinin fərdlərə və mallara qarşı cəmiyyəti qorxutma, təzyiq altında tutma məqsədiylə istifadə edilməsidir (16, s.223-238). Terror təşkilatları internet mühitində təbliğat və təhsil, rabitə, məlumat toplanması və virtual hücum fəaliyyətləri həyata keçirir. Lokonik olaraq isə terror hərəkətlərinin internet üzərindən aparılması əməliyyatıdır. Kiber terrorizmi digər internet yolu ilə işlənən cinayətlərdən ayıran başlıca fərq, cinayətin qurbanının dövlət olması ya da siyasi bir səbəblə zərər çəkmiş vəziyyətində qalmasıdır (40).

Kiber müharibə digər müharibələrdən strukturuna, fərqli strategiyasına, və ən əsası nüfuz etdiyi arenasına görə fərqlənir. Məlum məsələdir ki, kiber müharibə elan edən dövlət (təbii ki, bu subyekt də ola bilər), qısa zaman kəsimində buna nail ola bilər. Sadəcə bunun üçün düşünülmüş şəkildə informasiyadan məharətlətlə istifadə etməlidir ki, nəzərdə tutduğu hədəfə yetişə bilsin.

İnformasiya müharibəsi – Bu gün dünyanın istənilən ölkəsinin psixoloji-informasiya müharibəsi əməliyyatlarından effektiv mühafizə sisteminə ehtiyacı var. Sırr deyil ki, bu gün bir çox ölkələr informasiya müharibəsini xarici siyasətin effektiv aləti kimi qəbul edirlər. Psixoloji-informasiya müharibəsi (PİV) müxtəlif proseslərə istənilən ölkənin və ya regionun dövlət və ictimai quruluşunun bütün səviyyələrində intensiv təsir göstərməyə imkan verir. Yeni müharibələrdə əsas hədəf düşmənin informasiya infrastrukturunu və psixikasıdır (hətta bununla bağlı “human network” termini əmələ gəlib).

ABŞ Müdafiə Nazirliyi 1998-ci ilin oktyabr ayından etibarən “informasiya müharibəsi” ilə yanaşı, “informasiya əməliyyatı” anlayışını tətbiq edib. Bunun əsas səbəbi bu iki anlayışı fərqləndirmək olub. Belə ki, informasiya əməliyyatı anlayışı düşmənin informasiya sistemlərinin işini, məlumatların toplanması, saxlanması, emalı işini çətinləşdirmək və məlumatların və informasiya sistemlərinin mühafizəsini təmin etməkdən ibarətdir. İnformasiya müharibəsi anlayışı isə, qarşıda duran ölkənin dövlət və hərbi idarəetmə sisteminə, hərbi-siyasi rəhbərliyinə kompleks təsir edir (informasiya əməliyyatlarının cəmi), hansı ki, artıq sülh vaxtında tərəflərin münbit qərarların qəbuluna səbəb olacaq, münaqişə zamanı isə düşmənin idarəetmə infrastrukturunun fəaliyyətini tam iflic etməsinə gətirib çıxarır.

Pentaqon dəhlizlərində belə bir zarafatyana anlayış var “İnformasiya müharibəsi - kompüter təhlükəsizliyi və üstəgəl pul deməkdir” (18).

Humanitar tipli informasiya müharibələri isə rəqibə müəyyən sülh modelini sıırmaqdır ki, bu da arzu edilən davranış tipini təmin edir, informasiya yaradan strukturlara, tədqiqat proseslərinə hücumları nəzərdə tutur. Texniki müharibənin əsas formaları radioelektron mübarizə, elektron kəşfiyyat və yönəltmə vasitələrinin istifadə edilməsi, havadan məsafəli dəqiq zərbələrin vurulması, psixotrop müharibə, hakerlərlə mübarizə, kiber-müharibədir. Bu sahədə əsas məsələ odur ki, informasiya müharibəsi heç vaxt təsadüfi və ya təkbaşına həyata keçirilmir. Bu tip müharibələr istər real döyüş meydanında, istər iqtisadi, siyasi, sosial sahələrdə döyüş aparmaq üçün məlumatın silah kimi istifadəsi üzrə razılaşdırılmış fəaliyyətdir. Bu müharibədə qarşı tərəflər bir-birinin hərbi obyektlərinin və sistemlərinin komandalığına və idarəetməsinə elektron müdaxilə edirlər, hərbi kommunikasiyalar şəbəkələri sıradan çıxarılır. Müasir dünyada elmi-texniki inkişafa uyğun olaraq, müharibələrin metod və silahları da dəyişməkdədir. Məhz buna görə də, informasiya müharibəsində heç kim əsgər deyil, lakin hamı döyüş iştirakçısıdır.

Burada bir şeyi qeyd etmək lazımdır ki, kiber terrordan müdafiənin təşkil edilməsi üçün bir sıra işlərin görülməsi vacibdir. Onlardan biri də Kiber Ordunun yaradılmasıdır. Kiber Ordu özlüyündə nəyi ifadə edir?

Ölkəni, kiber dünyadan gələ biləcək təhlükələrə qarşı qoruyacaq və lazım olduğu təqdirdə kiber hücumlar reallaşıra biləcək məlumat təhlükəsizliyi mütəxəssislərinin yaratdığı ordudur. Kiber ordu mənsubu olan bütün əsgərlər həm hücum, həm də müdafiə üsullarını çox yaxşı bilmək məcburiyyətindədirlər.

İki cür kiber ordu var:

Dövlət əli ilə yetişdirilən rəsmi bölmələr və könüllü, lakin rəsmi olmayan bölmələr.

İlk kiber ordu Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən gizli olaraq qurulmuşdur. Bu mövzuda ən əhəmiyyətli fəaliyyətlərə qoyulan sərmayələrin olduğu ölkələrdən biri Cənubi Koreyadır. Azərbaycanda isə hələ “məlum olan” nizamlı bir kiber ordu yoxdur. Nəzərə alaq ki, Azərbaycan da aktiv kiberhücumlar təşkil edən elektron məkanda yerləşir. Bəs ölkəmiz nə dərəcədə kiberhücumə dayanıqlıdır? Azərbaycan Respublikasının 2007-ci ildə qəbul edilmiş Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasına nəzər salanda görmək olur ki, informasiya təhlükəsizliyi ilə bağlı bənddə kibertəhlükəsizliyin

aktuallığı, vacibliyi və strateji əhəmiyyəti nəzərə alınmayıb. Məhz bunun nəticəsidir ki, ölkəmiz vaxtaşırı müxtəlif ünvanlardan haker hücumlarına məruz qalır. Ölkəmiz Rusiya-İran-Ermənistan kiber üçbucağında yerləşir və informasiya təhlükəsizliyi, o cümlədən kiberhücumdan müdafiə sisteminin güclü formada təşkili mütləqdir. Əbəs yerə deyilməyib ki, 3-cü dünya müharibəsi kiber müharibə olacaq. İsrailin baş naziri Benyamin Netanyahu'nun kiber təhlükəsizlik üzrə bir nömrəli mütəxəssisi İsaak Ben qeyd edir ki, "Kiber savaş böyük bir gücə sahibdir və bir ölkəyə zərbə vurmaq istəyirsinizsə, onun su və enerji mənbələrinə qarşı kiberhücumlar təşkil edin. Kibertexnologiyalar bir güllə belə atmadan dağırtmaq gücünə sahibdir".

NATO rəsmilərindən biri R.Hugers yazır ki, "Yaxın gələcəkdə baş verə biləcək böyük bir müharibənin ilk gülləsi internetdə atılacaq".

Britaniyanın keçmiş baş naziri Qordon Broun deyirdi ki, "Müasir dövrdə dövlətlərin böyük gücə sahib olması üçün təkcə dənizlərə yox, internetə hakim olması da əsas şərtidir".

Hərbi texnologiyaların internetə bağlılığı sürətlə artır; modern silahlar, düşmənin yerini bildirən komplekslər və məxfi xəbər ötürmə sistemləri internetlə idarə olunur (17).

Ölkələrin kiber terrora və digər kiber təhdidlərə qarşı qorunmasında önəmli məsələlərdən biri də kiber cəsusların hazırlanmasıdır. Kiber cəsuslar kiber ordu işçiləridir. Ən azı 3 il davam edən xüsusi təlimlərdən keçirilərək məlumat təhlükəsizliyinə aid bütün mövzuları bilən və mütəxəssis olan şəxslərə verilən addır. Kiber cəsusların vəzifələri informasiya sistemlərini istifadə edərək məlumat sızdırmaqdır (21).

Kiber müharibələri və terror fəaliyyətlərini anlamaq üçün onların komponentlərini anlamaq önəmlidir. Kiber Savaş komponentləri bunlardır: fiziki və ictimai komponentlər, haker qrupları, "kənüllü zombi" orduları, hökumət və hərbi təşkilatlar, kəşfiyyat xidmətləri, hücum və müdafiə təhlükəsizlik proqramları, xüsusi məqsədlə inkişaf etdirilmiş proqramlar – Nmap, Metasploit, Nessus, Snort, Packet Filter, məqsəd və üsul, internetə girişi dayandırma, məlumat sızdırma, agent proqramlar yükləmə (31; 35).

Son illərdə Azərbaycan Respublikasında e-hökumət, e-təhsil, e-səhiyyə, e-ticarət və s. sahələrə ayrılmış investisiyalar sayəsində ölkənin informasiya infrastrukturunun əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirilməsi, eyni zamanda, potensial kibercinayətkarlıq obyektlərinin də sayının artması kimi qəbul edilə bilər. İnformasiya infrastrukturuna edilmiş hücumlar,

əsasən, kompüter sistemlərinin və ya məlumatlarının qəsdən zədələnməsi, silinməsi, korlanması, dəyişdirilməsi, bloklanması, saxtalaşdırılması, yaxud ələ keçirilməsi yolu ilə həyata keçirilir ki, bunlar da həm Kibercinayət haqqında Konvensiyaya, həm də Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinə əsasən kibercinayətkarlıq sayılan əməlləri təşkil edir (2, s.56-58). Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Kibercinayətkarlıq haqqında Konvensiyaya 30 sentyabr 2009-cu ildə qoşulub (3) və o vaxtdan respublikada kibercinayətkarlıqla mübarizə üzrə əhəmiyyətli islahatlar aparılıb. Kibercinayətkarlıqla effektiv mübarizə üçün cinayət hüququ ilə yanaşı, cinayət - prosessual hüquqi mexanizmlərin və müvafiq araşdırma texnikalarının inkişaf etdirilməsi zərurəti Kibercinayət haqqında Konvensiyanın izahedici məruzəsində də öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsində Kompüter informasiya sahəsindəki cinayətlərə aşağıdakılar daxildir:

1. Kompüter informasiyasına qanunsuz olaraq daxil olma (maddə 271);
2. Elektron-hesablayıcı maşınlar üçün ziyanverici proqramlar yaratma, onlardan istifadə etmə və ya onları yayma (maddə 272);
3. Elektron hesablayıcı maşınların (EHM), EHM sisteminin və ya onların şəbəkələrinin istismarı qaydalarını pozma (maddə 273) (1).

Beləliklə, yekunda onu söyləmək mümkündür ki, kiber cinayətlərin və bunlar vasitəsi ilə terror fəaliyyətinin qarşının alınması olduqca zəruridir. Belə ki, kiber cinayətkarlıq özlüyündə informasiya texnologiyalarından ciddi şəkildə asılı olan dövlət qurumlarının işini dayandıra bilər. Eyni zamanda kiber terrorizm kütləvi ictimai problemlərin yaranmasına gətirib çıxarda bilər. Bütün bunları nəzərə alaraq milli və beynəlxalq səviyyədə kiber terrorizmə qarşı mübarizənin gücləndirilməsi lazımdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi (maddə 271, 272, 273).
2. Balacanov E. Kibercinayətlərlə mübarizə: çətinliklər və imkanlar. // İnformasiya təhlükəsizliyinin multidissiplinar problemləri üzrə II respublika elmi-praktiki konfransı, 14 may 2015-ci il. s.56-58.
3. “Kibercinayətkarlıq haqqında” konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 30 sentyabr 2009-

cu il.

4. Atıcı, B., Gümüş, Ç., “Sanal Ortamda Gerçek Tehditler: Siber Terör”. // Polis Dergisi, Yıl:9, Sayı:37, 2003. s. 56-68.
5. Bünyamin A., ve Gümüş Ç., “Sanal Ortamda Gerçek Tehditler: Siber Terör.” Polis Dergisi, yıl 9, sayı 37 (Ekim-Kasım-Aralık 2003), s. 57-66.
6. Çolak, H. Siber Terör, Yargılama Usulü ve Önleyici Tedbirler. // Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, 2011 Ocak-Şubat, s. 62-142. s.79-80.
7. Çora N. Uluslararası terörizm ve failleri. İstanbul, TDY 2008, 400 s. s. 360.
8. Kara O., Aydın Ü., Oğuz A. Ağ ekonomisinin karanlık yüzü: Siber terör. // 5. Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi, İzmit, 03/11/2006. s. 1-14.
9. Özcan M. “Yeni Milenyumda Yeni Tehdit: Siber Terör”, Türk Harb-İş Dergisi, Sayı:210, Ekim 2004, s.39-45.
10. Cybercrimes: Infrastructure Threats from Cyberterrorists, Cyberspace Lawyer, 4 No 2 Cyberspace Law 23.
11. Furnell, S. M., Warren, M. J., Computer hacking and cyber terrorism: The real threats in the new millennium? Computers and Security, 1999., vol. 18, no. 1, pp. 28-35. p. 33-35.
12. Jarrett H. M., Bailie M.W., Prosecuting Computer Crimes. Published by Office of Legal Education Executive Office for United States Attorneys. Washington DC 2010. 203 pp., p.1, 9, 17-22.
13. National Cyber Security Framework Manual. (Ed.) Klimburg A. // The NATO Science for Peace and Security Programme.NATO CCD COE Publication, Tallinn 2012. 253 pp., p.156.
14. National strategy for Switzerland's protection against cyber risks.Eidgenössisches Departement für Verteidigung, Bevölkerungsschutz and Sport VBS. 19 June 2012. .42 pp. p.15.
15. Ruggieri F. Comments on the Italian ‘Code for the Digital Administration’. // Digital Evidence and Electronic Signature Law Review, Vol 5. Pario Communications Limited, 2008. 29-40 pp. p. 36.
16. Stohl, M. Cyber terrorism: a clear and present danger, the sum of all fears, breaking point or patriot games? // Crime, Law and Social Change. An Interdisciplinary Journal, December 2006, Volume 46, Issue 4, pp. 223–238.

İnternet materialları

17. Həsənov F. Azərbaycanda kiber-ordu yaradılmaldır. / http://az.azvision.az/Azərbaycanda_kiber-ordu_yaradilmaldir_%E2%80%93_75453-xeber.html#.V8kygfzM_GU.facebook
18. İnformasiya müharibəsi: “Heç kim əsgər deyil, lakin hamı döyüş iştirakçısıdır”.
<http://rabitadunyasi.info.az/News/?newsID=779&lang=az>
19. Kartepe Kriterleri. / <http://bt-stk.org.tr/kartepe.html>
20. Keçeci O. Siber Suçlar ve Terörizm. / http://www.academia.edu/2333087/Siber_Su%C3%A7lar_ve_Ter%C3%B6rizm
21. Ozan U. Siber Tehditler ve Savunma Yöntemleri Osmangazi Üniversitesi Eskişehir 2011, 30s. s 25. / <http://docplayer.biz.tr/711855-Siber-tehditler-ve-savunma-yontemleri-ozan-ucar-certified-ethical-hacker-ozan-ucar-bga-com-tr.htm>
22. Uçkan Ö. “Kartepe Kriterleri”/
http://www.bthaber.com/yazarlar/%E2%80%93_kartepe-kriterleri%E2%80%93D/1/1094
23. Central Information Systems Security Division. / <http://www.ssi.gouv.fr/archive/en/dcssi/index.html>
24. Collin B.C. The Future of Cyber Terrorism: Where the Physical and Virtual Worlds Converge // 11th Annual International Symposium on Criminal Justice Issues. Institute for Security and Intelligence / <http://www.crime-research.org/library/Cyberter.htm>
25. Computer Crimes Squad. Dallas Police Department / <http://www.dallaspolice.net/divisions/Pages/Computer-Crime-Squad.aspx>
26. Cyberterrorism. / <http://searchsecurity.techtarget.com/definition/cyberterrorism>
27. Cyber attacks on the rise, says security firm. / <http://www.smh.com.au/articles/2002/07/09/1025667131627.html>
28. F.B.I. National Computer Crime Squad / <http://www.sabronet.com/contacts/fbi.html>
29. Federal Bureau of Investigation National Computer Crime Squad / <http://www.tscm.com/compcrim.html>
30. Federal Law of December 19, 1986 on Unfair Competition. / <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=660>
31. Hackers Tools. Secure Communication Networks integrated privacy

- and network security solutions to protect and accelerate business. // Falken Secure Networks 2008. / <http://falkensecurenetworks.com/securityThreats4.html>
32. <http://informationwarfarecenter.com/https://www.ipredator.co/cyber-terrorism/>
33. Krasavin S. What is Cyber-terrorism? Computer Crime Research Center (CCRC). / <http://www.crime-research.org/library/Cyber-terrorism.htm>
34. National Infrastructure Protection Center (NIPC). / <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3405300334.html>
35. Nicola U. Carlo Tools for penetration tests 2. HT FHNW With extracts from documents of Google; Wireshark; nmap; Nessus, metasploit / <http://web.fhnw.ch/plattformen/ns/vorlesungsunterlagen-1/network-analysis-tools/network-tools-2>
36. Report to the President's Commission on Critical Infrastructure Protection. / <http://resources.sei.cmu.edu/library/asset-view.cfm?assetid=12731>;
37. Revision of the Swiss Unfair Competition Act (UCA) (Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (UWG)). / http://www.ssplaw.ch/site/assets/files/2312/sspnewsletter_revision_of_the_swiss_unfair_competition_act.pdf
38. Riptech Internet Security Threat Report Attack Trends for Q1 and Q2 2002. Volume II July 2002. p.43. Symantec. / http://eval.symantec.com/mktginfo/enterprise/white_papers/ent-whitepaper_symantec_internet_security_threat_report_ii.pdf;
39. The FBI and the National Infrastructure Protection Center Publicly Introduce the National InfraGard Program. Washington, D.C. January 06, 2001. FBI National Press Office. (202) 324-3691. / <https://archives.fbi.gov/archives/news/pressrel/press-releases/the-fbi-and-the-national-infrastructure-protection-center-publically-introduce-the-national-infragard-program>
40. Weimann G. Cyberterrorism. How Real Is the Threat? // United States Institute of Peace. Washington, December 2004, Special Report 119. / <https://www.usip.org/sites/default/files/sr119.pdf>

АКИФ МАРИФЛИ

*Доктор философии по истории, Диссертант Академией
Государственного Управления при Президенте Азербайджанской
Республики по степени доктора наук.
akif.marifli@gmail.com*

**ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ С КИБЕРТЕРРОРИЗМОМ
И ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ НА МЕЖДУНАРОДНОМ
И НАЦИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ**

РЕЗЮМЕ

В статье освещены вопросы борьбы с кибертерроризмом и преступлениями. Доведено до сведения о том, что кибертерроризм является одной из страшных проблем современного мира и справедливо можно отметить, что кибер преступления появились параллельно с распространением использования компьютеров и интернета. Также, анализируя основные формы технической войны, выдвигается мнение о том что это одна общая кибервойна.

Известно, что многие страны принимают информационную войну как эффективное оружие внешней политики. такие факторы как достижение информационной войны глобального уровня и детальное описание того, что в конечном итоге это приводит к кибертерроризму, выдвигает актуальность темы на первый план. Также здесь говорится о сути «емейл бомбы» и о том что она превратилась в проблему века. В статье изучен опыт международных организаций и мировых стран в сфере борьбы с кибертерроризмом, а также произведен сравнительный анализ различного и аналогичного опыта между ними.

Здесь обращено внимание на интересные утверждения западных ученых, а также анализирована суть темы. В основном дано объяснение различиям между исследованиями. Исследуя в статье то, что кибертерроризм является одним из самых сильных угроз мира, присутствует обращение к утверждениям местных и зарубежных специалистов.

В итоге, указан опыт Азербайджана в этой сфере и специальные статьи законодательства, посвященные кибербезопасности.

Ключевые слова: кибер, террор, борьба, кризис, атака, безопасность, компьютер.

САМИРА БИЛАЛОВА

*Диссертант кафедры Международных отношений
samirabilal@mail.ru*

ВЛИЯНИЕ КОНФЛИКТОВ В ГРУЗИИ НА ГЕОПОЛИТИЧЕСКУЮ СИТУАЦИЮ РЕГИОНА

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассмотрены факторы влияния этнополитических конфликтов в Грузии на региональную ситуацию. Проанализированы основные акторы, способные воздействовать на развитие этнополитических конфликтов в Грузии. Выявлено и обосновано, что вооруженный конфликт в Южной Осетии в августе 2008 года способствовал изменению соотношения сил и формата межгосударственных взаимоотношений в регионе. Автор статьи приходит к выводу, что дальнейшее развитие процессов вокруг Грузии напрямую зависит от внешних сил, в первую очередь, России, а внутренние факторы пока находятся на втором плане.

Ключевые слова: *Южный Кавказ, Грузия, конфликты, геополитика, урегулирование*

Формирование отвечающей национальным интересам и учитывающей баланс сил в регионе внешней политики особенно актуально для молодых государств Южного Кавказа, образовавшихся на постсоветском пространстве. Стратегический выбор государств Южного Кавказа, в том числе Грузии зависит от влияния многих факторов. Одним из определяющих выборов выступают этнополитические конфликты на территории этой страны. Проблемы в урегулировании внутренних этнополитических конфликтов ведут, как показывает мировой опыт ряда государств, к невозможности четкого закрепления и защиты национальных интересов. В странах Южного Кавказа данная особенность проявляется в сложности проведения самостоятельной внутренней и внешней политики, необходимости ориентации при этом на крупные региональные и внерегиональные государства.

Опыт независимого существования Грузии показал, что этнопо-

литические конфликты могут привести к потере значительной части национального суверенитета государств. Это связано с тем, что перспективы разрешения этнополитических конфликтов в Грузии достаточно проблематичны. Согласимся с российским исследователем С. В. Кортуновым, который полагает, что исход такого типа конфликтов «зависит от прочности или рыхлости сложившихся национальных идентичностей, их бескомпромиссности и жесткости, невосприимчивости к новому или, напротив, их гибкости, способности к адаптивному изменению, обновлению без утраты культурных идентификационных ядер» [3, с. 10]. На наш взгляд, совместные усилия государства и общества, опора на богатые традиции, ориентация на демократические ценности развития способствуют проведению внутри- и внешнеполитического курса страны, основанного на осознанных и четко сформулированных национальных интересах.

Заметим, что для Грузии, как и для других стран Южного Кавказа, определение национальной стратегии развития связано с процессами глобализации, происходящими в мире. На уровне государства они неизбежно сталкиваются с существенными препятствиями для своего развития. В связи с этим необходимо четко определить цели общенационального развития, вокруг которых должно постепенно сложиться национальное согласие, необходимое для устойчивого и динамичного развития страны и региона в целом.

В Южном Кавказа основными акторами процессов выступают государства региона, ведущие мировые державы, региональные и международные организации, транснациональные корпорации. Грузия, как и Азербайджан, отличается этнокультурным многообразием.

На этнополитические процессы в Грузии значительное влияние оказывает общность исторической судьбы народов страны, во многом определяемая геополитическим положением и взаимоотношениями с внешним миром.

Анализ факторов влияния этнополитических конфликтов в Грузии на региональную ситуацию предполагает выделение этапов их развития, которые в совокупности представляют длительный по времени процесс. Первый – формирование национальной государственности, которое происходило на фоне непрекращающихся требований независимости Абхазией и Южной Осетией. Второй этап состоял в поддержании «замороженности конфликтов» (как со стороны

региональных, так и внерегиональных государств), соблюдении соглашений об их прекращении, охране территориальной целостности страны. На третьем этапе произошла «разморозка» конфликтов в результате военных действий в августе 2008 года [1, с. 116].

Становление современной государственности Грузии происходило постепенно. Постоянные требования независимости, которые со временем приобретали все более масштабный характер, привели к формированию радикальных и националистических движений и организаций, различных объединений и партий. Национальные движения, развернувшиеся в Грузии способствовали не только обретению независимости, но и формированию напряженности в межэтнических отношениях. Это проявлялось в разного рода противоречиях в отношениях с национальными меньшинствами (осетинами, абхазами), которые при поддержке извне сыграли существенную роль в появлении этнополитических конфликтов.

Ситуация в сфере межнациональных отношений несколько осложнилась после принятия 3 апреля 1990 г. Закона СССР «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР». Несмотря на то, что право выхода союзной республики из СССР было установлено в конституции страны, данный закон уточнял процедуру выхода союзных республик и автономных образований из СССР и предоставлял некоторые гарантии их независимости. После вступления в силу этого закона союзные республики и автономные образования внутри них получили право выхода на основе свободного волеизъявления и соблюдения порядка выхода из союзного государства. В дальнейшем такие непризнанные образования как Абхазия и Южная Осетия в определении своего правового статуса часто ссылались на данный закон.

Институционализация государственности Грузии осуществлялась под воздействием ряда факторов: определение и утверждение правового статуса национальной идентификации; нормативно-ценностное и идеологическое обоснование предназначения и смысла существования нации; конструирование своего общественно-политического идеала, связывающего воедино прошлое, настоящее и будущее страны.

Формирование государственности сопровождалось принятием важных нормативно-правовых актов как со стороны союзного Центра,

так и со стороны органов власти республики, которые способствовали утверждению независимости. Несмотря на то, что СССР еще формально существовал, в 1991 году на территории республики был проведен референдум о независимости, одобренный подавляющим большинством населения страны. По итогам референдума были приняты акт и декларация о независимости, положившие начало политико-правовому «оформлению» государственности Грузии.

Стоит отметить, что в данных референдумах не приняло участие абхазское и осетинское население Абхазии и Южной Осетии. Аналогичным образом референдум 17 марта 1991 года о сохранении СССР в форме новой федерации был бойкотирован властями Грузии, но при этом проведен на территории Абхазии и Южной Осетии.

В декларации о независимости, принятой Грузией в 1991 году, содержались важные положения, касающиеся ее преемственности с демократическими принципами и традициями 1918-1921 гг. Эти положения сыграли значительную роль в формировании национальной идентичности Грузии, а опыт государственного строительства был использован при составлении законодательства и формировании новых политических институтов. Вместе с тем данные положения, фиксирующие неразрывную связь с особенностями становления национальной государственности того периода, по сути, нивелировали советскую идентичность.

Государственная институционализация Грузии происходила на фоне усиливающихся межнациональных противоречий, впоследствии переросших в вооруженные конфликты. Стремление обрести независимость сопровождалось аналогичными процессами в автономных образованиях (Абхазская АССР и Юго-Осетинская АО). Постепенно протесты и требования о повышении государственного статуса автономных образований и предоставлении независимости становятся более масштабными, а ситуация в данных регионах менее контролируемой. Сложившееся положение способствовало появлению национальных движений, организационной основой которых выступили общественно-политические организации («Айдгылара» в Абхазии, «Адамон ныхас» в Южной Осетии). Параллельно происходящим процессам в Абхазии и Южной Осетии были приняты законы, которые способствовали получению ими де-факто независимости.

Стоит отметить, что противостояние между официальным Тби-

лиси и автономными образованиями происходило не только на законодательном поле, но и на идеологическом. По справедливому замечанию исследователя А. Цуциева, «этнополитические противоречия рубежа 1980-1990-х гг. формируют повышенный идеологический спрос на реконструкции “исконных границ”, на обоснование “исторических прав” на оспариваемые территории и/или групповые статусные позиции» [5, с. 109].

Таким образом, возникновение конфликтов и впоследствии обретение де-факто независимости непризнанными образованиями способствовали складыванию новой региональной ситуации. Абхазия и Южная Осетия тяготели к Российской Федерации, выдвигались различные варианты объединения с Россией вплоть до вхождения автономных образований Грузии в состав данного государства.

Распад единого советского государства и обретение закавказскими республиками независимости поставили их перед вопросом становления новой государственности, построения демократических политических институтов. Общественность данных стран, а также их политические элиты, настроенные на демократические преобразования, не могли не беспокоить вопросы национального развития, формирования национальной идентичности. Вместе с тем данные процессы происходили не только на фоне уже возникших конфликтов, но и в условиях, когда было разрушено единое политико-правовое, социально-экономическое, культурное пространство страны, что значительно осложняло проведение реформ.

Стоит отметить, что институционализация государственности и формирование демократических институтов в странах Южного Кавказа осложнялись двумя обстоятельствами. Во-первых, это отсутствие демократических традиций государственности. До присоединения к Российской империи Грузия была монархией, а Азербайджан и Армения входили в состав Ирана, для которой были чужды либеральные ценности западного типа. Во-вторых, это отсутствие традиций существования национальных государств как таковых. Несмотря на небольшой опыт демократического развития этих государств в период 1918-1921 гг., установление советской власти нивелировало демократические достижения.

Как уже отмечалось, на втором этапе формирования региональной идентичности Южного Кавказа происходит поддержание «заморо-

женности конфликтов». Если на первом этапе становления идентичности региона южнокавказские республики были заняты процессами национальной самоидентификации, то на втором этапе уже возникают так называемые ориентационные модели поведения. Они были направлены на формирование интеграционных процессов внутри региона и ориентацию на какую-нибудь внешнюю силу (например, Россию, США, Турцию или «Запад» в целом). При этом ориентация могла быть ложной либо претерпевать значительные изменения в зависимости от динамики внутривнутриполитических процессов в этих странах. Вместе с тем, наличие конфликтов в регионе поставило международное сообщество перед решением сложной дилеммы: каким из двух принципов международного права – территориальная целостность или право наций на самоопределение – руководствоваться в определении политико-правового статуса непризнанных образований.

Отметим, что если непризнанные образования видели легитимность своих действий в зафиксированном в международном праве принципе права наций на самоопределение, то в политике Грузии, как и Азербайджана, возобладал принцип территориальной целостности и нерушимости границ. Последний был поддержан как региональными (Россия, Турция, Иран), так и внерегиональными (США, ЕС, Китай) акторами, которые опасались возобновления вооруженных конфликтов и неуправляемой цепной реакции распада многонациональных государств. Крупные государства мира готовы были вести диалог с полусвободными странами, нежели с нестабильными и плохо контролируемыми режимами. Вместе с тем наличие непримиримых интересов и целей способствовало «замораживанию» конфликтов, которые не получили окончательного разрешения и по сей день. Принимаемые на международном, межгосударственном и страновом уровнях документы (резолуции, декларации, договоры, соглашения и т.п.), а также разрабатываемые посредниками планы, программы, концепции урегулирования конфликтов не столько способствовали их разрешению, сколько консервации сложившейся ситуации.

Стремление решить существующие противоречия силовым путем подтолкнуло конфликтующие стороны к возобновлению военных действий в Южной Осетии в августе 2008 года. В результате военных действий в Грузии произошла разморозка грузино-осетинского и гру-

зино-абхазского конфликтов.

«Пятидневная война» в августе 2008 года в значительной степени изменила ситуацию в регионе. Именно здесь был создан первый прецедент пересмотра границ между республиками некогда единого союзного государства. На Кавказе появились первые частично признанные образования, независимость которых отрицает международное сообщество, но признает Россия, являющаяся участником клуба «ядерных держав» и постоянным членом Совета Безопасности ООН. Признание двух сепаратистских территорий оставляет тяжелые последствия для Грузии в плане формирования общенациональной идентичности. По мнению известного грузинского политолога Г. Нодиа, «августовская война с Россией поставила под удар саму перспективу грузинской государственности – популярными в дни войны стали сравнения не с 1992-93 гг., когда шли войны в Абхазии и Южной Осетии, а с 1921 г., когда Грузия в результате российской интервенции потеряла независимость» [4, с. 43].

Признав независимость Абхазии и Южной Осетии, Россия, по сути, выступила в роли страны, готовой к пересмотру межгосударственных границ и своих отношений с внерегиональными игроками (США, Европейский Союз). Несмотря на поддержку сепаратистских территорий, в вопросе определения правового статуса Абхазии и Южной Осетии Россия придерживалась принципа территориальной целостности в отношении грузинского государства. После событий 2008 года во внешней политике России произошли изменения. Россия показала, что «готова в каких-то случаях ревизовать прошлую реальность, причем помешать этому международное сообщество не захочет или не сможет» [5, с.102]. Одновременно Россия пыталась сохранить статус-кво там, где имелась такая возможность. Например, это проявилось в подготовке и подписании Майндорфской декларации по урегулированию Нагорно-Карабахского конфликта. Она предусматривала сохранение старого формата переговоров и отказ от применения силы для разрешения существующих противоречий.

Несмотря на многочисленные заявления российской стороны, что признание независимости касается только двух территорий (Абхазии и Южной Осетии), возможное создание прецедента на постсоветском пространстве вызвало обеспокоенность его членов. Это касается, в первую очередь, Азербайджана и Молдавии.

После августовской войны произошли некоторые другие важные события. В зонах грузино-осетинского и грузино-абхазского конфликтов прекратили свою деятельность миссии ООН и ОБСЕ. Соответственно, все соглашения, заключенные под эгидой этих организаций в 1992-1994 гг., утратили свою силу, а Россия из статуса миротворца превратилась в военно-политического гаранта безопасности этих двух территорий. Грузино-абхазское и грузино-осетинское противоборства в результате известных событий оказались «урегулированными» (при этом международно-правовой статус Абхазии и Южной Осетии остается неопределенным),

Другим не менее важным итогом августовской войны стало то, что решить подобного рода конфликты военным путем представляется невозможным. Этот вывод был сделан всеми государствами региона и другими странами постсоветского пространства. До событий 2008 года Россия рассматривала Южный Кавказ в формате «Азербайджан-Армения-Грузия» плюс «непризнанные Абхазия, Нагорный Карабах и Южная Осетия». На сегодняшний день Россия практически потеряла Грузию, она фактически исчезла из данного формата, а российско-грузинские отношения стали рассматриваться в другой плоскости, за пределами Южного Кавказа, скорее в рамках российско-западного противодействия, чем южнокавказской политики. После резкого ухудшения политико-дипломатических отношений с Грузией, Россия стремится укреплять свое влияние в регионе, в частности, в Армении, которая теперь оказалась «отделенной» от РФ территорией.

Интересным следствием войны стал тот факт, что Россия не смогла добиться поддержки своих действий ни от одного крупного государства мира и ни от одной из стран постсоветского пространства. Как известно, независимость Абхазии и Южной Осетии, помимо России, признали только три республики (Венесуэла, Науру, Никарагуа). При этом последовать данному шагу отказалась даже Белоруссия, не говоря уже о другом стратегическом союзнике России – Армении. Россия не смогла обеспечить признание новых государств Южного Кавказа и в рамках региональных организаций, таких, как ШОС, СНГ и ОДКБ. Признание независимости двух автономных образований Грузии значительно активизировали деятельность этнических сепаратистов на Северном Кавказе. Это способствовало росту национа-

лизма в отдельных республиках региона, потеряли свою стабильность Адыгея, Кабардино-Балкария, Карачаево-Черкессия. Сохраняется и немало оснований для роста радикализма в регионе, особенно в условиях, когда российские законы не принимаются населением в качестве определяющих правил, а на смену им приходят традиции.

Одним из аспектов анализа процесса региональной институционализации на Южном Кавказе является рассмотрение возможных сценариев ее развития. Российский ученый А.Г.Большаков полагает, что потенциально возможны четыре проекта трансформации политической идентичности Южного Кавказа в ближайшее десятилетие [1, с.118]. Первый – «вытеснение» Запада; второй – «вытеснение» России; третий – компромисс через уступки и сотрудничество глобальных и региональных игроков; четвертый – присоединение Абхазии и Южной Осетии к Российской Федерации, геополитические противостояния НАТО, ОДКБ, ГУАМ, стоящих за ними ведущих мировых держав, трех национальных государств.

На наш взгляд, «вытеснение» из региона Южного Кавказа России и Запада если и возможно, то только частично. На сегодняшний день на Южном Кавказе Россия имеет стратегического союзника в лице Армении, является сопредседателем Минской группы ОБСЕ по урегулированию Нагорно-Карабахского конфликта, развивает сотрудничество с Азербайджаном, при этом практически потеряла Грузию, но значительно укрепила свои позиции в Абхазии и Южной Осетии. В среднесрочной перспективе потеря Россией завоеванных позиций представляется вряд ли возможной в силу ряда внутренних и внешних факторов. Аналогичным образом обстоят дела и с западными странами, которые имеют свои интересы и сферы влияния в регионе, которыми они не захотят поступиться.

Наиболее вероятным представляется четвертый вариант развития событий. Возможен также синтез третьего и четвертого сценариев, когда нахождение компромиссов и развитие сотрудничества будут меняться периодами конфронтации крупных мировых и региональных держав и международных организаций. Вместе с тем присоединение Абхазии и Южной Осетии к Российской Федерации в ближайшее десятилетие не представляется возможным. Это будет являться аннексией данных территорий, чреватой появлением серьезных негативных последствий для России на международной арене.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Большаков А. Г. Формирование региональной идентичности Южного Кавказа в условиях диверсификации постсоветского пространства // Идентичность как предмет политического анализа: сб. ст. / отв. ред. И. С. Семененко, Л. А. Фадеева. М., 2011. С. 115–118.
2. Казимиров В. Два хельсинских принципа и «атлас конфликтов» // Россия в глобальной политике. 2007. № 2. С. 180–186.
3. Кортунов С. В. Национальная идентичность: постижение смысла. М.: Аспект Пресс, 2009. 592 с.
4. Нодиа Г. Грузия в 2008 году: испытание на прочность // Кавказ-2008: ежегодник Ин-та Кавказа. Ереван, 2010. С. 43–67.
5. Цуциев А. А. Атлас этнополитической истории Кавказа (1774–2004 гг.). М.: Европа, 2006. 128 с.
6. Черняховский С. Территориальная целостность и право на самоопределение. <http://www.novopol.ru/-territorialnaya-tselostnost-i-pravo-na-samooopredeleni-text51183.html> (дата обращения: 24.10.2012)

SAMİRƏ BİLALOVA

*Beynəlxalq münasibətlər kafedrasının dissertantı
samirabilal@mail.ru*

GÜRCÜSTANDAKI MÜNAQİŞƏLƏRİN REGIONDA GEOSİYASİ VƏZİYYƏTƏ TƏSİRİ

XÜLASƏ

Məqalədə Gürcüstandakı etno-siyasi münaqişələrin regionda vəziyyətə təsir amilləri nəzərdən keçirilir. Gürcüstandakı münaqişələrin inkişafına təsir göstərə biləcək əsas aktorlar təhlil olunur. Qeyd olunur ki, Cənubi Osetiyada 2008-ci ilin avqustunda baş vermiş silahlı münaqişə bölgədə qüvvələr nisbətinin və dövlətlərarası münasibətlər formatının dəyişməsinə təkan vermişdir. Müəllif bu nəticəyə gəlir ki, Gürcüstan ətrafında proseslərin sonrakı inkişaf xarici qüvvələrdən, ilk növbədə, Rusiyadan birbaşa asılıdır; daxili amillər isə arxa plandadır.

***Açar sözlər:** Cənubi Qafqaz, Gürcüstan, etnik münaqişələr, geosiyasət, nizamlama*

ФАРХАД ГУСЕЙНОВ

*Доктор философии по политическим наукам,
преподаватель кафедры Международных отношений БГУ*

К ВОПРОСУ О КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ. ОРГАНИЗАЦИЯ ДОГОВОРА О КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена современным процессам построения системы коллективной безопасности на постсоветском пространстве. В центре внимания находится Организация Договора о Коллективной Безопасности. Анализируются основные побудительные мотивы и вызовы для интеграции вооруженных сил стран-участников организации. В качестве основного примера проблем, стоящих перед союзниками указывается различное восприятие и оценивание угроз. Утверждается, что наряду с положительными особенностями деятельности организации, столкновения национальных интересов стран-участниц являются одним из основных препятствий на пути формирования системы коллективной безопасности в регионе.

Ключевые слова: *безопасность, ОДКБ, постсоветский, перспективы, учения, совместные силы*

Организация Договора о коллективной безопасности была основана в 2002 году на основе Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года. На данный момент членами организации являются Россия, Беларусь, Армения, Казахстан, Киргизия и Таджикистан. Хотя основным направлением деятельности Организации является военное сотрудничество, ее функции постепенно расширяются, и в настоящее время также включают вопросы борьбы с новыми вызовами и угрозами, а также координацию внешней политики. Таким образом, в документе, озаглавленном «Стратегия коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности на период до 2025 года», стратегическими задачами ОДКБ в области обеспечения безопасности в политической сфере являются: “расширение полити-

ческого сотрудничества и координации их (государств-членов – прим. автора) внешнеполитических позиций в сфере обеспечения глобальной и региональной безопасности; формирование в сотрудничестве с другими международными и региональными организациями, третьими странами, неправительственными организациями и представителями гражданского общества, благоприятных условий для безопасного и стабильного развития государств-членов ОДКБ” (10).

Возвращаясь к военному сотрудничеству, стоит подчеркнуть, в последние годы сотрудничество в военно-экономической сфере становится актуальным. Например, документы ОДКБ позволяют приобретать оружие, военное и специальное оборудование по льготным ценам. В 2016 году главы государств одобрили Программу военно-экономического сотрудничества до 2018 года и на перспективу. В рамках реализации этого документа планируется создать сеть сервисных центров для обслуживания вооружения и военной техники. Как правило, развитие военного компонента ОДКБ осуществляется на основе Плана мер, утвержденных Советом по коллективной безопасности в 2013 году, для реализации Основных принципов военного сотрудничества государств-членов ОДКБ на период до 2020 года.

Однако ОДКБ не ограничивается политическим и военным секторами безопасности. Сотрудничество в области информационной безопасности является одним из приоритетов Организации. Так, 23 декабря 2014 года на заседании Совета коллективной безопасности ОДКБ был принят Протокол о взаимодействии государств-членов в противодействии преступной деятельности в информационной сфере.

В 2014 году была принята и реализуется с тех пор Антинаркотическая Стратегия ОДКБ на 2015-2020 годы. В 2016 году, принимая во внимание насущность проблемы противодействия международному терроризму и экстремизму, на октябрьской сессии Совета коллективной безопасности был составлен единый список террористических организаций для ОДКБ.

Нейтрализация этих угроз осуществляется в ходе регулярных совместных специальных оперативных и предупреждающих мероприятий: в антинаркотическом направлении действует – «Канал»; противодействовать нелегальной миграции призван – «Нелегал», для обеспечения безопасности электронных информационных сетей – «Прокси».

Другой задачей ОДКБ является подготовка и переподготовка специалистов по всем направлениям деятельности. В рамках Организации разработана система подготовки кадров для вооруженных сил и других правоохранительных органов. Ежегодно более тысячи человек из государств-членов Организации для обучения на льготных условиях или бесплатно приходят в университеты Министерства обороны, Министерства внутренних дел, Министерства по чрезвычайным ситуациям и Федеральной службы безопасности Российской Федерации.

В целом угрозы безопасности для государств-членов ОДКБ сложны. Они затрагивают политические, экономические, информационные и другие жизненно важные сферы. Для решения всех задач и угроз в рамках Организации была разработана вышеупомянутая Стратегия коллективной безопасности ОДКБ на период до 2025 года. Полный список угроз дан в самой Стратегии, который, на наш взгляд необходимо представить для полноты понимания природы Организации. В целом, угрозы в документе подразделены на внешние и внутренние. К внешним угрозам отнесены: «политическая и социально-экономическая нестабильность в отдельных регионах, расположенных в непосредственной близости от границ государств – членов ОДКБ; наличие неурегулированных конфликтов в сопредельных с зоной ответственности ОДКБ государствах; проведение другими государствами политики, нацеленной на достижение превосходства в военной сфере; развертывание в одностороннем порядке глобальных систем противоракетной обороны одним государством или группой государств без учета законных интересов других стран и без предоставления последним юридически обязывающих гарантий; возможность практической реализации «концепции глобального удара» и развертывание стратегических неядерных систем высокоточного оружия, а также намерение разместить оружие в космосе; возможность увеличения числа государств, обладающих военным ядерным потенциалом; распространение оружия массового уничтожения и средств его доставки, незаконный оборот относящихся к ним материалов; деятельность, направленная на дезорганизацию государственной власти и изменение конституционного строя в государствах – членах ОДКБ; осуществление деструктивного идеологического и психологического воздействия на население государств – членов ОДКБ через электрон-

ные информационные сети и медиаресурсы; вероятность вторжения или проникновения на территорию государств – членов ОДКБ вооруженных бандформирований и боевиков международных террористических и экстремистских организаций; увеличение потоков незаконной миграции на / через территории государств – членов ОДКБ из третьих стран» (10). Как видим, такая угроза как «развертывание в одностороннем порядке глобальных систем противоракетной обороны одним государством» не может быть одинаково приоритетной для, скажем, России и Таджикистана. К внутренним угрозам относятся следующие: «деятельность экстремистских и террористических организаций и отдельных лиц, направленная на дестабилизацию внутривнутриполитической ситуации в государствах – членах ОДКБ; пропаганда и финансирование терроризма, вербовка граждан государств – членов ОДКБ в ряды международных террористических и религиозно-экстремистских организаций; прогнозируемый рост террористической активности за счет возвращающихся на родину граждан государств – членов ОДКБ, прошедших боевую практику в рядах международных террористических организаций; использование деструктивными силами межнациональных, межэтнических и межконфессиональных факторов для провоцирования конфликтов в государствах – членах ОДКБ; деятельность организованных транснациональных преступных группировок в сферах наркобизнеса и организации незаконной миграции; рост количества и масштабов чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера; использование информационных и коммуникационных технологий в целях оказания деструктивного воздействия на общественно-политическую и социально-экономическую обстановку, а также манипулирования общественным сознанием в государствах – членах ОДКБ» (10). Выделение идеологического влияния в качестве угрозы, на наш взгляд является подтверждением той мысли, что ОДКБ не ограничивает свою деятельность исключительно военным сектором безопасности.

В настоящее время ОДКБ создала и управляет системой безопасности, которая представляет собой набор органов и структур государственного управления, вооруженных сил и фондов государств-членов Организации, которые защищают интересы государств-членов на коллективной основе. Ключевым элементом этой си-

системы являются силы и средства, формирование которых осуществляется как на многосторонней, так и на двусторонней основе. Например, в Восточно-Европейском регионе в рамках Союзного государства России и Беларуси, а также в Кавказском регионе на основе двусторонних соглашений между Республикой Армения и Российской Федерацией были созданы соответствующие региональные группировки войск. Коллективные силы ОДКБ были созданы и в Центральноазиатском регионе, общее число которых составляет более 5 тысяч человек (4).

В 2009 году были созданы Коллективные силы быстрого реагирования (КСОР). В настоящее время КСОР является наиболее эффективной военной группой, созданной в рамках ОДКБ. Коллективные силы быстрого реагирования включают в себя боевые и мобильные подразделения, воинские части и подразделения специальных сил всех шести государств-членов Организации. Общее число Сил быстрого реагирования составляет более 17 тысяч человек (5). Помимо КСОР в структуру ОДКБ также входят Миротворческие силы (МС). Общее количество миротворческих сил ОДКБ, которые состоят из назначенного государствами-членами ОДКБ военного, полицейского и гражданского персонала на постоянной основе для выполнения своих задач, составляет около 3600 человек (7). В 2015 году в целях повышения мобильности Коллективных сил были созданы Коллективные авиационные силы ОДКБ. В состав Коллективных авиационных сил Организации входят подразделения военного транспорта и специальной авиации Вооруженных Сил, органов безопасности и внутренних дел, а также органы, предназначенные для предотвращения и ликвидации чрезвычайных ситуаций.

Подводя итоги, следует отметить, что как часть военных подразделений, созданных на коалиционной основе, сформировались следующие группы: Коллективные силы быстрого реагирования; Миротворческие силы; Коллективные авиационные силы. В регионах коллективной безопасности на двусторонней и многосторонней основе можно выделить следующие подразделения: Коллективные силы быстрого развертывания в Центральноазиатском регионе; Региональные группировки Вооруженных Сил Беларуси и России и Объединенная группа вооруженных сил Армении и России.

Одной из актуальных задач на современном этапе сотрудничества

является завершение построения систем ПВО в регионах коллективной безопасности с последующей их интеграцией в единую комплексную систему ПВО и систему противоракетной обороны ОДКБ. Сегодня создана и развивается единая региональная система ПВО Республики Беларусь и Российской Федерации на двусторонней основе. Соглашения о создании аналогичных российско-казахских и российско-армянских систем ПВО были подписаны и ратифицированы соответственно в 2013 и 2016 годах. В Центральноазиатском регионе коллективной безопасности работа по созданию единой системы ПВО ведется на многосторонней основе. Прделана работа над проектами соглашений о создании систем ПВО с Таджикистаном и Кыргызстаном. Обязательным условием для дальнейшего развития интеграционных устремлений по созданию противовоздушной и противоракетной обороны в рамках ОДКБ является завершение единой системы противовоздушной обороны в регионе Центральной Азии.

В октябре 2016 года главы всех шести государств-членов ОДКБ подписали пакет документов по совершенствованию деятельности Объединенного штаба ОДКБ, постоянного рабочего органа, ответственного за разработку предложений и выполнение решений по военной составляющей Организации. С 2018 года Объединенный штаб функционирует в новой структуре, соответствуя возложенным на него задачам, что позволило дать новый толчок развитию военного компонента Организации. Кроме того, в рамках совершенствования механизма реагирования на кризисы в 2016 году главы государств-членов Организации приняли решение о создании Центра реагирования на кризисы ОДКБ на базе военного кампуса, где находится штаб-квартира. Главная задача Центра - следить за военно-политической ситуацией в регионах коллективной безопасности и своевременно уведомлять руководство организации о возникновении кризисных ситуаций.

В 2017 году радикальным образом изменились подходы к организации совместных учений Коллективных сил ОДКБ. Впервые было проведено оперативно-стратегическое учение «Боевое братство», все этапы которого состоялись на одном учебном оперативно-стратегическом фоне. В то же время в регионах коллективной безопасности был разработан целый комплекс мер, связанных между собой целями, задачами, местом и временем - от выявления предпосылок образова-

ния военного конфликта до его урегулирования и восстановления мира. Использовались все имеющиеся компоненты армий коллективных сил организации. В ноябре 2017 года по решению государств-членов ОДКБ в Республике Таджикистан были проведены внеплановые широкомасштабные военные учения. Необходимость их проведения была вызвана, прежде всего, ситуацией в центральноазиатском регионе, сформировавшейся под влиянием активизации членов и посланников «исламского государства», которые были изгнаны из Сирии и Ирака на территорию Афганистана. В рамках учений в Таджикистане на 6 полигонах участвовало более 5000 человек, 1500 единиц военного и специального оборудования и 77 самолетов (2). Особенностью учения стало то, воздушные суда дальнего действия российских Космических войск были поддержаны истребителями Сил противовоздушной обороны Казахстана, когда они бомбили обычные базы боевиков с помощью ракетных и бомбовых ударов, а также запускали ракеты из тактического комплекса Искандер (2).

Практика общего обучения будет продолжена в рамках совместных оперативно-стратегических учений «Боевое братство-2018», которые пройдут на территории четырех государств - России, Казахстана, Кыргызстана и Таджикистана. В ноябре 2018 года в Кыргызстане пройдут учения Коллективных сил быстрого реагирования ОДКБ «Взаимодействие-2018». В них примут участие более 3 тысяч человек персонала контингентов стран-членов организации, 600 единиц военной техники и около 40 авиационных частей (8).

Однако, несмотря на все вышеупомянутые успехи, существует также альтернативные мнения о характере сотрудничества в рамках ОДКБ. Например, некоторые российские ученые утверждают, что «немаловажной проблемой является состояние правовых основ сотрудничества государств, входящих в ОДКБ. Анализ нормативных актов ОДКБ показал, что их нормы в большинстве случаев не содержат необходимых механизмов реализации, выработкой которых в самостоятельном порядке занимается управляющий Совет при организации. Также отсутствует единая нормативно закреплённая стратегия действий и реакций государств ОДКБ на международные и внутригосударственные конфликты. В то же время в Армении, как государстве-участнике ОДКБ, принят акт, утверждающий план сотрудничества и индивидуального партнерства с НАТО. ОДКБ факти-

чески осталась в стороне от киргизского, грузино-осетинского и украинского конфликтов. Отсутствие реакции со стороны органов управления объединения и ее широкого освещения в средствах массовой информации лишь наводит на мысль о том, что организация имеет существенные внутренние противоречия и проблемы. Безусловно, решению ряда проблем деятельности ОДКБ послужит желание государств-членов договора «пожертвовать» частью своей самостоятельности на общие цели коллективной безопасности»(6,18). Отсутствие сплоченности среди союзников, по-видимому, является основной проблемой для любой организации по сотрудничеству. Понятно, что не только общие выгоды, но и общие угрозы влияют на то, как страны выбирают своих союзников. В случае ОДКБ самая уязвимая сторона сотрудничества - это нехватка общих угроз. Определенные общие угрозы, несомненно, влияют на сотрудничество, но между государствами-членами существуют различные уровни восприятия угроз из-за неравного военного потенциала. Аналогичного мнения придерживается российский ученый Захаров, отмечая что «главной из нерешенных проблем ОДКБ является отсутствие ясной и четкой мотивации развития интеграционного процесса, поскольку у стран-участниц до сих пор нет согласованного понимания общих вызовов и угроз. Дело в том, что в трёх субрегионах постсоветского пространства угрозы безопасности разные: в европейском – это неопределённость, связанная с расширением НАТО и ЕС; на Кавказе актуальны этнические конфликты, сецессионные настроения и возникающие на их базе межгосударственные конфликты; в Центральной Азии – религиозный экстремизм, пограничные проблемы, раздел водных ресурсов, незаконная миграция и наркотрафик. В этих условиях каждое государство стремится самостоятельно определять иерархию угроз своей безопасности, которая может сильно отличаться от приоритетов других членов Организации» (3, 88). Учитывая это, некоторые американские ученые полагают, что ОДКБ никогда не достигнет уровня сплоченности, сопоставимого с уровнем НАТО. Более того, «из-за напряженности между государствами-членами и нежелания Москвы вовлекать блок во внешние конфликты, масштабы и возможности ОДКБ будут оставаться ограниченными» (1). Тем не менее, тот же автор утверждает, что «ОДКБ будет оставаться жизнеспособной платформой для совместных военных учений и других форм узкого сотруд-

ничества в области безопасности, хотя Россия будет в значительной степени зависеть от других методов расширения ее возможностей в регионе» (1).

Однако, несмотря на проблемы, обозначенные как российскими, так и западными авторами, идеологи и практики ОДКБ в Российской Федерации рассматривают организацию как инструмент защиты и распространения интеграционных процессов в России на евразийском пространстве. Так, 20 апреля 2012 года в Институте экономики РАН состоялось совместное заседание Института и Секретариата ОДКБ под названием «Тенденции развития военно-политической ситуации в Евразийском регионе и концепция развития системы коллективной безопасности ОДКБ». Среди результатов круглого стола было упомянуто следующее: «Опыт интеграции Евросоюза показывает, что сначала был создан военно-политический альянс НАТО, а уже под его прикрытием появилось Европейское объединение угля и стали, затем Общий рынок и, наконец, Европейский союз. Таким образом, важнейшая стратегическая цель ОДКБ - военно-политическое прикрытие интеграционных процессов в рамках ЕваАзЭС, а в перспективе - в рамках Евразийского экономического союза» (9, 36). Вывод, который можно сделать из этого сравнения, довольно неоднозначен. С одной стороны, идеологи евразийской интеграции хотят учиться на европейском опыте и подражать ему. С другой стороны, мы по-прежнему сталкиваемся с линиями разделения в большей Евразии, и усилия по созданию общего пространства безопасности по-прежнему тщетны.

ЛИТЕРАТУРА

1. Chausovsky E. Why Russia's military alliance is not the next NATO. <https://www.stratfor.com/analysis/why-russias-military-alliance-not-next-nato>
2. В Таджикистане прошла активная фаза совместного учения коллективных сил ОДКБ. http://odkb-csto.org/training/detail.php?ELEMENT_ID=11729&SECTION_ID=296
3. Захаров В.М. Состояние и перспективы развития Организации Договора о коллективной безопасности // Проблемы национальной стратегии. 2012, № 3, с.84-97.

4. Коллективные силы быстрого развертывания Центральноазиатского региона коллективной безопасности. http://odkb-csto.org/js_csto/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/ksbrtsar.php
5. Коллективные силы оперативного реагирования ОДКБ. http://odkb-csto.org/js_csto/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/ksorodkb.php
6. Малиновский О.Н., Пашенко И.Ю. Проблемы развития ОДКБ и повышения ее роли в обеспечении коллективной безопасности в Евразии // Историческая и социально-образовательная мысль. 2016, 8(3/1), с.17-21.
7. Миротворческие силы ОДКБ. http://odkb-csto.org/js_csto/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/msodkb.php
8. Новый формат задействования Коллективных авиационных сил ОДКБ в рамках совместного оперативно-стратегического учения «Боевое братство-2018». http://www.odkbcsto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=12394&SECTION_ID=91
9. Селиванова И. Проблемы безопасности Евразии и перспективы развития ОДКБ («Круглый стол» в Институте экономики РАН) // Россия и новые государства Евразии, 2012, № 3. с. 21-36
10. Стратегия коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности на период до 2025 года. http://odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=8382

FƏRHAD HÜSEYNOV,
s.e.f.d., müəllim, Bakı Dövlət Universiteti

**POSTSOVET MƏKANINDA KOLLEKTIV
TƏHLÜKƏSİZLİYƏ DAİR. KOLLEKTIV
TƏHLÜKƏSİZLİK MÜQAVİLƏSİ TƏŞKİLATI**

XÜLASƏ

Məqalə postsovet məkanında kollektiv təhlükəsizlik sisteminin qurulması proseslərinə həsr olunub. Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatı diqqət mərkəzindədir. Təşkilatın üzvü olan ölkələrin silahlı qüvvələrinin integrasiyası üçün əsas motivasiya və çağırışlar təhlil edilir. Müttəfiqlərin qarşısında duran problemlərin əsas nümunəsi kimi təhdidlərin müxtəlif dərk olunması və qiymətləndirilməsi göstərilir. Təşkilatın fəaliyyətinin müsbət xüsusiyyətləri ilə yanaşı, iştirak edən ölkələrin milli maraqlarının toqquşması regionda kollektiv təhlükəsizlik sisteminin formalaşmasına əngəldir.

***Açar sözlər:** təhlükəsizlik, KTMT, postsovet məkanı, perspektivlər, təlimlər, birgə qüvvələr*

ENGLISH VERSION

TUNCAY RAJABOV*Full-time Ph.D. candidate of the Chair of "Finance"
of the Azerbaijan State Economic University***MUTUAL RELTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT
AND FINANCIAL FACTOR****SUMMARY**

The mutual relation of sustainable development and financial factor is studied in this article. It is noted that programs covering regional development is of great importance besides with the republic-wide events in providing the sustainable economic development. In the article it is emphasized that formation sources of financial resources in providing sustainable economic development are of great importance. Methodological issues are of course, issues should be given special attention. In the end it is noted that, providing sustainable economic development depends on strengthening financial factor, increasing financial resources, diversification of economy, as well as, proportional division of development on regions.

Key words: *financial factor, sustainable development, resources, welfare.*

Economic development being of sustainable character is of great importance for any country. Thus, sustainable economic development influences directly to the social welfare level of every citizen, as well as, involving investments to the country economy. The principles of the sustainable development of the Azerbaijan economy was established on the economic conception of the National Leader Heydar Aliyev. The economic policy basing on the scientific foundation of İlham Aliyev, the head of government leading the country with confidence since 2003 provided dynamism and effectuality in the progress process of the republic, opened real opportunities for solution of upcoming issues and formed valid ground for mobilization of the public's general potential for the national purposes (4, s.136). These all led to the formation of the national economic policy around the thoughts of the sustainable economic development. With the purpose of providing sustainable economic development measures were

taken either of country-wide or covering separate regions and relevant legal-normative base was prepared.

Here, it should be emphasized that issues like providing sustainable economic development and eliminating poverty caused the political leaders of governments globally, as well as, the boards of the international organizations to think. Azerbaijan showed in its turn activity in the international activities towards the said direction. In September of 2000 the heads of 147 countries assembled to the Millennium Summit by the organization of UNO in New-York, a joint Declaration was signed reflecting the Development Purposes of Millennium (DPM) and therefore defined reduction issues of poverty up to 2015 year as an obligation. 8 global purposes reflecting 18 targets and 48 indicators were defined to carry out the duties shown in the Declaration. The first of those global purposes considers to reduce to half the number of world population living In extreme poverty and hunger. The Millennium Declaration was signed by the national leader of Azeri nation Heydar Aliyev on behalf of Azerbaijan. As a country joining to the Millennium Declaration with the purpose of providing this obligation according to the country condition in the Azerbaijan Republic "State Program on poverty reduction and economic development in the Azerbaijan Republic for 2003-2005 years" by the Decree No.854 of the President of the Azerbaijan Republic dated 20 February 2003 was confirmed. As a result of carrying out that State Program general macroeconomic stability could be protected, sustainability of dynamic economic growth was provided, the currency of inflation and national currency was kept in acceptable level in the republic in 2003-2005 years. This in its turn created opportunity to take effective actions towards the solution of the existing social problems, as well as, poverty problem in the country. Thus, in 2005 the level of poverty reduced from 46,7 % in 2002 to 29,3 %. With the purpose of continuing the positive inclination obtained in the direction of improving welfare of population "State Program of poverty reduction and sustainable development in the Azerbaijan Republic in 2008-2015 years" (PRSDSP) was worked out. "State Program of poverty reduction and sustainable development in the Azerbaijan Republic in 2008-2015 years" was confirmed by the Order of the President of the Azerbaijan Republic dated September 2008 with the purpose of continuing measures in improving positive inclinations in the economic and social life of our country and welfare of population and reducing the poverty. The State Program reflects 9 main

strategic purposes. To provide sustainable economic growth by keeping macroeconomic stability and balanced development of non-oil sector, widening income obtaining opportunities of people, reducing social risk of the aged population, low-income families and special social sensitive groups, continuing the improvement of life style of the refugees and internally displaced people, increasing the quality of services in education and health field and development of the social infrastructure are the main strategic directions of the State Program (6, s.212).

Besides the republic-wide actions in providing the sustainable economic development, programs covering the regional development were of special importance. The first program covered 2004-2008 years. Actions providing macroeconomic stability and sustainable development in the Azerbaijan Republic were reflected in the first program. "State Program for the social-economic development of the regions of the Azerbaijan Republic" (2004-2008 years) are considered of the first steps directed towards the proportional division of the sustainable economic development. "The 2nd State Program for social-economic development of the regions of the Azerbaijan Republic" (2009-2013 years) caused to continue the sequence of actions in providing the sustainable economic development. Achievements were obtained in the fields of sustainable development of non-oil sector in the country, establishing new enterprises and work places, increase of the volume and quality of utility and social infrastructure in the regions, as well as in the capital of the country, improvement of the ownership atmosphere, increasing the employment level of people and poverty reduction as a result of implementing duties considered in both programs.

"The 2nd State Program for social-economic development of the regions of the Azerbaijan Republic" covers 2014-2018 years. It is specially emphasized here that policy of keeping the liquidity of banking system in adequate level shall be continued and the role of banking system shall be considerably increased in providing diversification of economy on the account of continuous development of non-oil sector, acceleration of regional development, widening of ownership initiative and reducing poverty level on this base with the purpose of supporting the financial mediating role in economy.

Providing the sustainable economic development kept its actuality during working out Azerbaijan 2020 development strategy. The main strategic purpose of conception is to achieve the development stage characterized

by the sustainable economic growth and higher social welfare, effective state management and law highness, full provision of all right and liberties of people and active status of citizen society in the social life of the country by taking into account existing opportunities and resources. In 2020, Azerbaijan shall be economically and politically developed and competitive country. All utilities (communication, internet, banking services, utilities, roads and others), health and education services shall be provided that are necessary for daily life of people even in the most outskirts of the Azerbaijan. Azerbaijan shall be a place of high income of people and minimum unemployment level, developed human capital and protected health environment and wide range of opportunities for each citizen. The capacity of GDP for per man shall reach to 13000 USD by increasing for twice in the country up to the end of the period as a result of executing actions considered in the conception. Azerbaijan being a full-right country among the “highest average income countries” as to the Gross Domestic Product classification per man of the World Bank, removing the dependency from hydrocarbon export being the main reason to be in the range of this group of countries at present, also, to rise to the highest range in the group of countries “high human development” according to the classification with regard to the UNO Development Program of Human Development are targeted up to 2020. Increase of the Azerbaijan Republic from the leader government of the region from the economic development point of view to the status of highest competitive participant in the international economic relations system shall be realized. With this purpose by taking into account the suitable geographical position and large potential of the country, the country becoming trading center of the region and the volume of export per man on the non-oil sector reach to 1000 USD are planned. To reach the said purpose, principles of state regulation providing sound competition in the market economy condition, transformation to the export directed economy using efficiently the power and creating high added value and complex approach to the development of socio-economic fields will be considered as a base. Country economy becoming the economy basing on the efficiency and providing transformation to the stage characterized with the superiority of innovations are targeted as a result of general productivity growth of production factors within the frame of the conception (6). As a result of all these, social-economic development of the regions are of continuous character in the background of intensive progress of the modern

Azerbaijan (4, s.8.).

It should not be neglected besides with the general provisions that sources of formation of financial resources are also of special importance in the provision of the sustainable economic development. Issues to be given special attention are of course, methodological issues. Issues of working out methodology and appreciation of financial potential of the country and its regions in whole on its base, defining financial potential on the regions and directing this potential towards the development of agrarian field of Azerbaijan economy should be solved.

Formation of financial potential that is sustainable from the economic point of views defined with the efficient division and using of them on the leading directions. The experience of the developed countries proves that the matter of functioning financial potential is a complex and systematic problem being of rich content. The content parts of this problem are first of all founding formation and realization mechanism of the financial resources, defining optimization duties of financial resources structure and revealing their solution directions. Providing formation and efficient usage of financial resources (the liquidity and sustainability indices being high) and efficient integration are the main factor of timely solution of social-economic problems. On that score, the matter of solution of the said problem in whole or on separate integral parts are always in the spotlight.

The Central Bank took proper actions to protect and use properly financial resources in 2016. It should be mentioned first of all that 2016 is characterized as a period that was observed with high level volatility in the financial and trading markets of the world. This was caused by the factors such as economic growth expectations were not confirmed, widening of the European Union and depreciation of "BREXIT" causing concern from the point of future existence and parallel, depreciation of Euro and GBP in the background of risks, not strengthening USD especially in the first half of the year notwithstanding the message of expensive monetary policy by the Federal Reserve System (FRS), increase of fluctuation level in the trading markets in parallel with the hesitant energy prognosis of disagreements among the oil producers, appreciation of Japan Yen in the first three quarter of the year being one of the world currency, unexpected results of USA elections in the end of the year and susceptible views of business to the economic views of the new President, agreement of reducing the output among the OPEC and non-OPEC countries in November, FRS again in-

creasing the rate. It should be noted that effort of coup d'etat in Turkey, worsening of Russian-Turkish relations and afterwards obtaining political and economic agreement, removal of the influences of long-lasting embargos in Iran and acceleration of economic growth during 2016 were also influential in the economic indices of the region. Influence to the Azerbaijan economy and the currency of "manat" is of more importance comparing with the other abovementioned factors. Thus, as the main currency incomes of the country are formed by oil export, depreciation changes the condition in the payment balance at a loss of "manat" being as factor reducing the currency incomes. It should be noted that price of one oil barrel depreciated to the minimum level of the last ten years, down to the level of 26 USD in January 2016. Notwithstanding that monetary base increased up to 13.9% comparing with 2015, however this is less 31.8% or 3.68 billion manats comparing with the certain period of 2014. Though the limited mass of manat is considered as a factor reducing the pressure in the currency markets, at last this affects to the economic activity. In November of 2016 credit investments to the economy on the country reduced as 5.5 billion manats or 25.1 % and was 16.27 billion manats comparing with the end of 2015. Decision was made on increasing the rate in February of 2016. The Central Bank explained its decision of increase as "The Board of the Central Bank made decision to define the rate as 5%, 2% low level and 10% high level of interest rate corridor on liquidity operations from 15 February 2016 to strengthen the confidence to the national currency, propagate increase of manat deposits, as well as, make condition to improve monetary policy tools according to the conjuncture formed in the monetary market". The rate was 7% by the following growth made in the beginning of March, afterwards this step in March-May strengthening of manat should be mentioned in the least. One of the purposes increasing the rate was to increase the percentage rate applied to the deposits and loans by manat and to propagate the confidence to manat. Parallel, terms applied for deposits and loans in the currency were weakened. It should be mentioned that The Central Bank decided to hold deposit auctions in 13 June 2016 for the first time.

One of the main factors in providing normal activity of market economy is the existence of financial resources. We can provision our conclusions with regard to this section as following.

The accumulation and placement process of the financial resources that is carried out by the financial system is indirectly connected with the

functionality, activity of financial markets and activity of the financial institutions. The duty of financial institutions is to organize more effectively transfer of means to the debtors from the owners of means, while the duty of financial markets is to organize purchase-sale and obligations of financial assets among the purchasers and sellers of financial resources. Besides with being the mediator among the production companies the financial-credit institutions are playing leading roles in carrying out the currency of financial-credit resources and act as a catalizator of all commercial activity. Insurance companies, investment funds, commercial banks creates opportunity to direct to the economic fields that giving more effectively of these resources and being of high creditability.

The mutual relation between the financial relations and market relations is connected with formation of financial relations while the purchase-sale process and equivalent exchange. Financial relations are first of all connected with the socio-economic relations being with regard to the financial operations and comprising base of those operations. Those who created objectively the said relations are – the participants working in different fields of social life – acting operatively – and their daily, systematic and mutual relations. The limit of financial relations goes beyond the frame of public production in market economy system and covers other fields of social life. Financial relations interfering to the certain part of social life and reflecting its special features in that sphere, basically appeared in monetary form.

It should be mentioned as one of the main signs of financial relations that financial relations are connected with the formation of monetary income and collection – accepting a form that in most cases called as financial resources. We should acknowledge that in practical life the financial system is observed and fulfilled with the absolute movement of monetary means accepting the form of financial resources. So, financial resources play the role of material carrier of the financial relations. The economic stimulation system constitutes the base of economic reforms conducted in market economy condition. These reforms should provide the freedom and financial independency for the companies and surely, increase their responsibility. One of the main means of really running the market economy is to co-ordinate with the goods-money relations characteristic to the real market of the separate economy subjects. At present, some joint-stock companies, lease, cooperative and other companies are established in our republic. If

these agencies can not coordinate their financial-economic activities to the market, then they will not achieve the necessary positive result. One of the main requirements of market economy is the existence of large and fully controllable financial market. The markets that financial resources are purchased and sold are called the real assets market in economic literature while, markets providing the distribution of cash means among the participants of the economic relations are called the financial markets.

Financial markets are very large notions. Because, it covers not only the financial aspects of the national economy, but also different forms of credit relations. When we thoroughly analyse all these different forms, generally financial market may be divided into two parts: the first, bank credits market, the second, securities market. Bank credits market covers relations arising from the payable and repayable loans that issued by the credit offices. These loans may be freely sold, purchased and paid not depending on compiling special documents. Bank credits were considerably widened and became an independent activity field dividing from the financial market as a result of development. This field is now engaged by the banking sphere being an independent financial field. Formation of market economy may not be efficient without the financial market. Therefore, at present formation of financial markets in the country is very important. First of all the proper legal base should be established for this purpose. An internal legislation system should be worked out on the one hand, documents on the licensing of work with securities, stock exchanges, proper legislative acts on ordinary, valid promissory notes, investment and financial companies, investment and cheque funds and dealer and broker funds should be acknowledged on the other hand. Thus, it should be mentioned in the conclusion that providing the sustainable economic development depends on strengthening the financial factor, increasing financial resources, economic diversification, as well as, proportional distribution of the development on regions.

PUBLICATIONS:

1. The Central Bank of the Azerbaijan Republic "Rate percentage" view date: 17.01.2017 http://www.cbar.az/infoblocks/corridor_percent
2. The Central Bank of the Azerbaijan Republic "On parameters of in-

- terest rate corridor”, 15.02.2015 <http://www.cbar.az/releases/2016/02/15/on-parameters-of-interest-rate-corridor/>
3. Atakishiyev M. Azerbaijan 2020: problems of the national economic development and efficient increase. /TAX MAGAZINE OF AZERBAIJAN, 4/2012. ECONOMIC POLICY P. 135-146.
 4. Abiyev V. Macroeconomic conclusions of 2009 year.// Banks and business, 2009, No.5(30), p.6-8.
 5. Galandarli N. Social-economic development of regions are of sustainable character in the background of intensive progress of the modern Azerbaijan / N. Galandarli// New Azerbaijan -2015, -10 July No. 123- P. 8
 6. Shakaraliyev A. ECONOMIC POLICY OF STATE:MAGNIFICENCE OF SUSTAINABLE AND CONTNUOUS DEVELOPMENT (MONOGRAPHY) Baku: “The Economic University”, 2011, 556 p.

UMMHABIBA GALANDAROVA
*PhD in Economics, Associate Professor of
Baku State University*

ECONOMIC POLICY OF THE GOVERNMENT IS THE BASIS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

SUMMARY

The objective of the research – to reveal the essence of economic policy, to assess its role in economic development

Methodology of the research – summarization, analysis and synthesis, empiric approach, historical logic.

Outcomes of the research – economic policy is the main line of economic activity. Economic policy is determined by internal and external economic environment, the level of economic activity.

The article describes the content of the economic policy of the government. The ways of implementation of the economic policy have been studied. An analysis of socio-economic development issues in the regions has been widely covered. Several indicators on socio-economic development of Azerbaijan between the years 2004 and 2017 have been demonstrated.

Key words: *Economic policy, regions, system of economic actions, reforms, development programs.*

INTRODUCTION

Economic policy of the government means a set of system of economic actions implemented in the field of socio-economic development of the country. Economic policy of the government is implemented in the form of both internal and external economic policy as part of general economic policy.

The economic policy of the government determines the main directions of economic activity and its main line. The main economic processes are analyzed, goals and objectives of economic development, socio-economic problems are clarified. So, the economic policy reflects the development

course of the government. The interest, unity, position and the view of the government and the people are reflected herein. It is obvious that, economic policy of the government is often connected with domestic and international conditions. The market condition is adjusted to the economic situation, economic activity, growth and recession, demand for commodities and services. So, in most cases, economic policy acts as a stabilizing policy.

It is obvious that the development of the economy is mainly characterized by economic regularities. Many economic events and processes occur regardless of the will of the people. In this sense, people should not interfere in economic processes. However, government agencies as the main subjects of economic activity, are the key actors in the coordination of separate fields, settlement of social problems, determination of the main objective of economic development, and considering the interests of the country and the people.

The government coordinates the internal and external situation in its economic policy, determines the ways of meeting the needs of all segments of the population in the social aspects of the economic policy, the formation of the budget system. The issues relating the role of budgetary funds and investments and the lending in the implementation of state programs are also reflected in the economic policy. All of these imply both a short term and a long term. It is obvious that, the economic policy of the government is ensured by laws, decrees of the President, government decisions and other normative acts. Thus, the role of the state in the management of the economy becomes a necessity.

So, it is clear that the consistent implementation of reforms in the dynamic maintenance of macroeconomic stability in each country and the diversification of the economy constitute the main line of governance.

State management of the economy by the government, being an integral part of general management, creates a comprehensive basis for socio-economic development.

It is obvious that, each economic policy provides an analysis of all the factors of economic development. From this point of view, it is of great importance to analyze the financial support of economic policy. The article clarifies which one of necessary internal and external sources is more efficient. Even the political aspects of economic policy are taken into account.

The budgetary system plays a big role in the proper budgeting policy

in financial support of economic development. The state budget is considered, as the integral part of the financial system, the balance of the centralization, distribution and utilization of the cash income of the country. So, comparative reflection of study of each element of the state budget, the direction of its change is of great importance. The growth of the state budget is observed by taking the economic development and social progress in unity. In this sense, the planned state budget incomes for 2018 are 15% more than in 2016 and 16.5% more than in 2017. For the current economic year of 2018 the state budget revenues are estimated in the amount of 20127 million manat and expenditures in the amount of 20906 million manat. The budget deficit is 779 million manat. The budget deficit is equal to 3.8 percent of budget revenues and 1.1 percent of GDP. It should be noted that even in many developed industrialized countries, the budget deficit is much higher.

GDP of Azerbaijan in 2017 was 69 billion manat. Budgetary revenues estimated for 2018 constitute 29.2 percent of GDP.

As in previous years, the state budget of 2018 is characterized by its social and investment orientation. Thus, the volume of social expenditures in the state budget for 2018 is estimated in the amount of 7 billion manat. Social security and education costs have been substantially increased here. In 2018 it is planned to allocate 4.9 billion manats for the implementation of infrastructure projects in the fields of education, health, social protection and social security (6).

In the distribution of budget expenditures, pursuant to the law, preference was given to industrial construction and increase of minerals. The problems in the fields of economic reforms and the creation of new industries in recent years show that the industrialization of our country and, in particular, increase of light industry sectors, are one of the most important aspects.

We should acknowledge that light industry sectors, such as footwear manufacturing, textile, fabric, clothes, cotton cloth and woollen cloth, leather processing, cotton socks and the products of tens of such sectors in our republic are not at the level of today's demand. It is required to apply new technological processes for the establishment or reconstruction of all such areas. The adoption of such new technologies can not be a challenge for today's human being.

Therefore, there is a serious need for accelerating the system of bal-

anced economic measures in this area. The President of the Republic of Azerbaijan, İlham Aliyev, pointed out that \$ 211 million a year for the purchase of medicines, \$ 160 million for cigarette purchase, \$ 100 million for knitwear and \$ 100 million for soap and detergents have been paid. "Therefore, this issue should absolutely be considered " (9).

In this sense, in recent years, the development and implementation of state programs on socio-economic development of the regions are of great interest in our country. So, in the overall picture of the socio-economic development of our republic, a dynamic economic policy is implemented to establish, develop and rebuild infrastructure areas. The creation of industrial parks and industrial districts with modern production infrastructure is on the foreground. Problems relating to establishment of the local milk-butter processing plants, fruit juice preparation centers, storage of fruit and vegetable products, gardening products, storage facilities in different regions have become the most important need of the day. For this purpose, separate regional development programs are being developed within the framework of the single economic policy of the state. These programs reflect the most progressive aspects of the experience and historical tradition of economic planning. In this sense, successful implementation of programs adopted from 2004 to 2018 can be noted.

These programs covers the years of:

2004 -2008;

2009-2013;

2014-2018. These programs reflects all socio-economic aspects of the regions. Creation of industrial districts at the same time means industrial completion of manufacturing of agricultural products. It means improvement of industrialization level of agricultural workers. It means increasing the culture of the farm.

In this sense, we can mention the activity of the Mingachevir Light Industry Park, the Neftchala Industrial District and that Masalli, Hajigabul and Sabirabad Industrial Areas will operate soon. It is planned to establish 43 agro-parks in such 28 districts (9).

It should also be noted that these programs are identified by official documents. So, in 2013, an official state document was adopted as an "Exemplary Statute on Industrial Parks". This Statute was approved by the Presidential Decree of 24 April 2013. Also, establishment of the "State program on industrial development in the Republic of Azerbaijan for 2015-

2020 " shows the accurate and consistent implementation of the economic policy of the government.

More than 50 billion manats have been spent on the implementation of such state programs. 16.0 billion manat was spent for the implementation of the first program covering 2004-2008 and 34.7 billion manat was spent for the implementation of the second development program intended for 2009-2013. The amount of spent funds only in 2017 was 4.5 billion manat. It should be noted that most of these funds have been spent on establishment of infrastructure areas. Therefore, these funds are not meant to be refunded in the form of value. However, if we consider the profitability level at least 50-60 percent, then how much new value can be determined. Over the past 14 years, \$ 231 billion has been invested in the country's economy. About 50 percent of that amount is foreign investment. \$ 14.6 billion have been invested in the country's economy only in 2017. In 2018, the volume of funding invested in development of the national economy will be \$ 15 billion (8).

One of the most exciting aspects of the recent years is that many foreign countries do not hesitate to invest in our country. This is characterized by high political stability and trust in our country. The United Kingdom, Turkey, Malaysia, Switzerland, Russia, Iran, Japan, the United States and the Czech Republic are the most distinguished countries investing in Azerbaijan in 2017. As a result of the efficient use of such resources, in 2017, very high achievements have been made. Therefore the President Ilham Aliyev has repeatedly pointed out that "2017 is a year of deep economic reforms" (8). "This is also confirmed by prominent organizations" (8). Over the past 15 years, economic growth has increased 3.2 times, dynamic growth year by year has been provided. In 2017, the volume of GDP increased, there was 2.5 per cent increase in the non-oil sector, 3.6 per cent in the non-oil sector of the industry and 4.1 per cent in agriculture (8). In 2017, exports to the country increased by 19 percent, while non-oil exports increased by 24 percent. The positive balance in trade balance is \$ 6.2 billion. This means that Azerbaijan meets its demands mainly through domestic production.

A large number of infrastructure and social projects requiring a large amount of money have been implemented. We can mention implementation of such hundreds of projects as improvement of the electricity supply in rural areas, increase of the "gasification" work in our country, "motor-

ways renovation", commencing implementation of "construction of 40 rural roads conditionally", implementation of "drinking water projects", "construction of new schools and hospitals" which require the large amount of money, "development of Carpet making" and the rapid boosting of silkworm breeding.

More than 3100 schools, 642 medical facilities have been built or repaired over the past 14 years, 43 sports Olympic complexes have been established. All these projects have been implemented on account of large amount of funds. As other infrastructure areas, the costs incurred in these areas do not return in value form and do not appear in value form. However, these areas, as material production fields, have a great role in meeting the socio-economic, cultural needs of society as a whole, raising the overall welfare.

The role of the state in the implementation of socio-economic development programs in the regions was highly appreciated by the President. İlham Aliyev noted that "The state has played and will play its role. As a result of the state investment policy, almost all infrastructural projects have been implemented and are being implemented in our regions"(6). Such statements of the president coincide with the provisions of many of the classic economists relating the role of the state in economy. That means that, though the development of the economy is based on objective economic law, in case of necessity, the state should interfere in economics. It should contribute to the development of relatively outdated, but useful areas for the community.

In the economic policy of our government in the investment sector, great importance was given to the development of cooperation between the state and the private sector. So, on April 20, 2016, according to the decree signed by the Head of the State, such aspects as "Fields of economic activities where investment is implemented, minimum amount of investment project volume, administrative territorial units" have been specified.

Reforming by means of implementing right economic policy and expansion of reforms caused great interest in making investment in the country's economy. In order to promote investment, 208 entrepreneurship subjects have been granted 230 investment incentive certificates.

In our country, the state provides all kinds of support to private entrepreneurship subjects. It provides new scope for their activity. However, in 2017, the state provided a loan of 146 million manat to the project provided

by 1953 entrepreneurs. In addition, "10 million manat for cotton, 1.6 million manat for tobacco production, 10 million manat for the construction of olive and almond gardens and construction of olive oil production facility" (9). In order to strengthen the economic activity of entrepreneurs, it is decided to grant them 170 million manat preferential credits in 2018 (9).

When analyzing all these achievements, such confidence is generated that the image of our republic has changed dramatically.

Such a change is already accepted and recognized internationally.

In this sense, Azerbaijan ranks at the 57th place moving 8 steps ahead among 190 countries in the "Doing Business -2017" report of the condition of the countries business environment. At the same time, according to the index "Business Complexity", our Republic moved 20 steps ahead in one year. It mainly intends business intervention of the government and condition provided for business development.

Azerbaijan is among the 29 countries that are implementing three or more reforms in 2017. We can note with pride that Azerbaijan has made great progress in 2017 as to the indexes of "Global Competitiveness Rating" at the Davos World Economic Forum held on an annual basis.

So, it has left behind many CIS countries for the criteria such as "Infrastructure", "Labor Market Effectiveness", "Technology Level" and "Innovation Potential". According to the "Infrastructure Index", the Republic of Azerbaijan ranked at the 51st place among 137 countries, at the 17th place for "Labor market efficiency", at the 56th place for "Technological level", at the 33rd place for "Innovation potential", the 40th place for the "Competitiveness of Companies", at the 31st place for "Public Institutions" and the 33rd place for "Effectiveness of the Commodity and Services Market".

So, our republic ranked at the 35th place, moving 2 steps ahead compared to 2016 according to that rating.

According to "Intellectual Property Protection" (in terms of innovation) our country gained 4.8 points and moved from the 71st place ranked in 2016 to the 37th place. Azerbaijan is ranked in the third place in the world in category of "Inclusive Development Index" for 2018.

In addition to all this, many comparisons have also been made on many other indicators. Thus, according to the index "Public confidence in politicians", Azerbaijan ranks at the 20th place and at the 15th place in the world according to the index "Burden of State regulation".

CONCLUSION

Analysis of the achievements of the Republic of Azerbaijan in recent years show that the economic policy of the government is being implemented consistently and dynamically. The progress achieved is the triumph of the right economic policy.

The understanding of the theoretical provisions in the development of the economy and the practical application of these provisions are more credible. Giving preference to the reforms in the system of economic actions, diversification of the economy has been made more prominent. Social-economic development of regions and programs for establishing local industrial parks will increase the level of industrialization of the rural population.

All these will create a basis for changing the position and image of our country internationally. It will increase ensuring stability and security in our country.

LITERATURE

1. A. Hasanov. Modern international relations and foreign policy of Azerbaijan. Textbook. Baku-2005, 752 p.
2. B.A. Riseberg. State management of economic and social processes. Textbook. Moscow 2013, 384 p.
3. U.M. Galandarova. Global and regional economic problems. Textbook. Baku-2016. 240 p.
4. J.H. Karimov, A.I. Orujov, H.A. Israfilov. World economy. Textbook. 2009, 728 p.
5. J.H. Karimov, A.I. Orujov, U.M. Galandarova, A.A. Ahmadova. International economic relations. Textbook. Baku-2016, 685 p.
6. Azerbaijan newspaper. 22.XI.2017
7. New Azerbaijan Newspaper. 1.02.2018
8. People's newspaper. 22.XI.2017
9. People's newspaper. 11.01.2018

SADAGAT AHMADOVA

Baku State University

E-mail: sedaget.ahmedova2016@mail.ru

JAVADKHAN GASIMOV

ANAS Nakhchivan Branch

E-mail: cavadxan.yusifoglu@mail.ru

AKBAR HUSEYNOV

ANAS Institute of Economics

Email: akbar-huseynov@mail.ru

MACROECONOMIC TARGETS OF THE COUNTRY AND ITS PRIORITIES PRISM SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC

SUMMARY

The article considers targeted measures taken in accordance with the prospects of the Republic of Azerbaijan in relation to the national economy. It was shown that ensuring macroeconomic efficiency, in turn, contributes to the effectiveness of regional policies. State programs for the socio-economic development of the regions and an effective policy of industrialization were discussed. As a result of the work carried out, issues of social and economic development of the Nakhchivan Autonomous Republic have been included, which occupy a special place in the development of the national economy. In accordance with the established priorities, the external economic ties of the autonomous republic were viewed as the driving force of sustainable development.

Keywords: *regional policy, industrial parks, state programs, road maps, economic reforms, socio-economic development, export promotion, import restriction, natural potential, foreign economic policy, foreign trade, positive balance and so on.*

Currently, it is at the third stage of implementing state programs on social and economic development of regions approved by the head of state in 2003. This policy, primarily aimed at increasing the share of regions in the development of industrial (economic) relations, will create new pages

in the construction of the national economy. This, first of all, provides for ensuring high production potential through specialization of territories and efficient use of labor resources. Undoubtedly, strategic measures are taken here, including the development of local production, the stimulation of production oriented production, the minimization of imports based on the support of export-oriented products and initiatives that must be implemented in accordance with the legislation in this direction.

It is no accident that, focusing on understanding the region in a number of economic and other social spheres, we see that:

- geographical condition of the territory (location, number of population, etc.);
- production-functional features (predominant types of activities);
- Problems of urban development (nature of construction, production and service facilities);
- Social factors (communication, behavior, etc.) (2, p. 231).

The families listed also reflect the potential of regional development. It should be noted that the provision of regional development points to mechanisms that will ensure the country's socio-economic development for macroeconomic reasons. This shows the relevance of the field structure of the economy, which is crucial. Socio-economic development is characteristic of long-term periods and expresses a special form of state regulation by incorporating socio-economic problems of society (3 pp. 7). As can be seen from this, socio-economic development combines the expression of regional factors and, on the whole, studies ways to solve the problems of society in the relevant field and ensures its elimination. If viewed from a regional perspective, the above is the country's sustainable economic development. In the same time:

- creates favorable conditions for the stages of state programs on socio-economic development of regions;
- Provides effectiveness in fulfilling the tasks set in the implementation of strategic Road Maps on key sectors of the national economy and economy;
- Providing creative ideas, productive and productive initiatives, based on years coming and future years, and so on.

Paying attention to the social and economic development of our country, it is obvious that the Republic of Azerbaijan steadily strives for sustainable development of its priority areas. In particular, his visits to the

regions of Zagatala, Balakan, Gakh, Ganja, as well as Absheron, Tatar, Agjabedin and Sabirabad oblasts in recent months indicate that new pages of development will be opened in this area. It was a trip to a socio-economic and logical place. At the meeting on the development of bar, tobacco and hazelnut production in the Gakh region, the head of state spoke about the goals set by Azerbaijan.

Indeed, all this was achieved in the conditions when the Republic of Azerbaijan is being tested in modern socio-economic, socio-political, military-cultural and other areas of the world. It expresses the sustainable development that Azerbaijan builds on a solid foundation. The current policy of industrialization in our country is directly related to the development of the non-oil economy. In particular, the head of state December 21, 2011 Sumgait Chemical Industrial Park, December 28, 2011, in Balakhanov Industrial Park in Baku, February 26, 2015. Mingachevir Industrial Park, Masalli Industrial District June 13, We can celebrate the creation of the Pirallahi Indian Park in Baku in 2016. As continuation of these measures, the Economic and Legal Framework for the Establishment of the Hajigabul Industrial Region was secured by the Order of July 25, 2017 (2, p. 53). Naturally, this is part of the state policy that corresponds to the prospects of the national economy of Azerbaijan and serves to further strengthen the social protection of citizens.

Based on the requirements of the current economic conditions, our country is interested in innovations in matters of strategic importance for the effective organization and management of socio-economic policies. In this sense, consistent measures are being taken to stimulate domestic production of non-oil products, expand the scope of entrepreneurial activity and other issues. This year:

- State Program on cotton growing development for 2017-2022 in the Republic of Azerbaijan on July 13;
- July 14, "State Program for the Development of Agricultural Cooperation in the Republic of Azerbaijan for 2017-2022";
- On August 10, the approval of the State Program on tobacco development in the Republic of Azerbaijan for 2017-2021 should be regarded as part of the training in this field.

Each legal act is designed to implement measures that are considered urgent in the Republic of Azerbaijan. At the same time, these are instruments that are of particular importance in the area of specialization, regu-

lation of processing capacities, provision of domestic demand for raw materials, and employment of rural people.

These actions once again show that:

- The Republic of Azerbaijan continues its reforms, respects innovative ideas and initiatives and is experienced in its implementation;

- The efficient use of oil sector revenues and the efficient use of it on the current, medium and long term;

- has been and continues to take decisive measures to strengthen its production capacities in the regions of the country;

- is interested in stimulating domestic production, thereby implementing purposeful measures to reduce dependence on imports. It promotes stimulating factors in managing entrepreneurial activity, especially in small and medium forms in this area;

- Along with all the diverse events, he is also persistent in returning the reputation of the traditional production areas. In this sense, it has also achieved the approval of strategic Roadmaps in 12 major directions for the development of national economy and key sectors of the economy.

In implementing these measures, we must hope that our country will achieve significant success. Because of the natural resources that we have, related and high-profile aspects of the structure of the economy and their balanced development create favorable conditions for economic diversification. Creation of new spheres of development against the backdrop of crises that occur in the world and constantly expanding every day, testifies to the high will in this area.

The achievements achieved and the level of development provided the basis for new phases. Thus, the Republic of Azerbaijan with strong will becomes an independent state of the CIS region, as well as the South Caucasus, including the modern world.

Naturally, these are priorities that will accelerate the country's macro-economic interests, thereby accelerating the creation of a highly reliable economy. In this regard, economic and legal adjustments are made on the basis of the goals of increasing the socio-economic weight of the regions. It should be noted that the planned action plans become more relevant in the context of the Nakhchivan Autonomous Republic, which is a unique place in the development of the national economy. The Autonomous Republic, which began reforms in the direction of organizing economic management based on market relations since the early 1990s, has formed a

solid infrastructure for the non-oil sector, which has become a priority for the Republic of Azerbaijan for present and future prospects.

The Nakhchivan Autonomous Republic ensured the organization of the field structure of the economy on the basis of new economic conditions. The consistent development of traditional areas such as industry, agriculture, construction, transport, trade, provided a solid foundation for tourism and ICT, which is a new priority. At the same time, the emphasis is on improving the economic and economic importance of the economy, paying special attention to the creation of production and production facilities, as well as speeding up its activities. The main goal here is to support domestic production, to stimulate export-oriented production and to limit imports. The Autonomous Republic, which is able to fully express its socio-economic interests in terms of its natural, economic and geographical potential, currently has trade relations with some 60 countries.

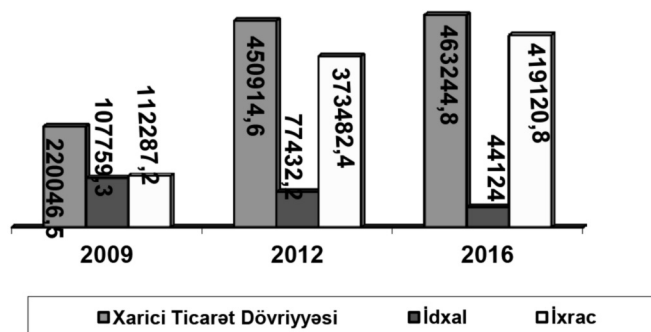
It should be noted that the experience accumulated by the autonomous republic in this field allowed him to contribute to the sustainable development of the country's economy. The modern economic policy initiated here by the national leader Heydar Aliyev has become a decisive approach to the expression of national interests and interests with its socializing weight and, consequently, is secular. Naturally, all this became an important part of the state policy from the point of view of efficiency and capacity building of the foreign trade of the autonomous republic. It should be noted that foreign trade policy is a system of state measures and reflects the processes taking place in the structure of material production, management of the economy, paying special attention to the regulation of foreign economic activity (1, p. 38)

Of course, the development of foreign trade as a whole is a serious problem for the country's safe neighborhood and strategic partnership. In this sense, the Nakhchivan Autonomous Republic is already sufficiently organized on the ground and promotes macroeconomic development on the basis of strong experience. The following figure also shows:

The development of foreign trade turnover, the continuity of transactions in this area, and the effectiveness of macroeconomic policies of the countries. Thus, the limitation of imports, which is one of the priorities of our country and the diversification of exports on the basis of it, are of great importance. And as a result of this, since 2009, there has been a positive balance in trading operations.

Picture 1

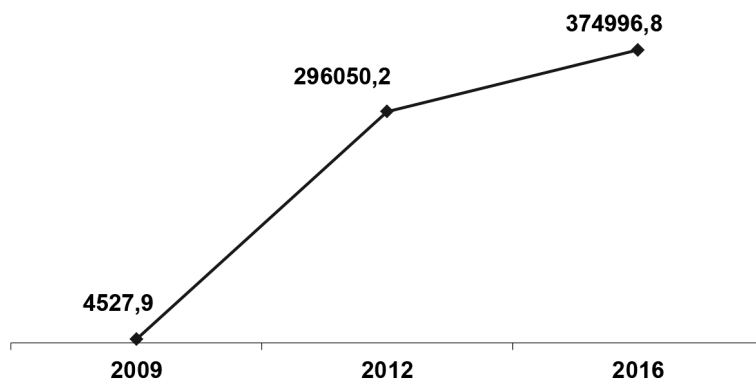
Foreign trade turnover, including import and export operations
(thousand US dollars)

The picture was developed by the authors based on statistical information.

Picture 1

Dynamics of positive balance in foreign trade turnover
(thousand US dollars)

The picture was developed by the authors based on statistical information.

It should be noted that during the first ten months of the current year these indicators were selected by dynamic growth. Thus, in January-October 2017 foreign trade turnover in the autonomous republic was \$ 360 million 203 thousand 800 US dollars. As a result of the export stimulus, which was regarded as a national economic priority, the value of exports

amounted to 329 million 709 thousand 800 US Dollars. As a result of the Tribes carried out in order to minimize import dependence, the relevant figure was \$ 30 million 494 thousand. As can be seen from the above picture, since 2009, foreign trade surplus exceeded 299 million 215 thousand 800 USD during the first ten months of the current year (4).

The Nakhchivan Autonomous Republic gained a positive balance since 2009:

- First of all, the demand for raw materials is guaranteed here, local production continuously increases its coverage and reliability;
- The macroeconomic potential accelerates the import restrictions in terms of the country's targets and the export receives high dynamics by stimulating;
- the responsibilities of proper organization and management of processes in the field of economic and trade relations are effective and so on.

The development of economic and trade relations of the Nakhchivan Autonomous Republic has become an integral part of the social and economic policy of the state and is taking strategic steps in this area. It should be noted that in accordance with the current economic conditions and the current level of development, the effective implementation of the measures envisaged in this direction in the autonomous republic is of great importance in terms of the importance of economic, political, diplomatic and commercial relations with fraternal Turkey. In this sense, it is necessary to emphasize the strategic necessity of special economic zones to be established between the Nakhchivan Autonomous Republic and the Republic of Turkey as an integral part of the Republic of Azerbaijan.

As part of the implementation of these goals, the head of the Export Administration of the Turkish Ministry of Economy visited the Nakhchivan Autonomous Republic in January 2017 (5). The meeting noted the importance of important measures taken in our country, including state assistance to the private sector, the creation of many business entities in the autonomous republic. Expressing high potential of bilateral economic cooperation, the participants told about the efforts aimed at the prospects of the goals. It was noted that an increase in the number of local producers (as well as the number of industrial enterprises alone) will contribute to product quality. Naturally, this, in turn, will increase the export potential of the Nakhchivan Autonomous Republic.

These measures were continued in their sequence, and on June 8 of this year a meeting with the Turkish delegation in the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan was held. The meeting focused on expanding the volume and structure of exports from the Republic of Azerbaijan, in particular the Nakhchivan Autonomous Republic to Turkey, the Trade Agreement between Azerbaijan and Turkey and trade issues between our countries.

It should be noted that this activity will open a new page in the development of relations between the two countries. Of great importance in this area is the holding of the Turkey-Azerbaijan Business Forum in Ikdir, Turkey on October 29, 2017. At a meeting held with the participation of the Republic of Azerbaijan (as well as the Nakhchivan Autonomous Republic) and the Ministers of Economy of the Republic of Turkey, discussions were held on mutual economic and trade prospects. The regulatory mechanisms adopted by the respective structures of the two countries were put in place to regulate the processes in this area. The decree adopted by the Cabinet of Ministers of the Republic of Turkey states that 43 different industries (13 agriculture, 30 industries) that are produced or produced in the Nakhchivan Autonomous Republic are allowed to enter, having access to preferential terms without paying import duties throughout the territory of Turkey, we can do. The prospects of this decision will promote further expansion of mutual trade relations, which will give a significant impetus to the sustainable social and economic development of the region. It should be noted that this decision will allow exporting no more than \$ 100 million to Turkey. The products produced in the Nakhchivan Autonomous Republic.

LITERATURE:

1. Aliyev A.A. Economic policy of Azerbaijan. Foreign economic relations of Azerbaijan. Baku: Law 2003, 323 p.
2. Mammadli O.G., İsmayılov F.İ. State regulation of market economy. Baku: MBM, 2006, 432 p.
3. Gasimov C.Y., Alasgarova F.G. Socio-economic development of Nakhchivan Autonomous Republic: historical and contemporary. Textbook. Nakhchivan, Ajami, 2017, p. 186
4. <http://www.statistika.nmr.az/>
5. <https://az.trend.az/business/2710608.html>

JANNATKHAN EYVAZOV

*Ph.D. (Political Science), Associate Professor,
Department of International Relations,
Azerbaijan University of Tourism and Management
jeyvazov@gmail.com*

THE REGIONAL SECURITY SYSTEM IN THE POST-SOVIET SPACE: FORMATION AND PRESENT POLITICAL STRUCTURE

ABSTRACT

The article examines the regional security system in the post-Soviet space. Applying the Theory of Regional Security Complexes (TRSC) the author assesses development of the post-Soviet space as a security region and its present political structure. He introduces the concept of the Post-Soviet Security Macrocomplex, the basic political structure of which is composed of one power (Russia) and 11 states in its three subcomplexes (Belarus, Moldova, Ukraine; Azerbaijan, Armenia, Georgia; Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan). In his opinion, the security dynamics in the post-Soviet region largely is conditioned by its structural specifics, and its geopolitically unique location.

Key words: *regional security system, Theory of Regional Security Complexes, post-Soviet space, political structure, Post-Soviet Security Macrocomplex, Central Eurasia.*

INTRODUCTION

In this article, I have attempted to assess the regional system that is functioning across the post-Soviet space from the point of view of the Theory of Regional Security Complexes. In 1983, Barry Buzan first formulated the conception of the regional security complex in [4]. This, as well as the second edition of the same work [5], demonstrated a classical approach to the security complex conception. Much later, together with co-authors [7; 6], he attempted to go beyond the limits of the classical conception of the

security concept.

The TRSC offers the most comprehensive and effective explanation of how the security sphere is developing in the post-Soviet region. However, its application creates several problems, an assessment of which belongs to the range of questions raised in the article.

The theory views the system which emerged in the post-Soviet space as “centered great power regional security complex,” the structure of which was formed (at the initial stage) by Russia and four subcomplexes (Latvia, Lithuania, and Estonia; Belarus, Moldova, and Ukraine; Azerbaijan, Armenia, and Georgia; and Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan). However further development of the regional security system (RSS) in the post-Soviet space was accompanied by structural changes, the main one being EU membership for the Baltic republics. At present, this remains the main but not the only indicator of the development specifics and political structure of the RSS.

Towards an Anarchically Organized Regional System

Early in the 1990s, the political space that at one time was united within the Soviet Union was transformed into an anarchically organized RSS: fifteen Soviet republics became independent states, which changed the key vectors of the security relations among them. In the context of RSC evolution, the collapse of the Soviet Union meant a transfer from a rigidly hierarchical single actor to an anarchically organized regional system, RSC, to be more exact.

The TRSC does not envisage this stage in RSC development; according to the TRSC, changes in the security complex structure either change it or transform its inner dynamics, while preserving the RSC structure intact. Regional political integration (several states merge into one political actor) can be described as the final point according to the first scenario [6, p.12]. This transformation stems from the changes in the first component—the structure’s ordering principle. Anarchy as the main attribute of relations within the RSC develops into a hierarchy very close to that present inside the states. As Barry Buzan put it: “Beyond security community lies regional integration which ends anarchy and, therefore, moves the regional security issues from the national and international to the domestic realm” [5, p.218-219].

The TRSC says that structural changes may occur in the regional security system even if the general structure of the complex remains intact. They are based on the differences in the dynamics of the relations within any given RSC. A transfer from one level of dynamics development to another is stimulated by changes in the amity/enmity relations. As distinct from the previous scenario, in this case the regional system remains anarchically organized, while the changes are limited to the perceptual component of regional interdependence. The TRSC offers a general model of these changes and identifies the initial, final, and intermediary levels (chaos – a regional conflict formation – security regime – security community).

This means that RSC restoration as a result of the Soviet Union's collapse does not completely fit the way the TRSC describes the development of the regional security systems, however this restoration can be explained. This theory presupposes that regional systems develop through evolution and that the transfer from one level to another is caused by internal sociopolitical, economic, and sociocultural development of the member states accompanied by corresponding stages of maturity in their relations.

In our case, the Soviet Union's emergence as an integrated actor in the first third of the 20th century was nothing more than the strongest actors taking over the weakest. The evolution of the RSC to the level of a security community was cut short in a revolutionary way by enforced amalgamation. Within the TRSC, this situation is described as "overlay."

The key material and perceptual-behavioral problems that unite regional social-political units into an interdependence web remained unresolved, while the security relations dynamics were suppressed by harsh administrative measures typical of the Soviet Union. This explains why the weakening and later disintegration of the command-control system at the turn of the 1990s restored the anarchical ordering of the political structure in this space and the functionality of interdependence of the key security interests of the newly independent states (NIS) typical of the regional complex.

However, it is necessary to note one significant specificity of this process. The development of the RSC structure at the place of the Russian Empire that collapsed in the second decade of the twentieth century is connected primarily with the appearance of national states. But this can be attributed to the European and Caucasian parts of the given political space; in Central Asia, national states appeared precisely in the post-Soviet period.

This affected the current nature of relations between the states of the corresponding subregions. In the first two, the local dynamics previously regulated by the metropolis predominantly recovered, in the third, it just began to form.

The Post-Soviet Security Macrocomplex

The RSC that came into being in the post-Soviet space was very specific; its size and the structural and political features set it apart from standard RSCs within which security interests are closely connected because of geographic proximity [5, p.188-189] and are localized by a geographically compact interstate constellation, and in which “the security dynamics of the region are not dominated from the unipolar power at its center.”[6, p.55]. According to Buzan and Wæver, the regional system of the post-Soviet space is a “centered great power regional security complex” [6, p.55].

At the same time, the NIS formed their own local interstate systems—the regional security subcomplexes in the European part (Latvia, Lithuania, and Estonia; Belarus, Moldova, and Ukraine); in the Caucasus (Azerbaijan, Armenia, and Georgia), and in Central Asia (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan). The regional subsystems were relatively autonomous; however, Russia preserved its function of a center, which bound them together into a web interdependence of the Post-Soviet Security Macrocomplex (PSM).

Unlike the initial period of development of the post-Soviet security system, its present assessment requires taking into account structural changes related to the unification of the three Baltic NIS (Latvia, Lithuania and Estonia) with the institutional RSC in Europe (the European Union). Accordingly, the present structure of the PSM consists of 12 elements, namely, one power (Russia) and the other 11 NIS in its three subcomplexes—Belarus, Moldova, and Ukraine; Azerbaijan, Georgia, and Armenia; Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan. Table 1 shows key structural characteristics of the PSM states.

In the PSM structure Russia was the only geopolitical actor that could consistently project its influence on the regional scale; it was the key security factor for all the NIS in all the subcomplexes. This meant that the development of local complexes and the dynamics of the security relations

among the member states and their ties with the external powers were dependent not only on the endogenous factors but also on Russia's geopolitical activities.

The evolution of the RSS in the post-Soviet space, however, revealed several conceptual problems, which cast doubt on the PSM idea and provide more opportunities to consider it as a transition stage. In the most general form, they can be discussed within the PSM border issue.

For example, one wonders, while assessing the Caucasian segment of the PSM, whether the Caucasus as a whole should be seen as the RSC or the RSC is limited to three independent states—Azerbaijan, Armenia, and Georgia?

It must be said that in the post-Soviet period several authors tried to apply the TRSC to the Caucasus [8; 9; 6]; some of them tended to include broad sections in the spatial-political borders of the security region. Bruno Coppieters has the following to say about the spatial outline of the Caucasian RSC: "Both the Transcaucasus and the North Caucasus may be thought of as parts of a larger security complex, comprising Georgia, Armenia, Azerbaijan and part of Russia. The North Caucasus continues to play a decisive role in the future of the Transcaucasus and the Caucasian security complex as a whole" [8, p.195]. Svante Cornell goes even further: "...The Caucasus is a region; but more than being a region, it is a security complex: the national security of one of the Caucasian states cannot realistically be considered apart from that of the other two. As far as the three regional powers (Russia, Turkey, and Iran.—J.E.) are concerned, the security of the Caucasus does have a direct bearing upon the national security of these states that justifies their inclusion into the security complex" [9, p.391].

Indeed, the security interests of external powers are involved in the PSM; or to be more exact, we are talking about their key security interests in the region. In the Caucasus, this is clearly manifested in the Turkey-Armenia and Iran-Azerbaijan dyads, in the European part – in the Poland-Ukraine, Poland-Belarus, Romania-Moldova, Romania-Ukraine dyads, and in Central Asia – in the Uyгур problem that is the main point of China's security interdependence with the regional NIS.

Another problematic point of the PSM idea stems from the integration of the three Baltic NIS - Latvia, Lithuania, Estonia into NATO and the EU. These NIS were once part of the USSR, and were considered within the

framework of the Buzen and Wæver idea about the "centered great power regional security complex" in the post-Soviet space.

If interpreted within the TRSC, the current security system in the Baltic region (with Latvia, Lithuania, and Estonia being EU members) does not give grounds to say that their security ties within the European Union are less important or looser than with the Russian Federation and other PSM elements. It would be wrong to believe, on the other hand, that integration has destroyed the security interdependence between the "new Europeans" and the post-Soviet space. Besides, the Baltic precedent makes it next to impossible to exclude its repetition with other PSM states.

Table 2. The Post-Soviet Security Macrocomplex: Political Structure (2016)

	<i>State</i>	<i>Territory (thousand sq. km)</i>	<i>Population (mln)</i>	<i>GDP (bln \$)</i>	<i>Subcomplex Pole</i>
1	Russia	17098,2	142,3	1270,0	Pole
2	Belarus	207,6	9,5	48,1	The European part
3	Moldova	33,8	3,5	6,6	The European part
4	Ukraine	603,5	44,2	87,2	The European part
5	Azerbaijan	86,6	9,8	35,7	The Caucasus
6	Armenia	29,7	3,0	10,8	The Caucasus
7	Georgia	69,7	4,9	14,5	The Caucasus
8	Kazakhstan	2724,9	18,3	128,0	Central Asia
9	Kyrgyzstan	199,9	5,7	5,8	Central Asia
10	Tajikistan	143,1	8,3	6,6	Central Asia
11	Turkmenistan	488,1	5,3	36,6	Central Asia
12	Uzbekistan	447,4	29,4	66,8	Central Asia

Afghanistan can be described as another digression from the PSM idea (in the Central Asian segment). Should this state be regarded as part of the Central Asian PSM subcomplex?

Within the PSM conception, Afghanistan does not fit the structure of the local RSC in Central Asia. Buzan regards it as unrelated to any of the

regional systems; it is an “insulator” which separates one RSC from another [5, p.196; 6, p.41], that is, a segment of the “relative indifference” zone wedged between the security complexes of Central Asia and South Asia. Today, however, this approach can be accepted with a certain amount of doubt.

Indeed, today, Afghanistan can be hardly described as an independent and homogeneous actor to the extent sufficient at least for the securitization and creation of common (all-Afghan) security interests in relation to its neighbors. It entered the post-Cold War period in a state of political chaos and inner fragmentation; the civil war between the Taliban and the Northern Alliance was going on and was responsible for the country’s continued fragmentation. Chaos survived in the post-Taliban period and was intensified by the presence of foreign armed forces in its territory; we can hardly regard it as an actor.

This period in the history of Afghanistan and the question of whether it belongs to any of the regional complexes directly refers to one of the two main problems of identifying RSCs which Buzan described as : “...In some areas local states are so weak that their power does not project much, if at all, beyond their own boundaries. These states have domestically directed security perspectives, and there is not enough security interaction between them to generate a local complex” [5, p.197]. In the Central Asian space, Afghanistan looks like one of the weak states described by Buzan; while all the other states (even Tajikistan that lived through a civil war at the dawn of its independence) can be described as relatively more stable, their perceptions and security interests being oriented toward the outside world.

At the same time, there are enough weighty arguments that allow us to count the country among the members of the Central Asian RSC if we look at the region “not from Afghanistan” but from the other members of the same complex. The thesis of the “relative indifference” zone can be used as an argument in favor of Afghanistan’s inclusion in the Central Asian RSC. According to the TRSC, the borders of the regional complexes are formed by “relative indifference” zones, while security interdependence inside the RSCs is much stronger than between them and the “external” states, [5, p.193] including the “insulators” which form the “indifference” zone.

Interdependence, however, cannot be one-sided by definition; the same is true of securitization and involvement for the sake of the interests of se-

curity. If we agree that Afghanistan, for any internal reason, in particular because of its weakness as a state, does not concentrate its interests on its Central Asian neighbors and does not adjust its behavior accordingly, we should not think that the RSC members are equally uninterested in Afghanistan. From the very first day the RSC appeared in Central Asia, its members have regarded Afghanistan as a source of existential security threats and behaved accordingly in relation to their southern neighbor.

They are interdependent at least in an ethnoterritorial sense (the northern part of Afghanistan is populated by Tajiks and Uzbeks) and by the so-called new threats: drug trafficking, religious radicalism, etc. This interdependence is objective, however the post-Soviet NIS are more aware of this than Afghanistan. This and the possibility that these perceptions (in Afghanistan in particular) will increase fit the securitization conception well.

Moreover, despite its current dependent and pronounced amorphous conditions, Afghanistan is moving toward stronger statehood and a vertical of political power. This and the prospect of it becoming stronger, which will allow it to build up its potential of power projection, will help create a stronger security concept and reorient securitization from internal to external phenomena and processes. This will boost the perceptual-behavioral aspects of interdependence between it and the post-Soviet Central Asian states.

The Central Eurasian Subcomplexes

Considering the PSM idea, we recognize that the RSC functioning in the post-Soviet space is centered one, and the system of the region is unipolar. However, unlike the hierarchical system of the USSR, the RSS, which has been developing since the early 1990s, is anarchically organized. Its subsystems are quite autonomous, and states are internationally recognized and independent. Russia is the strongest actor in PSM, but her influence is not enough to transform the anarchical system into a hierarchical one.

All three PSM subcomplexes are geographically located in Central Eurasia, and before turning to the evaluation of their local specifics, one should determine how to understand this spatial-political concept.

The term "Central Eurasia" is a relative newcomer in academic and

political parlance. In the post-Soviet period, the region of Central Eurasia was associated with the eight NIS formed with the collapse of the USSR in the Caucasus and Central Asia (Azerbaijan, Armenia, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan) [1, p.2-3; 11, p.7; 16, p.206].

Eldar Ismailov has presented a new geopolitical vision of Central Eurasia. According to his conception, geopolitical structure of the region consists of regions in the central parts of the European and Asian segments of Eurasia: Central Europe (Belarus, Moldova, and Ukraine); the Central Caucasus (Azerbaijan, Armenia, and Georgia) and Central Asia (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan) [14, p.26].

Vladimir Papava suggests a similar opinion. According to the author, applying the term "Central Eurasia" only to the Caucasus and Central Asia, we wrongly narrow the real borders of the region to virtually one of its parts, which he designates as "Central Caucasia" [17, p.38-39].

The concept of E.Ismailov, which I use in the article, assumes both a new vision of Central Eurasia and a rethinking of what in the current post-bipolar world should be understood by Central Europe and the Central Caucasus [12; 13; 14]. Accordingly, the PSM political structure is composed by Russia and three Central Eurasian RSCs (in Central Europe - Belarus, Moldova, Ukraine, the Central Caucasus - Azerbaijan, Armenia, Georgia, and Central Asia - Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan).

All the three PSM subregions are fairly independent of each other; this is primarily demonstrated by the different dynamics of security relations. Their security spheres have been developing in very different ethnoconfessional, socioeconomic, and geopolitical conditions. This is a fairly straightforward explanation; in theory, however, we can supply a much simpler answer based on purely geopolitical factors.

Geographically, the three spaces are separated by vast distances which the corresponding countries cannot overcome because of their inadequate power projection and which does not allow us to look at them as a single, security-wise, region. Their political structures were formed in the absence of direct land contacts among them, while in the past the Black and Caspian seas were an obstacle rather than a connecting link, which decreased the intensity of contacts among the regions' political actors. For obvious reasons, this interfered with forming sustainable amity/enmity perception vec-

tors on a transregional scale. This conclusion, however, can be taken as correct if we disregard the external powers and their geopolitical activities in the regions.

In fact, in the past, the regions often remained, and for a long time, the objects of geopolitics rather than geopolitical actors, which means that the exogenous powers played an important role in shaping their security spheres, particularly in creating the perceptual vectors mentioned above. On the one hand, throughout history, the geopolitical activity of external actors has disunited the regions, while bringing them together, on the other. Indeed, Central Europe and the Central Caucasus and Central Asia developed in different power contexts. From the point of view of a common external power configuration, it is much easier to discuss the latter two within a single security system than to attach the first to it.

As essentially permanent objects of geopolitics, the regions belonged to different spheres of power rivalry. The Central Caucasus and Central Asia developed within the power context of the Russia-Turkey-Iran triad, which means that Christian Orthodoxy and Sunni and Shi'a Islam were the main ideological factors that largely contributed to forming the amity/enmity vectors in the regional societies. Central Europe, on the other hand, developed amid a somewhat different set of external powers: Russia-Turkey-the European powers (accordingly, the main ideological factors in this case were Orthodox Christianity, Sunni Islam, and Western Christianity).

The geographic proximity of Central Europe and, to a lesser extent, the Central Caucasus to the powers of Western civilization helped the two regions remain relatively open geopolitically. This, however, does not apply to Central Asia: until the 1990s, the set of external players remained narrow; the region was closed to the Western powers.

This explains why in Central Europe and the Central Caucasus regional security systems (including all their basic constituents—national states, material components of security interdependence, and sustainable amity/enmity perceptions between the regional countries and between them and the external powers) have been formed earlier than in Central Asia. The above suggests that early in the 20th century (when the Russian Empire fell apart), these two Central Eurasian regions began forming their security systems, while Central Asia joined in the process much later, early in the 1990s.

The assessment of Central Asia through the prism of the TRSC carries a certain complexity. Buzan and Wæver define this region "as a weak sub-complex whose internal dynamics are still forming..." [6, p.423] (Other authors have also tried to apply the theory to Central Asia, for example, see: [2; 3]). Obviously, the dynamics of security relations in the Central Asian RSC in comparison with the other two is not so acute. This is due to objective causes based on differences in the previously mentioned degree of geopolitical openness, and largely ethnoconfessional structure of the region.

The difference in these factors determined the different level of development of the regional and transregional relations, the intensity and severity of the clash and the coincidence of security interests of the states in the three PSM subcomplexes. The comparative proximity of Central Europe and the Central Caucasus to the main epicenters of European politics—the Black Sea and the Straits—has stimulated relatively greater geopolitical activity in these regions. Moreover, even in the periods of Russia's undivided dominance, the regions remained the most vulnerable and potentially unstable peripheral territory of the empire. Being adjacent to the traditionally strongest powers competing with Russia, they served as the main directions of these powers' expansion against Russia (Central Europe—Napoleonic France, Kaiser and Nazi Germany, the Central Caucasus—Ottoman Turkey).

All this can not be said about Central Asia. This region during the periods of Russian domination was one of the most stable. Major destabilization of the situation could be caused, as a rule, by active stimulation from outside, but this did not happen due to the same geopolitics: the region was adjacent to a relatively passive part of the political environment of the Russian state (Iran and China). Serious challenges to Russian hegemony within the region caused by large-scale insurrections were very insignificant and quickly suppressed by the imperial authorities.

The region's contiguity with the passive part of the political environment was combined with its relative confessional and ethnic homogeneity. In other words, confessional differences in Central Asia could not become a stable endogenous stimulator of negative dynamics, since the population of the region is predominantly Sunni Muslim. Approximately the same (of course, to a lesser extent) can be said about the ethnic component of this predominantly Turkic region.

The passivity of the political environment, on the other hand, did not stimulate the corresponding dynamics exogenously. For example, if we

turn to Central Europe, we can see that there is also sufficient ethnoconfessional homogeneity, but unlike Central Asia, this was supplemented by excessive activity of the political environment, which contributed to the formation of relatively clearer amity/enmity perceptions. In the Central Caucasus, these two stimulators coincided; on the one hand ethnoconfessional heterogeneity, on the other, an active political environment. These conditions, along with others, contributed to the relatively high level of conflict in the Central Caucasus, as evidenced, in particular, by the wave of armed disputes that swept through the region in the post-Soviet period.

Only considering the northern part of Central Asia, one can speak of serious ethnoconfessional specifics. This is the case in the north of Kazakhstan, where the Slavic Orthodox population, which is an impressive percentage of the population of the republic, resides. However, the geography of their location presupposes very insignificant opportunities for destabilizing relations between Kazakhstan and any other republic of the region. This population borders on the Russian territory, and under the worst scenario, it can cause aggravation of relations with Russia, or an internally stimulated exacerbation of the ethnopolitical situation in Kazakhstan itself, but in no way the latter's relations with its four southern neighbors.

Tajikistan, the only non-Turkic state in the region, but this exception, as practice shows, is not able to independently cause serious stimulation of the negative dynamics of security relations between the region's states. For most of the parameters, Tajikistan is among the weakest regional states. A bloody civil war in the very beginning of the independence of the republic led to the most serious consequences for its de facto sovereignty. Today, it is almost entirely in the Russian geopolitical orbit.

In fact, the Soviet Union by its very existence brought the security spheres of the three regions closer together. They belonged to one political system with one dominating ideology. Contacts and relations among the societies of these regions intensified and became even deeper within the single economic, cultural, and ideological space. For about 70 years, the strictly hierarchical administrative and management mechanism of the Soviet Union was consistently planting common values and shaped common historical memory for the entire population of the vast country. The forced amalgamation of societies within the Soviet Union succeeded, to a certain extent, in setting up a transregional security community; this demanded and was accompanied by changes in the previous security perceptions.

The amity/enmity and threats/vulnerability perceptions ascended from the regional to the macroregional level. This means that securitization was no longer applied to the regional neighbors and their activity, but to the political actors who did not belong to the “Soviet community” and their attitude to the Soviet Union as a “common motherland.” These ideas took root partly because the Soviet Union was constantly involved in geopolitical rivalry, first in Eurasia and, after World War II, at the global level, up to and including involvement in armed conflicts. This cannot but be accompanied by a high level of awareness of the threats and vulnerabilities created by active “hostile” external forces and internal “enemies.”

Disintegration of the Soviet Union undermined the security community that existed there, but autonomous development of the former imperial periphery could not bring about equally rapid devaluation of the perceptual axiological basis of what was called Soviet society. An upsurge in national awareness and attempts to speed up the process of nation-building in the NIS on the wave of the fairly rapid collapse of the Soviet system failed to transform, within a short historical period, the values and perceptions well embedded over many decades. This explains why restoration of autonomous security systems in the post-Soviet regions went on amid certain surviving components of the Soviet amalgamated community (In his conception K. W. Deutsch views the “amalgamated community” as an alliance of formerly independent states under the same governance achieved either through non-violent integration or as a result of the classical use of force [10, p.6]). It should be said that today the main component of this sort is the regional states’ certain bias toward the former metropolitan country. This is why Russia’s geopolitical influence is generated there not only by geographic proximity and power projection capability, but also by virtue of the preserved social and cultural ties.

There are Russians in all the NIS (there were about 25 million ethnic Russians left outside Russia when the Soviet Union disintegrated [15, p.118]), who are obviously very concerned about the relations between the countries they are living in and Russia. From time to time, the Kremlin openly exploited this factor to increase its influence in the corresponding NIS.

The Russian language has remained the language of communication across the post-Soviet space (with the exception of the Baltic republics). It dominates at almost all international forums (the CIS, CSTO, EEU, SCO,

and others). The Russian media dominate the information space of the former Soviet Union.

In the late 1990s, the Russian Federation began overcoming its military and economic weakness and has acquired much clearer landmarks. It is too early to say how much time it will take Russia to revive. One thing is clear: in the present conditions, no discussion of security systems in former Soviet regions is possible without taking into account the active Russian factor. Indeed, even in the early and mid-1990s Russia's weakness did not refute the fact that it was the only NIS that could project its influence onto all regions of the post-Soviet space.

The Neighboring Regional Systems

Despite some uncertainty among researchers about the boundaries of the post-Soviet regional system, the goals of our research suggest not only to outline its limits, but also to assess the specifics of its links with adjacent political spaces. The geography of the location of the region is indisputably one of the most important factors that historically determine the specifics of its internal and external political links.

"The Geographical Pivot of History" and "Heartland," which Halford Mackinder wrote in his famous work, may be, from the point of view of the contemporary observers, an excessive simplification of the understanding of Eurasia's political specifics. At the same time, as noted, the geography of the region, which we now characterize as post-Soviet space, played an important role in the formation of its security system.

The PSM overland borders on all regional systems of Eurasia, possessing a sea border (along the Chukchi and Bering seas) with the RSS in North America. Accordingly, the PSM border zone includes the regions composed by the most influential actors of the contemporary world (Table 2). As 25-odd years of functionality of the post-Soviet system shows, their activity quite significantly affects the security relations in the region.

CONCLUSION

Early in the 1990s, the hierarchically arranged Soviet system was replaced with a developing anarchic regional security system, a process that received its fullest interpretation in the Theory of the Regional Security

Complexes. It talks about the system which emerged in the post-Soviet space as “centered great power regional security complex,” the structure of which was formed (at the initial stage) by Russia and four subcomplexes (Latvia, Lithuania, and Estonia; Belarus, Moldova, and Ukraine; Azerbaijan, Armenia, and Georgia; and Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan).

PMS's further development revealed that not everything in the system of the post-Soviet space can be explained with the help of the TRSC. Today, when the security interests of the neighboring powers (Turkey, Iran, and China) are also involved in the PSM subcomplexes, when the EU expanded to include the states of the Baltic RSC, and in view of the mounting dependence of the security interests of the states of the Central Asian subcomplex on Afghanistan, it has become much harder to identify the exact borders of the PSM. This is largely due to PSM's unique geopolitical location. By land, it borders on all regional systems of Eurasia, possessing a sea border with RSS in North America. Hence, the PSM border zone includes the regions composed by the most influential powers of the contemporary world, the activity of which has a significant impact on security relations dynamics in the post-Soviet region, therefore, can not be ignored in assessing its current level of development.

BIBLIOGRAPHY

1. Amineh, Mehdi Parvizi, and Henk Houweling, 2005. Introduction: The Crisis in IR-Theory: Towards a Critical Geopolitics Approach. In: Central Eurasia in Global Politics: Conflict, Security and Development. Mehdi Parvizi Amineh, and Henk Houweling (Eds.). Leiden: Brill, pp.1-21.
2. Bobokulov, Inomjon, 2012. Central Asia as a Security Complex: Theory and Practice. Central Asia and the Caucasus. Volume 13, Issue 3, pp. 105-112.
3. Burnashev, Rustam, 2002. Regional Security in Central Asia: Military Aspects. In: Central Asia. A Gathering Storm?. Boris Rumer (Ed.). New York: M. E. Sharpe, Inc., pp.114-165.
4. Buzan, Barry, 1983. People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations. Hemel Hempstead: Harvester

- Wheatsheaf.
5. Buzan, Barry, 1991. *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. Second Edition.* Colorado: Lynne Rienner Publishers Boulder.
 6. Buzan, Barry, and Ole Wæver, 2003. *Regions and Powers.* Cambridge: Cambridge University Press.
 7. Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap De Wilde, 1998. *Security. A New Framework for Analysis.* London: Rienner Publishers Boulder.
 8. Coppieters, Bruno, 1996. *Conclusions: The Caucasus as a Security Complex.* In: *Contested Borders in the Caucasus.* Bruno Coppieters (Ed.). Brussels: Vubpress, pp.193-204.
 9. Cornell, Svante E., 2001. *Small Nations and Great Powers. A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus.* Surrey: Curzon Press.
 10. Deutsch, Karl W., et al., 1957. *Political Community and the North Atlantic Area.* Princeton: Princeton University Press.
 11. Fairbanks, Charles, C. Richard Nelson, S. Frederick Starr, and Kenneth Weisbrode, 2001. *Strategic Assessment of Central Eurasia.* Washington D.C.: The Atlantic Council of the United States, Central Asia-Caucasus Institute, Johns Hopkins University.
 12. Ismailov, Eldar, and Vladimer Papava, 2006. *The Central Caucasus: Essays on Geopolitical Economy.* Stockholm: CA&CC Press.
 13. Ismailov, Eldar, and Vladimer Papava, 2008. *The Central Caucasus: Problems of Geopolitical Economy.* New York: Nova Science Publishers Inc.
 14. Ismailov, Eldar. 2008. *Central Eurasia: Its Geopolitical Function in the 21 Century. Central Asia and the Caucasus.* №2(50), pp.7-29.
 15. King, Charles, and Neil J. Melvin, 1999/2000. *Diaspora Politics. Ethnic Linkages, Foreign Policy and Security in Eurasia.* International Security, Vol.24, №3, pp.108-138.
 16. Meyer, Karl, 2004. *The Dust of Empire: The Race for Supremacy in the Asian Heartland.* London: Abacus
 17. Papava, Vladimer. 2008. "Central Caucasasia" Instead of Central Eurasia. *Central Asia and the Caucasus.* №2(50), pp.30-42.

Table 2. The Geography and Specifics of PSM's Contact with other RSS's

Specifics of Contact Regional System	Direction	Borders	Length of Land Communication (km) / Bordering Sea Areas	Neighboring States
The European Union	West, North-West	Land	5803	Lithuania, Poland, Romania, Hungary, Slovakia, Finland, Estonia, Latvia, Norway *
		Sea	Baltic Sea	Germany, Poland, Finland, Estonia, Latvia, Lithuania, Sweden
			Black Sea	Bulgaria, Romania
Middle East	South, South-West	Land	2173	Iran, Turkey
		Sea	Black Sea	Turkey
			Caspian Sea	Iran
South Asia	South-East	Land	2305	Afghanistan
North-East Asia	East, South-East	Land	10527	China, Mongolia, North Korea
		Sea	Japan and Okhotsk Seas	Japan
North America	North-East	Sea	Chukchi and Bering seas	USA

* Norway is not officially part of the European Union, but it has essential elements of communication and coordination with the EU: NATO's common military-political mechanisms, the Schengen agreement, etc.

EMIN HAJINSKI

*Associate Professor PhD of history
Baku State University
hacinski@gmail.com*

THE INTERACTION OF THE LEGISLATIVE AND EXECUTIVE POWERS OF AZERBAIJAN AS A GUARANTEE OF SUCCESS IN FOREIGN POLICY

SUMMARY

The proposed article considers issues of interaction between the legislative and executive authorities of the Republic of Azerbaijan in solving foreign policy problems, in particular, ratification of international treaties and agreements concluded by the government, approval of candidates proposed by the government in positions that play an important role in relations with other states.

The article emphasizes a tradition has been established in the diplomatic practice of the Republic of Azerbaijan, the President affirms parliamentarians in the delegation with his initiative while making visits to various states. Meetings of deputies with foreign colleagues, discussing topical issues of world politics with them and inviting well-known politicians to Azerbaijan can prove very useful in lobbying the interests of our country.

Keywords: *The Republic of Azerbaijan, the institute of presidency, foreign policy, National Assembly, the Constitution of the Republic of Azerbaijan, parliamentary hearings.*

The interaction between the legislative and executive branches in foreign policy including war and peace matters, ratification of international treaties and agreements and approval of senior foreign policy candidates proposed by the government is one of the nation's top priorities.

American scholars - B. Cohen, W. Delinger, stated that the president assumes enormous responsibility while acting, without the express or implied approval of the US Congress (13, p.29)

Modern international relations give parliaments the right of active par-

ticipation in international affairs, thereby giving citizens the awareness that their representatives do fulfill their duties. Through elected parliamentarians of the sovereign nations have the opportunity to communicate with the representatives of other countries. The international activity of the parliament should be seen as a form of people's participation in international affairs. Unfortunately, international cooperation and the process of foreign policy decision making without the participation of parliamentarians ultimately took root in the daily activities of state institutions. The absence of such practices can damage national interests.

According to clause No. 95 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, the National Assembly (Parliament) has the right, based on the request from the President of the Republic of Azerbaijan, to consent to the declaration of war and the conclusion of peace. The President of Azerbaijan, as the Commander-in-Chief of the Armed Forces of the Republic of Azerbaijan, must obtain the consent of the Parliament. As for the procedure of concluding a peace treaty, in contrast to conventional interstate agreements, a prior approval of the National Assembly is needed (11, p.76)

The powers of the National Assembly in international issues include the right to approve the military doctrine of Azerbaijan, which is a form of parliament's active participation in foreign policy (5, p.451)

Diplomatic representations of the Republic of Azerbaijan in foreign countries and international organizations are established by the National Assembly on the basis of the President's presentation. The status of diplomatic missions is determined by the Vienna Convention on Diplomatic Relations in 1961. (6)

The involvement of the National Assembly in the issues of accrediting diplomatic representations of Azerbaijan abroad is based on the fact that they protect the interests of our state and its citizens. The duties of the ambassadors of Azerbaijan include not only advancing the interests of our state and establishing ties with foreign countries, but also, making statements on behalf of the Republic of Azerbaijan as a sovereign state whenever is needed.

The procedure of opening diplomatic representations of a foreign state in Azerbaijan does not require the consent of the legislative body. The issue of opening embassies in Azerbaijan is treated in accordance international law and comply with the norms and practices of diplomatic relations.

The National Assembly, exercising its oversight functions on specific

foreign policy issues, strictly follows the principles of the Constitution of the Republic of Azerbaijan. The National Assembly participation in foreign policy comes in different shapes and forms – parliamentary hearings and debates, visits of parliamentary delegations to foreign countries.

One of the traditions established in modern diplomatic practice is for the head of state to include parliament members in state delegation while visiting foreign nations. Meetings of the parliament members with foreign colleagues, discussions of the topical issues of world politics, meetings with the foreign and the invitation of well-known politicians and public figures to Azerbaijan can prove very useful in lobbying the interests of our country.

The interaction between the executive and legislative powers strengthens the role of the parliament in the implementation of foreign policy, as its involvement in foreign policy brings the state authority both on the international arena and within the country. The participation of parliamentarians in international affairs strengthens their status and in society and contributes to a successful conduct of foreign policy. Whenever the National Assembly supports the President's initiatives, it shows to the world that the President acts on the basis of a broad support among the voters in his country.

In Western Europe and the United States parliamentary hearings are actively used to discuss the various aspects of foreign policy including most intricate issues of international politics. The presence of cabinet members at the hearings makes possible to assess the effectiveness and relevance of discuss of the foreign policy issues in these countries. Usually, following those hearings recommendations and statements are prepared and issued. Depending on the order of importance of discussed decisions are made whether to apply sanctions or not (12, p.122).

The National Assembly does not practice holding regular hearings dedicated to the discussion of the general directions of the government's foreign policy. They are held on every occasion there is a need to discuss a specific situation. Such hearings might come as a reaction to the actions of other states.

For example, the session of the National Assembly was held on October 20, 2017 in Baku, when parliamentarians were forced to react to the biased and prejudiced discussion in the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) on the issue of human rights in Azerbaijan and

resolutions, adopted against Azerbaijan. Azerbaijani parliamentarians questioned the expediency of Azerbaijan membership in the Council of Europe (7)

Depending on the importance of the issue, parliamentary hearings can also be held in order to preempt certain actions by the government, both domestic and foreign. Parliamentarians, acting as representatives of the people, at such hearings demonstrate how the people might react to the government's actions.

One could point to hearings held on April 3-4, 2012 in the Parliament of the Republic of Azerbaijan on ways of resolving the Karabakh conflict proposed by the OSCE Minsk Group. Moreover, the President of Azerbaijan, Ilham Aliyev addressed the issue of the of the Karabakh conflict settlement at that session (4) which again confirms the effectiveness of interaction between the legislative and executive authorities of Azerbaijan in foreign policy issues.

The hearings in the National Assembly demonstrated to the Council of Europe and the European Union, as well as to Western countries the unacceptability of the ways of the conflict's resolution proposed by the OSCE Minsk Group and revealed the attitudes of the society regarding the impossibility of concessions. As American scientists George Edward and Den Wood have correctly noted, the hearings are an excellent indicator of what the parliament takes seriously (14, p.10)

The traditional means of parliamentary control, used in world practice, are parliamentary inquiries and questions. But these forms of parliamentary activity in the field of foreign policy are rather related to the "means of information" (10, p. 177)

The participation of Parliament in foreign policy has been associated with a marked increase in the cost of foreign policy programs in recent years. Therefore, the budget of foreign affairs agencies is also taken into consideration when the annual state budget is discussed. The discussion and adoption of the budget refers more to indirect means of parliamentary control over the country's foreign policy. The discussion on foreign affairs agencies' budget can serve as a basis for discussions of foreign policy issues. In addition to the foreign policy discussions during the adoption of the budget, the attention of parliamentarians and the public can also be drawn to the situation in the foreign policy agencies and institutions.

One of the main functions of the Parliament is the creation of its special

bodies - parliamentary committees/commissions (1, p.64). Being a basis for necessary foreign policy activities, the National Assembly Commission on International Relations and Inter-Parliamentary Relations plays an important role in the foreign policy activities of the Parliament.

The clause No.18 of the Republic of Azerbaijan's Law "On Permanent Commissions of the National Assembly", describing the purview of the permanent commission on international relations and inter-parliamentary relations, states that the commission plays a leading role in the process of drafting of foreign policy related laws and bills as well as implementation of the foreign policy of the Republic of Azerbaijan. This commission submits its conclusions on the bills pertaining to the rules of approval, implementation and repeal of international and interstate agreements, repatriation, the status of aliens and stateless persons and other foreign policy issues (8) The commission's powers include:

- Deliberations on the establishment of diplomatic missions of the Republic of Azerbaijan in foreign countries and international organizations;
- Adoption and denunciation of interstate and international agreements;
- Submitting the proposals to the National Assembly of the Republic of Azerbaijan on the development of inter-parliamentary ties;
- Supporting and maintaining relations with Azerbaijani citizens abroad and organizations operating in foreign countries.

Acting on the instructions of the National Assembly of the Republic of Azerbaijan, the commission also issues opinions on the compliance of laws and bills of Azerbaijan with international agreements signed by the Republic of Azerbaijan (2, p.34)

Inter-parliamentary organizations are one of the means of cooperation that provide ample opportunities for defending the interests of Azerbaijan and promote real involvement of the country in international processes. National Assembly of the Republic of Azerbaijan has been actively cooperating with inter-parliamentary organizations since 1992, and at the same time initiating the establishment of new inter-parliamentary institutions including the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, the Parliamentary Union of the Organization of the Islamic Conference, the Parliamentary Assembly of the Black Sea Economic Cooperation.

The skills and professionalism of parliamentarians are the decisive factors in the activities of such inter-parliamentary institutions. For example,

the Azerbaijani parliamentarians, with respect to the Karabakh issue constantly find themselves in difficult situations in the course of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe sessions, at the meetings and conferences organized by other inter-parliamentary organizations. The PACE's position, which often follows the policy of double standards, requires from Azerbaijani parliamentarians not only high professional training and knowledge, but also certain diplomatic skills.

Another principle, taken into consideration by the legislative power in forming the membership of the commission, is the representation of various political groups in it. Such attitude to the issues of the state's foreign policy on the part of the leading party can serve as a policy of rapprochement between governmental and opposition political forces, but also follow the general pursuit of the country's objectives in international affairs. This principle is being followed in Azerbaijan - representatives of all political parties are always present in the National Assembly's Commission on Foreign Relations and Inter-Parliamentary Relations.

The work of the commission on international relations and inter-parliamentary relations is led by the chairman and the deputy chairman of the commission elected among its members who determine commission agenda. The main areas of work of the commission are preparatory work in the field of legislation and the study of international treaties and agreements for their subsequent recommendation for consideration at the meetings of the National Assembly.

The Commission on Foreign Relations and Inter-Parliamentary Relations at various times examined foreign policy bills including: "Consular Statute of the Republic of Azerbaijan" (1994), "On the procedure for concluding, implementing and denouncing international treaties of the Republic of Azerbaijan" (1995), "On legal status of foreigners and stateless persons" (1996), "On Combating Terrorism" (1999), "On the Diplomatic Service" (2000) (3. P.17), "On granting the Republic of Azerbaijan the status of a partner in the dialogue of the Shanghai Organization of cooperation" (2017), "On approval of the Joint Declaration on Strategic Partnership between the Republic of Azerbaijan and the Czech Republic" (2017) (9).

At present, the executive power practices joint work in foreign policy issues with the Commission on International Relations and Inter-parliamentary Relations and the Commission of the National Assembly on security and defense issues. Establishing systematic cooperation between two

commissions is the key to success on the path of the main foreign policy course of Azerbaijan's executive branch. In the context of close intertwining of internal and external aspects of politics, the commission on international relations and inter-parliamentary relations carries out joint work with other commissions of the National Assembly, since very often the issues they solve are directly related to certain aspects of Azerbaijan's foreign policy.

We attempted to consider only few aspects of the mutual activities of the executive and legislative branches of the Republic of Azerbaijan in the foreign policy area in this paper. Recognizing of fundamental importance of the legal framework for the participation of the legislature in the foreign policy mechanism, it must be borne in mind that, the opportunities for using existing legal means are largely conditioned by political factors.

The National Assembly, as an independent element of the Azerbaijani foreign policy mechanism, has the right to express its position on topical issues of foreign policy, and in this respect, is not limited by the actions of the executive authority in the Republic of Azerbaijan. Azerbaijani parliamentarians can expand their capacity to contribute even more to the development and implementation of the country's foreign policy course.

At the same time, foreign policy in Azerbaijan is the prerogative of the President, but it can bear fruits only as a result of joint efforts of the executive and legislative powers.

REFERENCES

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (dəyişikliklərlə). Bakı: Qanunfuluq, 2002, 64 s.
2. "Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin daimi komissiyaları haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu. (10.07.1998, №521-IQ) Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu. Bakı: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin nəşri, 1998, №9. c.34
3. Heydar Aliyev və Azərbaycan Parlamenti. Bakı: Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin nəşri, 2003, s.17
4. Алиев И. принимает участие в заседании Милли Меджлиса Азербайджанской Республики пятого созыва ru.president.az/articles/16862 24 ноября 2015 г
5. Алиев Ш. Научно-практический комментарий к Конституции

- Азербайджанской Республики. Баку: Юридическая литература, 2000, с.451
6. Венская конвенция о дипломатических сношениях 18 апреля 1961 года. Конвенции и Соглашения www.un.org/ru/documents/declconv/conventions/dip_rel.shtml
 7. «Для Совета Европы потеря Азербайджана равносильна потере всего Южного Кавказа. www.1news.az/./dlya-soveta-evropy-poterya-azerbaydzhana-ravnosil-na-potere-vse...
 8. Законодательство Азербайджанской legalacts.az/ru/document/1917/53227 Закон Азербайджанской Республики. О постоянных комиссиях Милли Меджлиса Азербайджанской Республики №521-IQ, 10 июля 1998 г
 9. Законы Азербайджанской Республики в хронологическом порядке new.zakon.az/site/index/?item=1483961462&parent=0923653338&curtree...
 10. Конституционно-правовой механизм осуществления внешней политики государств. М: Международные отношения, 1986, с.177
 11. Конституция Азербайджанской республики – на русском языке. Баку «Qanun», 2016, 76 с.
 12. Чурин К. С. Зарубежный опыт осуществления парламентского контроля // Новый юридический вестник. М, 2017. №1. С. 121-123
 13. Benedict Cohen, Walter Dellinger. Separation of power and foreign policy.// The Federalist Society. Law and Public Policy Studies, 1999, November, p.29.
 14. George C. Edwards, B. Dan Wood. Who influences whom? The president, Congress and the media.//American Political Science Review, 1999, June, p.7-14.

AKIF MARIFLI

*Ph.D. in History, The Dissertator doctor of sciences of
The Academy of Public Administration under the President of the
Republic of Azerbaijan
akif.marifli@gmail.com*

CHALLENGES IN COMBATING CYBERTERRORISM AND CYBERCRIMES AT THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LEVELS

SUMMARY

The article highlights the issues of combating cyberterrorism and cybercrimes. It is brought to the attention that cyberterrorism is one of the imminent problems of the modern world. Moreover, it can be justly noted that cyber crimes have emerged alongside the rapid spread of the use of computers and the Internet. In addition, by analyzing the main forms of technological warfare, an argument that they represent one joint cyberwar has been proposed.

It is known that many countries consider the information warfare as an effective tool of foreign policy. The relevance of the article is determined by the fact that information warfare has reached the global level, and thus, the author particularly elaborated its ultimate role in triggering the cyberterrorism. Along with that, the author discusses the essence of the "email bomb" and the fact that it has been turned into a problem of the century. The article examines the experience of the international organizations and countries in the field of combating cyberterrorism. The comparative analysis of the relevant contrasting and similar practices of those countries and organizations was conducted.

The poignant assumptions of Western scholars were mentioned and the essence of the matter was analyzed. In general, an explanation of the differences in the studies was suggested.

In its deliberations on cyberterrorism representing one of the most dangerous threats to the world, the article refers to the arguments of the local and foreign experts.

In summary, the experience of Azerbaijan in this field as well as spe-

cific articles of the legislation referring to cyber security were stated.

Keywords: *cyber, terror, fighting, crisis, attack, security, computer.*

In the field of information economy development, there are many new concepts; one of the most dangerous is the concept of “cyberterrorism”. The word “cyber” (“kubernesis”) means “to rule”, “to judge”. The term “cybernetics” was used by the American mathematician Nibert Wiener, and then it continued in the field of information technology (6, pp. 79-80). Approaches to cyberterrorism are almost identical both in the West and in the world. Cyber terrorism is a politically-motivated attack by any or all of the secret agents against the civilian population as the main line of ground-breaking of the national balance through the use of electronic means, computer programs or other electronic forms of communication. Cyber terrorism aims to form public scrutiny by using advanced technology and information in keeping with means (10).

The prohibition of cyber-terrorism has not been specifically reflected in any international constitution and is therefore of particular importance. In this case, it has an impact on relevant legislation in the area of international law (13, p. 155). Beyond any doubts, the most important source of power of the twenty-first century is information. Who has information, also owns power. With the power of information, developments in the technological field have a positive effect on our lives. Internet, computers, satellites, mobile phones ... These are simply some of the technological products that enter our daily lives. Using the power of information, the same tools are transformed into a weapon, and come out as cyberwars or cyber terror concepts (7, p.360).

In the late 1980s, Berry Collin, Senior Research Fellow at the American Institute for Security and Intelligence, used the term "cybernetic terrorism" for the first time in describing the virtual spatial terrorist activity (24). At that time, this term did not have practical significance and was used only for predicting the future. Berry Collins himself noted that it is really possible to speak about cyber-terrorism in the first decade of the twenty-first century. However, in relation to the real situation, the special agent of the Federal Bureau of Investigation, Mark Pollit, mentioned the definition of cyber terrorism in 1996 (33). Thus, the development of information and communication technologies in modern times has led to the formation and increasing of cybercrime.

At Paris Convention held in 1983, the European Economic Commission (EEC) has set up computer crimes in the form of "any behavior that is subject to automatic processing or transmitting information in a system that is contrary to law, morality or non-discrimination". In this context, computer systems and networks, known as "Cyber Crime" or "Virtual Crime", are referred to as "Cyber Crime" in International Law (20). Cyber crimes have occurred in parallel with the spread of computer and Internet use, and there is still no common decision on its definition and structure. The European Union has categorized cybercrime in four headlines in its draft of Strasbourg No 24, dated as of 21st of November, 2000:

1. The offenses relating to the safety, integrity and utilization of information and information systems,
2. Crimes in the field of information,
3. Offenses related to content,
4. Crimes related to spiritual wealth and related rights

This classification aims to obviate the infringement of the information systems of the European Union with regard to infringement, interference with communication, infringement of information and system integrity, fraud in information documents, offenses relating to child pornography, offenses committed against moral property and related rights (12, p. 1-22). Due to the nature of the Internet and the technical nature of the Internet, legal arrangements for electronic media are not strong enough compared to the speed of technological advancement. In this regard, countries have taken different measures to address these problems. In the United States, the Commission on Critical Infrastructure Protection (PCCIP) was established in July 1996 with the support of President Bill Clinton (36). The national team as the part of this Commission has identified a number of traps in the direction of prosecution and crime prevention on the Internet. In addition, in February 1998, the National Infrastructure Protection Center - National Infrastructure Protection Center (NPIC) (34) was established under the Federal Bureau of Investigation (FBI) in order to combat cybercrime in the United States. Launched in 1996 as a pilot project, NPIC has made significant progress in protecting the information system in public and private sectors (39). In addition, the Federal Bureau of Investigation has also created a second center, called the National Computer Crimes Squad (NCCS) (28; 29), which, in its turn, uses the Internet to detect cybercrime when it comes to computer security breaches, online imitation, ille-

gal disclosure of intimate visuals, and theft (25).

Outside of these, organizations like the American Information Technology Association - Information Technology Association of America, Central Intelligence Information Security Center - CIA Information Warfare Center (32) are among other organizations established to combat cyber-crime in the United States (5, p.57-66).

Italy has formed a body within the Italian General Directorate of Security on March 30, 1998 to combat cybercrimes (15, p.36). In France, state-run special units have been set up: the Office of the Central Information Systems Security established by the Secretary-General of the Defense and National Security, the Secretariat, Général de la Défense et de Sécurité Nationale (SGDSN), which is attached to the Prime Minister. (DCSSI) (23) is working in this direction. Switzerland has two federal laws on cyber terrorism and the fight against technological crime, the Federal Penal Code (14, p. 15) and the Unfair Competition Act (30; 37). The Federal Penal Code envisages the punishment of offenses such as technological information, information stealing, and infringement of information illegally. The Unfair Competition Act covers computer penalties for commercial purposes.

In 1997, the Bureau of Information Crimes under the Security Headquarters, and then the Computer Crime and Information Security Council in 1998, was set up to monitor the virtual environment in Turkey. The Council was established to conduct research in the field of ensuring proper security and to eliminate legal gaps. The Bureau of Information Crimes has been renamed into the Internet and Information Crimes Department in 2001 and has expanded its research area as well as began to provide services to deal with information crimes (20).

Riptech, a network security company of Symantec, an American technology company, said in its Internet Security Threat report in July 2002 that Internet attacks increased by 64 percent. Cyber attacks have been mostly in the United States. The report notes that mainly 80 percent of attacks come from 10 countries: USA, Germany, South Korea, China, France, Canada, Italy, Taiwan, Great Britain and Japan. The most hacker country was Israel. Cyber attacks are likely to come from countries that support terrorism, and it is likely that other countries will also arrive (38, p.43; 27). Some of the cyber-attack examples in the world indicate that a Dutch group of young men entering the Pentagon during the Gulf War,

changes sensitive information about US combat operations (8, pp.1-14).

The first outer attack took place in 2007 in Estonia. This is the case of stopping the group's Internet access against the replacement of the Tallinn Bronze Statue monument built in memory of the Red Army. After the attack, many NATO and EU delegates were sent to Estonia for research. A similar event took place in Germany in August 2007. Virtual database of strategic organizations in Germany has been digitized, copies of many documents have been duplicated. Another case of cyberterrorism, which took place on the Ministry's website in England in April 2009, drew the attention of the international community. A similar event occurred in Germany in August 2007. Another incident occurred at the French Defense Ministry in February of the same year. As a result of a cyber attack, many aircraft were unable to fly through the Villacoublay Airport due to a computer virus (9, p.39-45).

In Turkey, terrorist organizations are closely watching computer and internet technology, using pre-posting, propaganda, educational CDs and notifications for use primarily in propaganda and training purposes. There is also information that they could use virtual media to attack the operating and information centers, ministries, PTT-Telecom, Security Headquarters and Turkish Armed Forces, as well as to cause these systems to fail. According to security sources, the number of malicious websites operating against Turkey is around 8,000. Of these, 150 are active, and the average daily number of visitors is 500-1,000 people. These sites, generally called "com" or "org", are administered through America, Germany, the Netherlands, and other Western European countries. "Kartepe Criteria" was prepared in the framework of the work done at the end of the "Second Internet Content Regulatory Workshop" held in Kocayeli - Kartepe on April 20-22, 2010 in Turkey (19; 22). At present, more than 7,000 websites are linked to the Law No. 5651, "Organization of Internet Literature and Combating These Crimes", known as "Kartepe Criteria".

Such attacks have an impact on the existence of a computer system. Thus, by sending e-mails to many people or public e-mail addresses by e-mail, "electronic bombs" result in the failure of the operating system on several computers, which in turn, leads to the destruction of electronic confidential documents. The hacker who enters into the computer system with a direct virtual attack, can delete or erase the recordings on the computer and change it to the format he wants. For example, Portuguese Hackers

Against Indonesian Tyranny (PHAIT), the Portuguese hacker group, has overthrown the Indonesian government and its commercial websites to protest against East Timor. Since 1997, this group has hacked 20 government, 14 commercial, 1 academic and 9 small government websites. Their campaign against the Indonesian government is still under way (11, pp.33-35). According to the paper, cyber terrorism is used to intimidate and suppress a society against individuals and goods in computer or computer systems to achieve a certain political and social purpose (16, p.223-238). Terrorist organizations carry out propaganda and education, communication, data collection and virtual attack activities on the Internet. Shortly, these are terrorist operations committed in the Internet space. The main difference that separates cyber terrorism from other Internet-related crimes is that the victim of the crime is a state or suffers a political cause (40).

Cyber war differs from other wars to structure, different strategies, and, most importantly, its arena. It is a known fact that a state declaring cyber warfare (of course, it can be also actor) can achieve that in a short period of time. It simply uses this information in a thought-provoking manner to reach the intended goal.

Information War - Today, any country in the world needs an effective system of psychological-information warfare operations. It is no secret that today many countries recognize the information war as an effective tool of foreign policy. The Information-psychological war allows for a variety of processes to have an intensive impact on all levels of government and society in any country or region. The main target of new wars is the information infrastructure and psyche of the enemy (even the term "human network" came into existence).

Since October 1998, the US Department of Defense has introduced the concept of "information operation" along with the "information war". The main reason for this is to distinguish these two concepts. Thus, the concept of information processing is to compromise the functioning of the information systems of the enemy, to collect, store, process information, and to protect the information and information systems. The concept of information warfare has a complex impact on the state and military control system of the host country (the total of information operations), which will lead to the adoption of fertile decisions by the parties in peacetime and the full collapse of the enemy's control infrastructure during the conflict. There is such a joke in the Pentagon: "Information warfare is computer security

plus money” (18).

Human-type information wars include the opponent's certain peace model, which provides the type of behavior that is desirable, and attacks on information structures and research processes. The main forms of the technical warfare include the use of radio-electronic warfare, electronic intelligence and directives, precise air strikes, psychotropic warfare, fight against hackers, and cyber-warfare. The main issue in this area is that information war is never accidental or alone. Such wars are a coordinated activity on the use of the information as a weapon in the real battlefield, or in economic, political, as well as in social spheres. In this war, the opponents are interfering with the command and control of each other's military facilities and systems, and military networks are routinely brought out of operation. In the modern world, the methods and weapons of war change according to scientific and technical development. Due to this precise reason, no one in the information war is a soldier, but everybody is a warrior.

It is important to note that a number of important measures should be taken to organize cyber terrorism protection. One of them is the creation of the Cyber Army. What is the Cyber Army?

It is the army created by information security experts who can protect cyber threats against cyber threats and, if required, cyber attacks. All the soldiers who are members of the cyber army, have to know very well the methods of attack and defense.

There are two kinds of cyber army:

State-run official sections and voluntary, but informal sections.

Let's take into account that Azerbaijan is located in electronic space, where active cyber attacks are taking place. However, to what extent our country is resistant to a cyber-attack? Taking into account the National Security Concept 2007 of the Republic of Azerbaijan, one can see that the significance, importance and strategic importance of cybersecurity in the article on information security were not taken into account. That's what accounts for this matter that our country is exposed to hacker attacks periodically from various addresses. Our country is located in the Russia-Iran-Armenia cyber triangle, and it is strongly organized to provide information security, including cyber-defense. No need to mention that the 3rd World War will be a cyber war. Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu's key cyber security expert, Isaac Ben, notes: “Cyber war has a great power and if you want to strike a country, make cyber attacks against its water and

energy sources. Cyber technologies are capable of causing destruction without a single shot”.

One of the NATO officials, R. Hegers, writes: “The first bullet of a large-scale war that can take place in the near future, will be made throughout the Internet”.

Gordon Brown, Former British Prime Minister said “Modern domination is a prerequisite for dominant states not only for the seas, but also for the Internet”.

The military technologies adherence to the Internet is rapidly increasing; modern weapons, reporting hostile sites complexes and confidential messaging systems are controlled by the Internet (17).

One of the most important issues of protecting countries from cyberterrorism and other cyber threats is the training of cyber-spies. Cyber spies are part of the Cyber Army. The name’s given to those who know and specialize in all aspects of information security, with at least 3 years of special training. The tasks of cyberspies are to leak information using information systems (21).

To understand cyber wars and terrorist activities, it is important to understand their components. The components of the cyber warfare are: physical and public components, hackers, “volunteer zombie” armies, government and military organizations, intelligence services, attack and defense programs, Nmap, Metasploit, Nessus, Snort, Packet Filter, purpose and method, internet access stop, data leak, download agent app (31; 35).

The significant expansion of the country’s information infrastructure in recent years, thanks to investments in e-government, e-education, e-health, e-commerce, and other areas, can be considered as an increase in the number of potential targets of cybercrime. The attacks on the information infrastructure are mainly carried out through deliberate destruction, wiping, derating, replacement, blocking, falsification or seizure of computer systems or data which are also subject to the Convention on Cybercrime as well as the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan (2, p.56-58). It is worth mentioning that the Republic of Azerbaijan joined the Convention on Cybercrime on September 30, 2009 (3) and since that time, significant reforms have been carried out in the Republic on combating Cybercrime. In addition to the criminal law to effectively combat cybercrime, the need for the development of criminal procedural legal mechanisms and relevant characterization (research) techniques is also reflected

in an explanatory report to the Convention on Cybercrime.

The crimes in the field of computer information in the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan include:

1. Illegal access to computer information (Article 271);
2. Creating, disposing or disseminating malicious programs for electronic computers (Article 272);
3. Infringement of the rules for the use of electronic computers (EHM), exposure system or their networks (Article 273) (1, s.167-168).

Finally, it may be said that cybercrime and the prevention of terrorist activity are extremely necessary. Thus, cybercrime can stop the work of government agencies seriously dependent on information technologies. At the same time, cyber terrorism can lead to massive public problems. Given all this, it is necessary to strengthen the fight against cyber terrorism at national and international levels.

LITERATURE

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı 2017, 868 s., s.167-168.
2. Balacanov E. Kibercinayətlərlə mübarizə: çətinliklər və imkanlar. // İnformasiya təhlükəsizliyinin multidissiplinar problemləri üzrə II respublika elmi-praktiki konfransı, 14 may 2015-ci il. s.56-58.
3. “Kibercinayətkarlıq haqqında” konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 30 sentyabr 2009-cu il.
4. Atıcı, B., Gümüş, Ç., “Sanal Ortamda Gerçek Tehditler: Siber Terör”. // Polis Dergisi, Yıl:9, Sayı:37, 2003. s. 56-68.
5. Bünyamin A., ve Gümüş Ç., “Sanal Ortamda Gerçek Tehditler: Siber Terör.” Polis Dergisi, yıl 9, sayı 37 (Ekim-Kasım-Aralık 2003), s. 57-66.
6. Çolak, H. Siber Terör, Yargılama Usulü ve Önleyici Tedbirler. // Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, 2011 Ocak-Şubat, s. 62-142. s.79-80.
7. Çora N. Uluslararası terörizm ve failleri. İstanbul, TDY 2008, 400 s. s. 360.
8. Kara O., Aydın Ü., Oğuz A. Ağ ekonomisinin karanlık yüzü: Siber terör. // 5. Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi, İzmit, 03/11/2006. s. 1-14.

9. Özcan M. “Yeni Milenyumda Yeni Tehdit: Siber Terör”, Türk Harb-İş Dergisi, Sayı:210, Ekim 2004, s.39-45.
10. Cybercrimes: Infrastructure Threats from Cyberterrorists, Cyberspace Lawyer, 4 No 2 Cyberspace Law 23.
11. Furnell, S. M., Warren, M. J., Computer hacking and cyber terrorism: The real threats in the new millennium? Computers and Security, 1999., vol. 18, no. 1, pp. 28-35. p. 33-35.
12. Jarrett H. M., Bailie M.W., Prosecuting Computer Crimes. Published by Office of Legal Education Executive Office for United States Attorneys. Washington DC 2010. 203 pp., p.1, 9, 17-22.
13. National Cyber Security Framework Manual. (Ed.) Klimburg A. // The NATO Science for Peace and Security Programme.NATO CCD COE Publication, Tallinn 2012. 253 pp., p.156.
14. National strategy for Switzerland’s protection against cyber risks.Eidgenössisches Departement für Verteidigung, Bevölkerungsschutz and Sport VBS. 19 June 2012. .42 pp. p.15.
15. Ruggieri F. Comments on the Italian ‘Code for the Digital Administration’. // Digital Evidence and Electronic Signature Law Review, Vol 5. Pario Communications Limited, 2008. 29-40 pp. p. 36.
16. Stohl, M. Cyber terrorism: a clear and present danger, the sum of all fears, breaking point or patriot games? // Crime, Law and Social Change. An Interdisciplinary Journal, December 2006, Volume 46, Issue 4, pp. 223–238.

Internet materials

17. Həsənov F. Azərbaycanca kiber-ordu yaradılmalıdır. / http://az.azvision.az/Azerbaycanda_kiber-ordu_yaradilmaldir_%E2%80%9375453-xeber.html#.V8kygfzM_GU.facebook
18. İnformasiya müharibəsi: “Heç kim əsgər deyil, lakin hamı döyüş iştirakçısıdır”.
<http://rabitadunyasi.info.az/News/?newsID=779&lang=az>
19. Kartepe Kriterleri. / <http://bt-stk.org.tr/kartepe.html>
20. Keçeci O. Siber Suçlar ve Terörizm. / http://www.academia.edu/2333087/Siber_Su%C3%A7lar_ve_Ter%C3%B6rizm
21. Ozan U. Siber Tehditler ve Savunma Yöntemleri Osmangazi Üniver-

- sitesi Eskişehir 2011, 30s. s 25. / <http://docplayer.biz.tr/711855-Siber-tehditler-ve-savunma-yontemleri-ozan-ucar-certified-ethical-hacker-ozan-ucar-bga-com-tr.htm>
22. Uçkan Ö. “Kartepe Kriterleri”/
<http://www.bthaber.com/yazarlar/%E2%80%9Ckartepe-kriterleri%E2%80%9D/1/1094>
23. Central Information Systems Security Division. /
<http://www.ssi.gouv.fr/archive/en/dcssi/index.html>
24. Collin B.C. The Future of Cyber Terrorism: Where the Physical and Virtual Worlds Converge // 11th Annual International Symposium on Criminal Justice Issues. Institute for Security and Intelligence /
<http://www.crime-research.org/library/Cyberter.htm>
25. Computer Crimes Squad. Dallas Police Department / <http://www.dallaspolice.net/divisions/Pages/Computer-Crime-Squad.aspx>
26. Cyberterrorism. / <http://searchsecurity.techtarget.com/definition/cyberterrorism>
27. Cyber attacks on the rise, says security firm. /
<http://www.smh.com.au/articles/2002/07/09/1025667131627.html>
28. F.B.I. National Computer Crime Squad /
<http://www.sabronet.com/contacts/fbi.html>
29. Federal Bureau of Investigation National Computer Crime Squad /
<http://www.tscm.com/compcrim.html>
30. Federal Law of December 19, 1986 on Unfair Competition. /
<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=660>
31. Hackers Tools. Secure Communication Networks integrated privacy and network security solutions to protect and accelerate business. // Falken Secure Networks 2008./ <http://falkensecurenetworks.com/securityThreats4.html>
32. <http://informationwarfarecenter.com/>
<https://www.ipredator.co/cyber-terrorism/>
33. Krasavin S. What is Cyber-terrorism? Computer Crime Research Center (CCRC). / <http://www.crime-research.org/library/Cyberterrorism.htm>
34. National Infrastructure Protection Center (NIPC). / <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3405300334.html>
35. Nicola U. Carlo Tools for penetration tests 2. HT FHNW With extracts from documents of Google; Wireshark; nmap; Nessus, metasploit /

- <http://web.fhnw.ch/plattformen/ns/vorlesungsunterlagen-1/network-analysis-tools/network-tools-2>
36. Report to the President's Commission on Critical Infrastructure Protection. / <http://resources.sei.cmu.edu/library/asset-view.cfm?assetid=12731>;
 37. Revision of the Swiss Unfair Competition Act (UCA) (Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (UWG)). / http://www.ssplaw.ch/site/assets/files/2312/sspnewsletter_revision_of_the_swiss_unfair_competition_act.pdf
 38. Riptech Internet Security Threat Report Attack Trends for Q1 and Q2 2002. Volume II July 2002. p.43. Symantec. / http://eval.symantec.com/mktginfo/enterprise/white_papers/ent-whitepaper_symantec_internet_security_threat_report_ii.pdf;
 39. The FBI and the National Infrastructure Protection Center Publicly Introduce the National InfraGard Program. Washington, D.C. January 06, 2001. FBI National Press Office. (202) 324-3691. / <https://archives.fbi.gov/archives/news/pressrel/press-releases/the-fbi-and-the-national-infrastructure-protection-center-publically-introduce-the-national-infragard-program>
 40. Weimann G. Cyberterrorism. How Real Is the Threat? // United States Institute of Peace. Washington, December 2004, Special Report 119. / <https://www.usip.org/sites/default/files/sr119.pdf>

SAMIRA BILALOVA*PhD student of the Department of International Relations
samirabilal@mail.ru*

THE IMPACT OF THE CONFLICTS IN GEORGIA ON GEOPOLITICAL SITUATION OF THE REGION

SUMMARY

This article examines the influence of the factors of ethno-political conflicts in Georgia towards the regional situation. The main actors, capable of influencing the development of ethno-political conflicts in Georgia, are also analyzed. It was revealed and justified that the armed conflict in South Ossetia in August 2008 contributed to a change in the correlation of forces and the format of interstate relations in the region. The author comes to the conclusion that the further development of the processes around Georgia directly depends on external forces, primarily Russia, and the internal factors are still in the background.

Keywords: *South Caucasus, Georgia, conflicts, geopolitics, settlement*

Formation of a foreign policy that meets the national interests with the consideration of the balance of forces in the region is especially important for the young states of the South Caucasus that have formed in the post-Soviet space. The strategic choice of the states of the South Caucasus, including Georgia, depends on the influence of many factors. Ethno-political conflicts in the territory of this country are one of the defining choices. Problems in the settlement of domestic ethno-political conflicts lead, as the world experience of a number of states show, to the impossibility of clearly consolidating and protecting national interests. In the countries of the South Caucasus, this feature is manifested in the difficulty of carrying out an independent domestic and foreign policy, the need to focus on large regional and extra-regional states.

The experience of Georgia's independent existence has shown that ethno-political conflicts can lead to the loss of a significant part of the national sovereignty of states. This is due to the fact that the prospects for resolving ethno-political conflicts in Georgia are rather problematic. We agree with

the Russian researcher S. V. Kortunov who believes that the outcome of this type of conflict "depends on the strength or looseness of the existing national identities, their uncompromising and rigid, non-receptive to the new or, conversely, their flexibility, adaptive change, loss of cultural identification nuclei " [3, p. 10]. In our opinion, joint efforts of the state and the society, with the reliance on rich traditions, direction towards democratic development values contribute to the country's domestic and foreign policy, based on conscious and clearly formulated national interests.

It should be noted that for Georgia, as for other countries of the South Caucasus, the definition of the national development strategy is related to the processes of globalization taking place in the world. At the state level, they inevitably face significant obstacles for their development. In this regard, it is necessary to clearly define the goals of national development, around which the national consensus necessary for the sustainable and dynamic development of the country and the region as a whole should gradually evolve.

In the South Caucasus, the main actors of the processes are the states of the region, leading world powers, regional and international organizations, and transnational corporations. Georgia, like Azerbaijan, is characterized by ethnocultural diversity.

Ethnopolitical processes in Georgia are significantly influenced by the common fate of the country's people, largely determined by the geopolitical situation and the relationship with the outside world.

Analysis of the factors influencing the ethnopolitical conflicts in Georgia on the regional situation presupposes the identification of stages of their development, which together represent a long-term process. The first is the formation of national statehood, which took place against the backdrop of the continuing demands of independence by Abkhazia and South Ossetia. The second stage consisted in maintaining the "frozen conflicts" (both from regional and extra-regional states), observance of agreements on their termination, protection of the territorial integrity of the country. At the third stage, there was a "defrost" of conflicts as a result of hostilities in August 2008 [1, p. 116].

The formation of modern statehood in Georgia occurred gradually. Constant demands for independence, which in the course of time acquired an increasingly large scale, led to the formation of radical and nationalist movements and organizations, various associations and parties. The na-

tional movements that unfolded in Georgia contributed not only to independence, but also to the formation of tension in inter-ethnic relations. This was manifested in various contradictions in relations with national minorities (Ossetians, Abkhazians), who, with external support, played a significant role in the emergence of ethnopolitical conflicts.

The situation in the sphere of interethnic relations became somewhat complicated after the adoption on April 3, 1990 of the USSR Law "On the procedure for resolving issues related to the withdrawal of the Union republic from the USSR." Despite the fact that the right of the Union republic to withdraw from the USSR was established in the country's constitution, this law specified the procedure for the withdrawal of the Union republics and autonomous entities from the USSR and provided some guarantees for their independence. After the entry into force of this law, the union republics and autonomous entities within them obtained the right to withdraw on the basis of free will and compliance with the procedure for secession from the union state. In the future, such unrecognized entities as Abkhazia and South Ossetia often referred to this law in determining their legal status.

Institutionalization of the statehood of Georgia was carried out under the influence of several factors: identification and approval of the legal status of national identification; normative-value and ideological justification of the purpose and meaning of the existence of the nation; the construction of its social and political ideal, linking the past, present and future of the country.

The formation of statehood was accompanied by the adoption of important regulatory and legal acts both from the Union Center and from the authorities of the republic, which contributed to the establishment of independence. Despite the fact that the USSR still existed formally, in 1991 a referendum on independence was approved on the territory of the republic, approved by the overwhelming majority of the country's population. As a result of the referendum, an act and declaration of independence was adopted, which laid the foundation for the political and legal "registration" of the statehood of Georgia.

It should be noted that the Abkhaz and Ossetian population of Abkhazia and South Ossetia did not take part in these referendums. Similarly, the March 17, 1991 referendum on the preservation of the USSR in the form of a new federation was boycotted by the Georgian authorities, but it

was held on the territory of Abkhazia and South Ossetia.

The Declaration of Independence adopted by Georgia in 1991 contained important provisions relating to its continuity with the democratic principles and traditions of 1918-1921. These provisions played a significant role in the formation of Georgia's national identity, and the experience of state building was used in the drafting of legislation and the formation of new political institutions. At the same time, these provisions, fixing the inextricable link with the peculiarities of the formation of the national statehood of that period, in fact, leveled the Soviet identity.

The state institutionalization of Georgia took place against the backdrop of growing interethnic contradictions that later developed into armed conflicts. The desire to gain independence was accompanied by similar processes in the autonomous formations (the Abkhaz ASSR and the South Ossetian Autonomous Oblast). Gradually, protests and demands for increasing the state status of autonomous entities and granting independence become more extensive, and the situation in these regions less controlled. The situation contributed to the emergence of national movements, the organizational basis of which were the socio-political organizations ("Aidgy-lara" in Abkhazia, "Adamon Hinas" in South Ossetia). Parallel to the ongoing processes in Abkhazia and South Ossetia, laws were adopted that contributed to their de facto independence.

It should be noted that the confrontation between official Tbilisi and the autonomous entities took place not only on the legislative field, but also on the ideological one. According to the just comment of the researcher A. Tutsiev, "ethnopolitical contradictions of the turn of the 1980s-1990s" form an increased ideological demand for the reconstruction of "primordial borders", to justify "historical rights" to the disputed territories and / or group status positions " [5, p. 109].

Thus, the emergence of conflicts and the subsequent acquisition of de facto independence by unrecognized entities contributed to the formation of a new regional situation. Abkhazia and South Ossetia gravitated toward the Russian Federation; various variants of unification with Russia were put forward until the autonomous entities of Georgia entered the state.

The disintegration of the united Soviet state and the acquisition by the Transcaucasian republics of independence put them before the question of the formation of a new statehood, the building of democratic political institutions. . The public of these countries, as well as their political elites,

inclined to democratic transformations, could not but worry about issues of national development, the formation of national identity. At the same time, these processes occurred not only against the background of conflicts that had already arisen, but also in the conditions when the unified political, legal, socio-economic and cultural space of the country was destroyed, which significantly complicated the implementation of reforms.

It should be noted that the institutionalization of statehood and the formation of democratic institutions in the countries of the South Caucasus were complicated by two circumstances. Firstly, this is the lack of democratic traditions of statehood. Before joining the Russian Empire, Georgia was a monarchy, and Azerbaijan and Armenia were part of Iran, to which liberal values of the Western type were alien. Secondly, it is the lack of traditions of the existence of national states as such. Despite the little experience of the democratic development of these states in the period 1918-1921, the establishment of Soviet power neutralized democratic achievements.

At the second stage of formation of the regional identity of the South Caucasus, the "frozen conflicts" (both regional and non-regional states) are maintained, in compliance with agreements on their termination, and protection of the territorial integrity of existing national states. If, at the first stage of establishing the region's identity, the South Caucasian republics were occupied with processes of national self-identification, then at the second stage, so-called orientation models of behavior already arise. They were aimed at forming integration processes within the region and focusing on some external force (for example, Russia, the US, Turkey or the "West" as a whole). At the same time, the orientation could be false or undergo significant changes depending on the dynamics of internal political processes in these countries. At the same time, the presence of conflicts in the region has placed the international community ahead of a complex dilemma: which of the two principles of international law - territorial integrity or the right of nations to self-determination - be guided in determining the political and legal status of unrecognized entities.

Let us note that if unrecognized entities saw the legitimacy of their actions in the principle of the right of nations to self-determination fixed in international law, the principle of territorial integrity and inviolability of borders prevailed in the policy of Georgia, as well as Azerbaijan. The latter was supported both by regional (Russia, Turkey, Iran) and by extra-regional

(USA, EU, China) actors, who feared the resumption of armed conflicts and uncontrolled chain reaction of the disintegration of multinational states. Large states of the world were ready to conduct a dialogue with semi-free countries, rather than with unstable and poorly controlled regimes. At the same time, the existence of irreconcilable interests and goals contributed to the "freezing" of conflicts that have not received a final solution to this day. The documents adopted at the international, interstate and country levels (resolutions, declarations, treaties, agreements, etc.), as well as plans, programs developed by the mediators, conflict resolution concepts did not so much contribute to their resolution as the preservation of the current situation.

The desire to resolve the existing contradictions by force forced the conflicting parties to resume military operations in South Ossetia in August 2008. As a result of military actions in Georgia, the Georgian-Ossetian and Georgian-Abkhaz conflicts were defroze.

The "five-day war" in August 2008 largely changed the situation in the region. It was here that the first precedent of the revision of the borders between the republics of the once united state was created. The first partially recognized entities appeared in the Caucasus, whose independence is denied by the international community, but which Russia, which is a member of the club of "nuclear powers" and a permanent member of the UN Security Council, recognizes. Recognition of the two separatist territories leaves serious consequences for Georgia in terms of forming a national identity. According to the well-known Georgian political scientist G. Nodia, "the August war with Russia has put the very perspective of the Georgian statehood at risk - comparisons not with 1992-93 became popular during the war, when there were wars in Abkhazia and South Ossetia, and since 1921, when Georgia lost independence as a result of Russian intervention " [4, p. 43].

Recognizing the independence of Abkhazia and South Ossetia, Russia, in fact, acted as a country ready to review the interstate borders and its relations with extra-regional players (the United States, the European Union). Despite the support of the separatist territories, in the issue of determining the legal status of Abkhazia and South Ossetia, Russia adhered to the principle of territorial integrity with respect to the Georgian state. After the events of 2008, Russia's foreign policy has changed. Russia has shown that it "is ready in some cases to audit the past reality, and the international

community will not be able or will not be able to prevent it" [5, p.102]. At the same time, Russia tried to maintain the status quo where there was such an opportunity. For example, it was manifested in the preparation and signing of the Maindorf Declaration on the Nagorno-Karabakh conflict settlement. It provided for the preservation of the old format of negotiations and the refusal to use force to resolve existing contradictions.

Despite the numerous statements by the Russian side that the recognition of independence concerns only two territories (Abkhazia and South Ossetia), the possible establishment of a precedent in the post-Soviet space has caused concern among its members. This concerns, first of all, Azerbaijan and Moldova.

After the August war, there were some other important events. The zones of the Georgian-Ossetian and Georgian-Abkhaz conflicts were terminated by the UN and OSCE missions. Accordingly, all agreements concluded under the auspices of these organizations in 1992-1994 have lost their validity, and Russia has become a peacekeeper's military and political guarantor of the security of these two territories. The Georgian-Abkhazian and Georgian-Ossetian confrontations as a result of certain events turned out to be "settled" (while the international legal status of Abkhazia and South Ossetia remains uncertain). Another no less important result of the August war was that it was impossible to resolve such conflicts by military means. This conclusion was made by all the states of the region and other countries of the post-Soviet space. Prior to the events of 2008, Russia viewed the South Caucasus in the format "Azerbaijan-Armenia-Georgia" plus "unrecognized Abkhazia, Nagorno-Karabakh and South Ossetia." To date, Russia has practically lost Georgia, it virtually disappeared from this format, and Russian-Georgian relations began to be viewed in a different plane, outside the South Caucasus, rather within the framework of Russian-Western opposition than the South Caucasus policy. After the sharp deterioration of political-diplomatic relations with Georgia, Russia seeks to strengthen its influence in the region, particularly in Armenia, which has now become "separated" from the Russian territory.

An interesting consequence of the war was the fact that Russia could not achieve support for its actions from any major state in the world or from any of the post-Soviet countries. As is known, only three republics (Venezuela, Nauru and Nicaragua) recognized independence of Abkhazia and South Ossetia, in addition to Russia. At the same time, even Belarus,

not to mention another strategic ally of Russia, Armenia, refused to follow this step. Russia failed to ensure recognition of the new states of the South Caucasus and within regional organizations, such as the SCO, the CIS and the CSTO. Recognition of the independence of the two autonomous entities of Georgia significantly increased the activity of ethnic separatists in the North Caucasus. This contributed to the growth of nationalism in individual republics of the region, lost their stability of Adygea, Kabardino-Balkaria, Karachaevo-Cherkessia. There are still a lot of reasons for the growth of radicalism in the region, especially in conditions when Russian laws are not accepted by the population as defining rules, and traditions are replaced by them.

One aspect of the analysis of the process of regional institutionalization in the South Caucasus is the consideration of possible scenarios for its development. Russian scientist A.G.Bolshakov believes that there are potentially four possible projects for transforming the political identity of the South Caucasus in the next decade [1, p.118]. The first is the "ousting" of the West; the second - "ousting" of Russia; the third - a compromise through concessions and cooperation of global and regional players; the fourth is the annexation of Abkhazia and South Ossetia to the Russian Federation, the geopolitical confrontations of NATO, CSTO, GUAM, the leading world powers behind them, the three national states.

In our opinion, "ousting" of Russia and the West from the South Caucasus region, if possible, is only partial. Today, in the South Caucasus, Russia has a strategic ally in the face of Armenia, is co-chair of the OSCE Minsk Group for the settlement of the Nagorno-Karabakh conflict, develops cooperation with Azerbaijan, almost lost Georgia, but significantly strengthened its positions in Abkhazia and South Ossetia. In the medium term, the loss of Russia's won positions seems unlikely to be possible due to a number of internal and external factors. The situation is similar in the case of Western countries that have their own interests and spheres of influence in the region, which they will not want to give up.

The fourth scenario is most likely. It is also possible to synthesize the third and fourth scenarios, when the finding of compromises and the development of cooperation will be changed by periods of confrontation between major world and regional powers and international organizations. At the same time, the accession of Abkhazia and South Ossetia to the Russian Federation in the next decade is not possible. This will be the annexa-

tion of these territories, which is fraught with the appearance of serious negative consequences for Russia in the international arena.

SOURCES

1. Большаков А. Г. Формирование региональной идентичности Южного Кавказа в условиях диверсификации постсоветского пространства // Идентичность как предмет политического анализа: сб. ст. / отв. ред. И. С. Семененко, Л. А. Фадеева. М., 2011. С. 115–118.
2. Казимиров В. Два хельсинских принципа и «атлас конфликтов» // Россия в глобальной политике. 2007. № 2. С. 180–186.
3. Кортунов С. В. Национальная идентичность: постижение смысла. М.: Аспект Пресс, 2009. 592 с.
4. Нодиа Г. Грузия в 2008 году: испытание на прочность // Кавказ-2008: ежегодник Ин-та Кавказа. Ереван, 2010. С. 43–67.
5. Цуциев А. А. Атлас этнополитической истории Кавказа (1774–2004 гг.). М.: Европа, 2006. 128 с.
6. Черняховский С. Территориальная целостность и право на самоопределение. <http://www.novopol.ru/-territorialnaya-tselostnost-i-pravo-na-samoopredeleni-text51183.html> (дата обращения: 24.10.2012)

FARHAD HUSEYNOV

PhD in Political Science, lecturer, Baku State University

ON COLLECTIVE SECURITY IN THE POST-SOVIET SPACE COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANISATION

SUMMARY

The article deals with the modern processes of building a collective security system in the post-Soviet space. The centre of attention is the Collective Security Treaty Organization. The main motivations and challenges for the integration of the armed forces of the member countries of the organization are analyzed. As a primary example of the problems facing the allies, different perceptions and assessments of threats are indicated. It is argued that along with the positive features of the organization's activities, the clashes of the national interests of the participating countries are one of the main obstacles to the formation of a system of collective security in the region.

Key words: *security, CSTO, post-Soviet, perspectives, exercises, joint forces*

The Collective Security Treaty Organization was founded in 2002 on the basis of the Collective Security Treaty dated May 15, 1992. At the moment, the members of the organization are Russia, Belarus, Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan. Though the main direction of the Organization's activity is military cooperation its functions gradually expand and nowadays also include the issues of combating new challenges and threats, as well as foreign policy coordination. Thus, in the document entitled "Collective Security Strategy of the Collective Security Treaty Organization for the period up to 2025", the strategic tasks of the CSTO in the sphere of ensuring security in the political sphere are: extension of political cooperation and coordination of member-states' foreign policy positions in the sphere of ensuring global and regional security; formation, in cooperation with other international and regional organizations, third countries, non-governmental organizations and representatives of civil society, favorable conditions for the safe and stable development of the CSTO member states (10).

Returning to military cooperation, it is worth highlighting that CSTO documents allow to purchase weapons, military and special equipment at preferential prices. In recent years, cooperation in military-economic sphere is becoming topical. In 2016, the heads of state approved the Program of Military-Economic Cooperation until 2018 and a further perspective. As a part of the implementation of this document it is planned to create a network of service centers for the maintenance of weapons and military equipment. Generally, the development of the military component of the CSTO is carried out on the basis of the Plan of Measures approved by the Council for Collective Security in 2013 to implement the Basic Guidelines for Military Cooperation of the CSTO Member States for the period up to 2020.

However, the CSTO is not limited to the political and military security sectors. One of the priorities of the Organisation is cooperation in the field of information security. So, on December 23, 2014, at the session of the CSTO Collective Security Council (CST), a Protocol was adopted on the interaction of the member states in countering criminal activities in the information sphere.

In 2014, the CSTO Antinarcotics Strategy for 2015-2020 was adopted and successfully implemented. In 2016, taking into account the acuteness of the problem of countering international terrorism and extremism, at the October session of the Collective Security Council, a mechanism was adopted to create a single list of terrorist organizations for the CSTO.

Neutralization of these threats is carried out in the course of annual joint special operational and preventive measures: anti-drug - Canal; to counter illegal migration - Illegal, to ensure the security of electronic information networks - Proxy.

Another task of the CSTO is training and retraining of specialists in all areas of its activities. The organization has developed a system of training personnel for the armed forces and other law enforcement agencies. Every year more than a thousand people from the member states of the Organization come to the universities of the Ministry of Defense, Ministry of the Interior Affairs, Ministry for Emergency Situations and the Federal Security Service of the Russian Federation for training on preferential terms or free of charge.

In general, security threats for the CSTO member states are complex. They affect the political, economic, information and other vital spheres. To counter the full range of challenges and threats since the establishment

of the Organization, the above-mentioned CSTO Collective Security Strategy for the period up to 2025 was developed. A full list of threats is given in the Strategy itself, which, in our view, should be presented in order to fully understand the nature of the Organization. In general, the threats in the document are divided into external and internal. External threats include: "political and socio-economic instability in certain regions located in the immediate vicinity of the borders of the CSTO member-states; presence of unsettled conflicts in the states bordering with the zone of responsibility of the CSTO; the conduct by other states of policies aimed at achieving superiority in the military sphere; unilateral deployment of global anti-ballistic missile defense systems by one state or group of states, without taking into account the legitimate interests of other countries and without providing legally binding guarantees to the latter; the possibility of practical implementation of the "global strike concept" and the deployment of strategic non-nuclear systems of precision weapons, as well as the intention to place weapons in outer space; the possibility of increasing the number of states with military nuclear capabilities; the proliferation of weapons of mass destruction and their means of delivery, illicit trafficking in related materials; activities aimed at disorganizing the state power and changing the constitutional order in the CSTO member-states; implementation of destructive ideological and psychological impact on the population of CSTO member states through electronic information networks and media resources; the likelihood of the invasion or entry into the territory of CSTO member-states of armed gangs and militants of international terrorist and extremist organizations; increase in the flow of illegal migration to / through the territories of CSTO member-states from third countries" (10). As we see such a threat as "unilateral deployment of global anti-ballistic missile defense systems by one state" cannot be equally priority for, say, Russia and Tajikistan. Internal threats include the following: "The activities of extremist and terrorist organizations and individuals aimed at destabilizing the internal political situation in the CSTO member-states; propaganda and financing of terrorism, recruitment of citizens of CSTO member-states to the ranks of international terrorist and religious extremist organizations; the projected growth of terrorist activity at the expense of returning citizens of the CSTO member states who have gone through combat practice in the ranks of international terrorist organizations; the use of international, interethnic and interfaith factors by the destructive forces to

provoke conflicts in the CSTO member states; the activities of organized transnational criminal gangs in the areas of drug trafficking and the organization of illegal migration; increase in the number and scale of emergency situations of natural and man-made nature; the use of information and communication technologies in order to exert a destructive influence on the socio-political and socio-economic environment, as well as manipulation of public consciousness in the CSTO member states "(10). The identification of ideological influence as a threat, in our view, is a confirmation of the idea that the CSTO does not limit its activities exclusively to the military security sector.

At present, the CSTO has created and operates a security system that is a set of CSTO bodies and structures of public administration, forces and funds of the member states of the Organization that protect the interests of member-states on a collective basis. A key element of this system is forces and means, the formation of which is carried out both on a multilateral and bilateral basis. For example, in the Eastern European region, within the framework of the Union State of Russia and Belarus, as well as in the Caucasus region, on the basis of bilateral agreements between the Republic of Armenia and Russia, appropriate regional groupings of troops have been created. The collective forces of the CSTO have been established in the Central Asian region as well, the total number of which is now more than 5 thousand people (4).

In 2009, the Collective Rapid Reaction Forces were created. Currently, CRRF is the most effective military group established within the CSTO. The Collective Rapid Reaction Force includes the combat-ready and mobile units, military units and the units of the Special Forces of all six member states of the Organization. The total number of the Rapid Reaction Forces is more than 17 thousand people (5). In addition to the CRRF, the CSTO also includes the Peacekeeping Forces (MS). The total number of CSTO peacekeeping forces, to which CSTO member states have been assigned military, police, civilian personnel on a permanent basis to fulfill their tasks, is about 3,600 people (7). In order to increase the mobility of the Collective forces in 2015 the Collective Aviation Forces of the CSTO have been established. The structure of the Collective Aviation Forces of the Organization includes the units of military transport and special aviation of the Armed Forces, security and internal affairs agencies, as well as bodies authorized in the field of prevention and liquidation of emergency sit-

uations.

To sum up, as part of the military factions created on a coalition basis, the following groups have been formed: Collective Rapid Reaction Forces; Peacekeeping forces; Collective aviation forces. In the regions of collective security, on a bilateral and multilateral basis, following divisions could be singled out: Collective rapid deployment forces in the Central Asian region; Regional groupings of the Armed Forces of Belarus and Russia and the Combined Group of the Armed Forces of Armenia and Russia.

One of the urgent tasks at the present stage of cooperation is the completion of air defense systems in the regions of collective security with their subsequent integration into a single integrated air defense system and the CSTO anti-missile defense system. Today, a unified regional air defense system of the Republic of Belarus and the Russian Federation has been established and is developing on a bilateral basis. The agreements on the creation of similar Russian-Kazakh and Russian-Armenian air defense systems were signed and ratified respectively in 2013 and 2016. On a multilateral basis, work is underway to create a unified air defense system in the Central Asian region of collective security. Work has been carried out on draft agreements on the establishment of air defense systems with Tajikistan and Kyrgyzstan. The completion of a unified air defense system in this region is a key condition for the further development of integration efforts to create anti-aircraft and anti-missile defense within the CSTO framework.

In October 2016 the heads of all six CSTO member states signed a package of documents on improving the activities of the Joint Staff of the CSTO, a permanent working body responsible for drafting proposals and implementing decisions on the military component of the Organization. Since 2018, the Joint Staff has been operating in a new structure and staff, corresponding to the tasks assigned to it, which allowed giving a new impetus to the military component of the Organization. In addition, within the framework of improving the crisis response mechanism in 2016, the heads of the Member States of the Organization decided to establish a CSTO Crisis Response Center on the basis of the military campus where the Joint Staff is located. The Center's primary task is to monitor the military-political situation in the regions of collective security and timely notify the organization's leadership about the emergence of crisis situations.

In 2017, the approaches to the organization of joint exercises by the

CSTO Collective Forces were radically changed. For the first time, the operational-strategic exercise "Combat Brotherhood" was held, all of which took place on a single educational operational-strategic background. At the same time, in the regions of collective security, the whole complex of measures was worked out, interconnected by goals, tasks, place and time - from the identification of the prerequisites for the emergence of a military conflict to its resolution and the restoration of peace. All available components of the armies of the collective forces of the organization were used. In November 2017 by the decision of the CSTO member states in the Republic of Tajikistan, unscheduled large-scale military drills were carried out. The need to conduct them was due, first of all, to the situation in the Central Asian region influenced by the activization of the members and emissaries of the "Islamic state" which were being driven out of Syria and Iraq into the territory of Afghanistan. As part of the exercises in Tajikistan, more than 5,000 people, 1,500 units of military and special equipment, and 77 aircraft were involved in 6 ranges (2). A special feature of the exercises was that the long-range aircrafts of the Russian Space Forces were supported by the fighter aircrafts of the Kazakh Air Defense Force when they bombed the conventional bases of militants with rocket and bomb strikes, and also launched missiles by the Iskander tactical complex (2).

The practice of joint training will be continued within the framework of the joint operational-strategic exercises "Combat Brotherhood-2018", which will take place on the territory of four states - Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan. In November 2018, the exercises of the CSTO Collective Rapid Reaction Force "Interaction-2018" will be held in Kyrgyzstan. They will be attended by more than 3 thousand people of the personnel of the contingents of the member countries of the organization, 600 units of military equipment and about 40 aviation units (8).

However, despite all progress mentioned above there are also some alternative opinions on the nature of the cooperation within the CSTO. For example some Russian scholars claim that, "an important issue is the state of the legal framework for cooperation of the members-states of the CSTO. An analysis of the CSTO normative acts showed that their norms in most cases do not contain the necessary implementation mechanisms, which the managing board of the organization is engaged in developing on its own. Also, there is no single normatively fixed strategy for the actions and reactions of CSTO states to international and intra-state conflicts. At the same

time, Armenia, as a member state of the CSTO, adopted an act approving a plan for cooperation and individual partnership with NATO. The CSTO has virtually stayed out of the Kyrgyz, Georgian-Ossetian and Ukrainian conflicts. The lack of reaction on the part of the management bodies of the association and its wide coverage in the mass media only suggests that the organization has significant internal contradictions and problems. Undoubtedly, the willingness of the member-states to "sacrifice" a part of their independence to the common goals of collective security could solve a number of problems of the CSTO" (6, 18). Lack of cohesion among allies appears to be the fundamental problem for any organization on cooperation. It is clear that not only common benefits but also common threats impact the way countries choose their allies. In case of CSTO the weakest part of cooperation is a shortage of common threats. Certain common threats definitely influence the cooperation, but there are different levels of threat perception among the member-states due to unequal military capacity. A similar opinion is held by the Russian scholar Zakharov, noting that the main unresolved problem of the CSTO is "the lack of a clear and discrete motivation for the development of the integration process, as the participating countries still do not have a coordinated understanding of common challenges and threats. The fact is that in the three subregions of the post-Soviet space, security threats are different: in Europe, this is the uncertainty associated with the expansion of NATO and the EU; ethnic conflicts, secession sentiments and the interstate conflicts arising on their basis are relevant in the Caucasus; in Central Asia - religious extremism, border problems, the division of water resources, illegal migration and drug trafficking. Under these circumstances, each state seeks to independently determine the hierarchy of threats to its security, which may be very different from the priorities of other members of the Organization" (3, 88). Taking this into account some American scholars put that CSTO will never reach the cohesion level comparable with that of NATO's. Moreover "because of tension among member states and Moscow's aversion to embroiling the bloc in foreign conflicts, the CSTO's scope and capabilities will remain limited" (1). Nevertheless, the same author claims that "the CSTO will continue to be a viable platform for joint military exercises and other forms of narrow security cooperation, though Russia will largely depend on other methods of extending its reach in the region" (1).

However despite the problems indicated by both Russian and Western

authors the ideologists and practitioners of the CSTO in Russian Federation consider it as an instrument of protection and spread of Russia-led integration processes in the Eurasian space. Thus, on April 20, 2012 at the Institute of Economics of the Russian Academy of Sciences a joint meeting of the Institute and the CSTO Secretariat called "Tendencies of development of the military-political situation in the Eurasian region and the concept of the development of the CSTO collective security system" was held. Among the results of the roundtable was mentioned the following, "the experience of EU integration shows that NATO's military-political alliance was first created, and already under its cover, the European coal and steel association, then the Common Market and finally the European Union emerged. Thus, the most important strategic objective of the CSTO is the military-political cover for integration processes within the Eurasian Economic Community, and, in the long term, within the framework of the Eurasian Economic Union"(9, 36). The conclusion one can draw from this comparison is quite ambiguous. On the one hand, the ideologists of Eurasian integration want to learn from European experience and emulate it. From the other, we still face the division lines in greater Eurasia and efforts to create common security space are still futile.

BIBLIOGRAPHY

1. Chausovsky E. Why Russia's military alliance is not the next NATO. <https://www.stratfor.com/analysis/why-russias-military-alliance-not-next-nato>
2. В Таджикистане прошла активная фаза совместного учения коллективных сил ОДКБ. http://odkb-csto.org/training/detail.php?ELEMENT_ID=11729&SECTION_ID=296
3. Захаров В.М. Состояние и перспективы развития Организации Договора о коллективной безопасности // Проблемы национальной стратегии. 2012, № 3, с.84-97.
4. Коллективные силы быстрого развертывания Центральноазиатского региона коллективной безопасности. http://odkb-csto.org/js_csto/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/ksbrtsar.php
5. Коллективные силы оперативного реагирования ОДКБ. http://odkb-csto.org/js_csto/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/ksorodkb.php

6. Малиновский О.Н., Пашенко И.Ю. Проблемы развития ОДКБ и повышения ее роли в обеспечении коллективной безопасности в Евразии // Историческая и социально-образовательная мысль. 2016, 8(3/1), с.17-21.
7. Миротворческие силы ОДКБ. http://odkb-csto.org/js_csto/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/msodkb.php
8. Новый формат задействования Коллективных авиационных сил ОДКБ в рамках совместного оперативно-стратегического учения «Боевое братство-2018». http://www.odkb-csto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=12394&SECTION_ID=91
9. Селиванова И. Проблемы безопасности Евразии и перспективы развития ОДКБ («Круглый стол» в Институте экономики РАН) // Россия и новые государства Евразии, 2012, № 3. с. 21-36
10. Стратегия коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности на период до 2025 года. http://odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=8382

JURNALDA DƏRC OLUNAN MƏQALƏLƏRİN TƏRTİBATINA DAİR TƏLƏBLƏR

**Dərc olunacaq məqalə redaksiyaya həm kağız,
həm də elektron formada təqdim olunmalıdır.**

Məqalə hazırlanarkən aşağıdakı tələblər nəzərə alınmalıdır:

1. Məqalə Azərbaycan, rus və ingilis dillərindən birində hazırlanmalı, məqalənin adı, xülasə və açar sözlər hər üç dildə təqdim olunmalıdır.

2. Məqalə Microsoft Word mətn redaktorunda A4 formatında (soldan – 2 sm., yuxarıdan, aşağıdan və sağdan – 2,5 sm.), Times New Roman şrifti ilə 12 pt. ölçüdə, vahid sətirarası intervalla və mətn daxili yazıda 1 sm. abzas buraxmaqla hazırlanmalı və 12 səhifədən artıq olmamalıdır.

3. Məqalə aşağıdakı ardıcılıqla hazırlanmalıdır: UOT – soldan, qalın şriftlə, sonda 6 pt. interval; müəlliflərin soyadı və inisialları – soldan, kursiv və qalın şriftlə; müəlliflərin iş yeri, şəhər, ölkə və e-poçt ünvanı – soldan, sonda 6 pt. interval; məqalənin adı – ortadan, böyük hərflərlə, qalın şriftlə, sonda 6 pt. interval; xülasə (mətn təqdim olunan dildə) – kursivlə, sonda 6 pt. interval; açar sözlər – kursivlə, sonda 6 pt. interval; giriş və digər alt başlıqlar – soldan, qalın şriftlə, əvvəlində və sonunda 6 pt. intervalla.

4. Ədəbiyyat siyahısı: hər bir istinad olunan mənbənin adı tərcümə olunmadan, məqalədə istifadə olunma ardıcılığına uyğun olaraq nömrələnir. Mənbənin bibliografik təsviri Ali Attestasiya Komissiyasının dissertasiya işlərində mənbənin bibliografik təsvirinə irəli sürdüyü tələblərə uyğun olaraq göstərilməlidir.

5. Ədəbiyyat siyahısından sonra məqalənin hazırlandığı dildən fərqli digər 2 dildə müəllifin soyadı, adı, atasının adı, məqalənin adı, xülasə və açar sözlər təqdim olunur.

6. Məqalədə cədvəl və şəkillər nömrələnir: cədvəl – cədvəlin yuxarisında, sağdan (məs., cədvəl 1.), şəkil – şəklin altında, ortadan (məs., şəkil 1.) və mətn hissədən (yuxarıdan və aşağıdan) 1 boş sətir buraxmaqla göstərilməlidir.

7. Düsturlar Microsoft Equation-də standart parametrlərlə yığılır. Mətnə ancaq istifadə olunan düsturlar nömrələnir. Düsturun nömrəsi sağda mötərizədə yazılır.

8. Redaksiyaya məqalə göndərildikdə müəlliflər haqqında məlumat: soyadı, adı, atasının adı, elmi dərəcəsi, elmi rütbəsi, iş yeri, vəzifəsi, telefon nömrəsi, e-mail ünvanı da təqdim olunmalıdır.

9. Məqalədə göstərilən məlumat və faktlara görə müəllif məsuliyyət daşıyır.

10. Redaksiyaya daxil olan məqalələr rəyə təqdim olunur və müsbət rəy almış məqalələr çapa tövsiyə olunur.

11. Redaksiyanın ünvanı: Az1114, Bakı şəh., Z.Mehdiyev küç., ev 8/6 “İqtisadi və siyasi elmlər” jurnalının redaksiyası. Sayt: www.maarif.az E-poçt ünvanı: journal@maarif.az

REQUIREMENTS ON DESIGN OF ARTICLES PUBLISHED IN THE JOURNAL

**Articles published in the paper, as well
as in electronic form will be submitted.**

The following requirements must be taken into account while designing the article:

1. Articles should be prepared in one of the languages - Azerbaijani, Russian and English, the title of the article, abstract and keywords should be submitted.

2. The articles should be submitted in the Microsoft Word text editor A4 format (from left - 2 cm., above, below and right - 2.5 cm.), Times New Roman 12 font., 1 cm inter-text interval, remaining paragraphs and not exceeding 12 pages.

3. The articles must be prepared in the following sequence: initials and surname of authors - from the left, and bold italic; author's place of work, city, country and e-mail address - from the left, in the end 6 font, interval; the title of the article - from the middle, capitalized, bold, 6 font, interval; abstract (in the language of the article) - italics, in the end 6 font, interval; interval; keywords - italics, in the end 6 font, interval; introduction and other sub-headings - from left, bold, and at the beginning and end 6 font, interval.

4. References: each referred source must be numbered in accordance with the sequence used in the article and remained untranslated.

5. References must be followed by the article title, abstract and key words in 2 specified languages.

6. The tables and pictures in the article must be numbered: Table – at the top of the table, from the right (eg, Table 1.), a picture - below the picture, from the middle (eg, Picture 1.) remaining parts (from the above and below) a blank line.

7. Formulas must be set in standard parameters - Microsoft Equation. Only formulas used in the text must be numbered. The formula numbers must be written in brackets in the right.

8. The articles submitted to the editorial board must contain information about the authors: first name, last name, middle name, scientific degree, scientific rank, place of work, position, phone number, or e-mail address.

9. The author is responsible for the information and facts mentioned in the article.

10. The articles received by the editorial office are presented for review and the articles with positive reviews are recommended for publication.

11. Editorial Board Address: AZ 1114, Baku city., Z.Mehdiyev str., h. 8/6 "Journal of Economics and Political sciences" editorial board. E-mail: journal@maarif.az
Site: www.maarif.az

ТРЕБОВАНИЯ К СОСТАВЛЕНИЮ СТАТЕЙ, ПУБЛИКУЕМЫХ В ЖУРНАЛЕ

Публикуемая статья должна быть представлена в редакцию в бумажном и в электронном виде (если автор находится в не Азербайджана тогда электронного варианта достаточно).

При подготовке статьи должны быть выполнены следующие требования:

1. Статья должна быть подготовлена на одном из языков – азербайджанском, русском или английском. Название статьи, аннотация и ключевые слова должны быть представлены на трех языках (для зарубежных авторов английская и русская версия достаточно).

2. Электронный вариант статьи должен выполняться в текстовом редакторе Microsoft Word в формате A4 (поля: левое – 2 см, правое, верхнее и нижнее – 2,5 см), шрифтом Times New Roman размером 12 пт. Междустрочный интервал – одинарный, абзацный отступ – 1 см, размер статьи не должен превышать 12 страниц.

3. Статья должна быть подготовлена в следующей последовательности: УДК – слева, жирным шрифтом, в конце интервал 6 пт; инициалы и фамилии авторов – слева, курсивом и жирным шрифтом; место работы авторов, страна, город и адрес электронной почты – слева, в конце интервал 6 пт; обзор (на языке представленного текста) – курсивом, в конце интервал 6 пт; ключевые слова – курсивом, в конце интервал 6 пт; введение и другие подзаголовки – слева, жирным шрифтом, в начале и конце интервал 6 пт.

4. Список литературы: название каждого источника не переводится и нумеруется в статье в соответствии с последовательностью использования. Библиографическое описание источников должны быть указаны в соответствии с требованиями, предъявляемыми ВАК к библиографическому описанию источников в дипломной работе.

5. После списка литературы название статьи, аннотация и ключевые слова представляются также на двух других языках.

6. В статье нумеруются таблицы и рисунки: таблица – в верхней части таблицы, с правой стороны (например, таблица 1), рисунок – под рисунком в центре (например, рисунок 1) и, пропуская одну пустую строку от текста (из верхней и нижней частей).

7. Формулы набираются стандартными параметрами в Microsoft Equation. Номер формулы пишется в скобках с правой стороны. В тексте нумеруются только использованные формулы.

8. При отправке статей в редакцию также должны быть представлены сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, ученая степень, ученое звание, место работы, должность, номер телефона, адрес электронной почты.

9. Автор несет ответственность за информацию и факты, указанные в статье.

10. Статьи, поступившие в редакцию, направляются на отзыв; статьи, получившие положительные отзывы, рекомендуются к публикации.

11. Адрес редакции: Az1114, г. Баку, ул. 3.Мехдиева 8/6, Редакция научно-аналитического и практического журнала "Экономических и политических наук". Электронная почта: journal@maarif.az, Сайт: www.maarif.az

QEYD ÜÇÜN

QEYD ÜÇÜN

QEYD ÜÇÜN

İqtisadi və Siyasi Elmlər Jurnalı

№ 1 (10) 2018

Jurnalın təsisçi və həmredaktorları:

Laçın Vəzir oğlu Abışlı
İkram İsmayıl oğlu Cəbraylov

Jurnal Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində
mətbu nəşr kimi № 4022 qeydiyyat nömrəsi ilə
01.12.2015-ci il tarixində qeydiyyatla alınmışdır.

ISSN: 2518-7082 (Print)

ISSN: 2519-4925 (Online)

© L.Abişlı, İ.Cəbraylov

Yığılmağa verilmişdir: 12.03.2018

Çapa imzalanmışdır: 30.03.2018

Şərti çap vərəqi: 24

Formatı: 64x90 1/8

Tiraj 100

“AFPoliqrAF”

mətbəəsində çap olunmuşdur